Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

ORAȘ REGAL

Anul XIII ■ Nr. 8 (141) ■ August 2022

Monumentul eroilor aviatori de la Mănăstirea Comana – Giurgiu

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeș, cu sprijinul Asociației Culturale „Curtea de Argeș”.

Ziua revistei, 2022

Gheorghe PĂUN

De obicei, pe acest colț de pagină nu am avut în vedere evenimente, ci „idei (cât de cât) perene”, dar nu mă dezic total nici acum, pentru că ceea ce urmează nu numai că nu este un „reportaj”, ci chiar se referă la două idei „de cursă lungă”, fiecare meritând o dezbatere separată și amândouă centrale pentru întâlnirea de sâmbătă 11 iunie 2022.

Prima vine dinspre pașoptiști, dar, sub diferite forme, a fost reluată mereu, până în zilele noastre, inclusiv de nume faimoase, precum C. Stere și N. Iorga: este vorba despre *unirea în cuget și simțiri,* care trebuie să preceadă, să însoțească și să urmeze oricare unire administrativ-politică, pentru ca aceasta să fie reală, trainică. Iar că revista s-a dorit de la începuturi a fi panromânească din toate punctele de vedere, autori, subiecte, cititori, am tot spus-o (și, cred, în mare măsură se și vede); că ea este unionistă scrie deja în „Decalogul” ei. Aș accentua – „nenegociabil unionistă”, grăbindu-mă să precizez: în cuget și simțiri. Oricum, fără referiri la „costuri”, o meschinărie tristă, care apare adesea, dar nu-și are locul în acest context (cât *costă* sângele celor care au lipit harta României cu sânge?!...) și care e o diversiune pe care, de altfel, au demontat-o demult cei lucid-competenți (a se vedea Petrișor Peiu, „Costurile reunificării calculate după modelele german și coreean – investiție în creșterea economică a statului reunificat”, în volumul *Șapte teme fundamentale pentru România 2014,* Dan Dungaciu, Vasile Iuga, Marius Stoian coord., Editura Rao, București, 2014). Chiar și fără referire la statistici/sondaje, pentru că știu cât de eficientă este manipularea la vremea noastră, pentru că știu că istoria o proiectează elitele, chiar dacă o fac (și, adesea, o suferă) popoarele…

Pe 11 iunie, la întâlnirea de la Curtea de Argeș au participat, pe lângă colaboratori și prieteni ai revistei din vreo zece localități din Țară, o delegație din Chișinău, condusă de ES ambasadoarea Iuliana Gorea Costin, avându-l în frunte pe Eugen Doga, celebrul compozitor, oaspetele de onoare al evenimentului, precum și o delegație din Panciova, Serbia. O manifestare, așadar, înscrisă (și) în inițiativa *Podul de Reviste,* numită astfel de regretatul Nicolae Dabija, în toamna lui 2011, când *Curtea de la Argeș* s-a lansat la Chișinău, „înfrățindu-se” cu *Literatura și Arta.* Multe alte publicații din Basarabia, România și Serbia s-au alăturat, mai multe întâlniri au fost derulate, la Chișinău și Curtea de Argeș – iar „Podul de reviste” a rămas rubrică statornică în revista noastră.

Prezența maestrului Eugen Doga are legătură directă cu a doua „idee perenă”, pe care o preiau în formularea dintr-un splendid album aniversar, *Eugen Doga. Mergând după soare,* cu supratitlul-laitmotiv, reprodus pe fiecare pagină, *Contemporani cu eternitatea.* A apărut în 2021 la Editura Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România, sub îngrijirea Iulianei Gorea Costin. La festivitate, albumul a fost prezentat alături de un altul, de Eugenia Tofan, șefa Biroului de Presă al Academiei de Științe a Moldovei, intitulat *Eugen Doga. Mergând după soare. Dimensiunea unui dar providențial,* apărut sub aceeași egidă.

Un privilegiu și o bucurie a fost prezența maestrului Doga – un creator cu acces la eternitate, aflat printre noi, acum și aici, vorbind, zâmbind cum numai dumnealui poate zâmbi – cu mențiunea că eternitatea a fost „reprezentată” și de alți doi pământeni geniali, trecuți însă demult în lumea de lumină, amândoi apropiați revistei: Eminescu și Urmuz. 15 iunie fiind în apropiere, o slujbă de pomenire a fost săvârșită, în fața monumentului poetului (cel reprodus la pagina a doua a revistei), de către ÎPS Calinic Argeșeanul, Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului (care, apoi, în sala de festivități a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu”, i-a înmânat maestrului Eugen Doga Medalia Sfântul Neagoe Vodă Basarab, a Arhiepiscopiei, prestigioasă și extrem de selectivă). Spiritul lui Eminescu ne-a însoțit continuu, materializat de pildă în poemele recitate de actorul chișinăuan Nicolae Jelescu sau puse pe note de cantautorul Viorel Burlacu, tot din Basarabia. Urmuz a revenit și el, recurent, în discuție, mai ales în perspectiva Anului Urmuz 2023, când se împlinesc 140 de la nașterea sa (la Curtea de Argeș, se știe!) și 100 de ani de la moarte. O aniversare „rotundă” avem și anul acesta: un secol de la debut și de la „rebotezarea” cu numele Urmuz.

Interesant este că a doua zi, duminică, maestrul Doga a mai primit un „premiu”, un fel de „certificat spontan de celebritate”: în curtea Mănăstirii Corbeni, în drum spre munte, o doamnă s-a apropiat de dumnealui întrebând timid „Du-mneavoastră sunteți chiar Eugen Doga?!...” Imaginați-vă bucuria celui recunoscut – care, după ce a „cucerit Rusia până la Sahalin”, a visat mulți ani „să cucerească și România” (citez din primul album amintit mai devreme). Se pare că „România profundă” este cucerită de muzica sa, mai rămâne să o arate și cea „oficial-academică”…

Pe scurt: *unire în cuget și simțiri,* profitând de faptul că suntem, noi, toți românii, *contemporani cu eternitatea* – prin Eugen Doga, prin Mihai Eminescu, prin Urmuz…

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Românul comentează asemenea unul din pasajele noastre, care făcuse deliciile *Telegrafului* în curs de o săptămână, un pasaj pesimist, n-o tăgăduim, prin care arătăm că toată pseudocivilizaţiunea noastră, stearpă economic şi intelectual, s-a tradus în o cumplită apăsare fiscală şi administrativă a ţăranului şi că sub statul *naţional* el nu poate înţelege azi decât stăpânirea privilegiară a unui milion şi mai bine de oameni pe care-i consideră ca străini, străini poate nu cu limba, dar cu inima, cu caracterul şi cu înţelegerea pentru lucrurile ţării. Nu era îndoială că *Românul* va striga numaidecât că e o provocaţiune la străini etc., deşi în fond nu e decât un crud adevăr. Un sistem a cărui esenţă e spoliaţia îl face indiferent pe omul din popor pentru ţara şi naţionalitatea lui; punând numai sarcini fără nicio compensaţie, un asemenea sistem face asupra lui efectul unei dominaţiuni mai odioase decât cea în adevăr străină.

Poate ca acest pesimism să nu fie îndreptăţit; poate chiar ca exprimarea lui să nu fie politiceşte practică; dar nu aceasta e în cestiune. Supere-se marii patrioţi pe faptele ce ne inspiră un asemenea raţionament, supere-se pe realitate înainte de toate, nu pe concluziile pe care, cu ori fără cuvânt, le tragem din asemenea fapte.

Oare nu e caracteristic pentru tratamentul de care se bucură populaţiile noastre din partea administraţiei şi a fiscului când constatăm că, în acelaşi timp în care zeci de mii de străini imigrează în fiece an, românii, din contră, părăsesc ţara lor, ca şoarecii o corabie care arde, şi că emigrează? D.G. Obedenaru constată în opera sa *La Roumanie économique* că tocmai în secolul acesta, al liberalismului, o sumă de români, poate o jumătate de milion, au trecut în Dobrogea pe când era turcească, în Bulgaria, în Serbia.

D. Ioan Ghica constată în *Convorbiri economice* acelaşi lucru: *Sunt localităţi unde plugari împroprietăriţi, după ce au plătit anuitatea şaptesprezece ani, au părăsit pământul, s-au făcut servitori şi argaţi sau au trecut Dunărea.*

Din Moldova ţăranii îşi părăsesc căminele şi trec în Basarabia rusească.

Toate acestea sunt fapte.

Aceste fapte dovedesc decadenţa statului, căci nu sunt unice în istorie, ci se repetă ori de câte ori decadenţa intervine şi mai curios este desigur că, pe când oamenii care se complac în decadenţă se bucură şi se veselesc, tot atuncea spiritele mai bune înclină a vedea lucrurile în culori negre şi sunt atinse de pesimism.

Salvianus, un preot din Marsilia născut pe la 390, care a scris tractatul, ce se păstrează încă, *De Gubernatione Dei,* toată viaţa sa a afirmat cu multă elocvenţă teza că „barbarii cuceritori sunt însărcinaţi de Dumnezeu să pedepsească viciile şi nedreptăţile lumii romane”. Acest pesimist al timpului său observă în cartea sa (V, 8) că romanii fug la goţi şi că nu se tem de nimic mai mult decât ca să redevină romani. Ba chiar toţi oamenii din popor ar căuta refugiu la goţi dac-ar putea lua cu sine puţina avere ce-o posedă; căci acolo nu li-i permis celor mari, ca la romani, de-a asupri nepedepsiţi pe cei mici. (…)

Nimeni n-a numit pe acest călugăr trădător sau nebun pentru că constata că starea de nedreptate în Imperiu făcea pe poporul roman să prefere domnia barbarilor.

Bizantinul Priscos fu trimis în solie, la anul 448, la curtea lui Attila, regele hunilor, unde află o sumă de romani. Ce-i spuse unul, din ei, spre marea mirare a lui Priscos? *Că sub aceşti barbari oamenii nu sunt pururea şicanaţi ca în Imperiu, că judecăţile sunt drepte, că judecătorii nu sunt venali, că dările nu sunt, ca-n Imperiu, în permanenţă insuportabile. Ceea ce cineva câştigă cu munca onestă poate să şi folosească în linişte, cu totul opus stărilor de lucruri în Imperiu.*

Acesta e chiar secretul tuturor cuceririlor uimitoare. Când Alexandru a cucerit Persia, desigur stările de lucruri fuseseră pentru popor atât de rele încât acesta nu i s-a opus; cu satrapii lesne a putut s-o scoată la capăt. Norocul lui Napoleon în Germania se explică în acelaşi mod. El purta în raniţa sa o îndreptare a stării sociale a Germaniei, care era insuportabilă în mai multe din statele mici. A trebuit mari îmbunătăţiri înăuntru, a trebuit o generaţie crescută în universităţi cu totul în alt spirit, adânc naţional, pentru ca Napoleon să poată fi învins.

Iată lucruri clare şi învederate.

Când vedem zilnic că perceptorii nu iau darea de la ţăran din *prisosul* producţiunii lui precum se-ntâmplă în toate ţările din lume, ci din vânzarea instrumentelor lui de muncă, scutite de lege, din haina de pe el, din pâinea de toate zilele, când constatăm, din raportul asupra portăreilor, cum se aplică împlinirile judecătoreşti, când adăugăm peste acestea spoliaţiunile administrative, ne mai rămâne oare cuvânt de-a ne mira de vorba ţăranului de la Cetatea Albă, care găseşte starea lui preferabilă celui din România liberă?

Dar să zicem că, dacă ţăranul nostru stă rău, are cel puţin satisfacţiunea de a-şi vedea respectat sentimentul lui naţional, că acesta rămâne izvorul lui de speranţă în viitor, steaua care-l conduce şi-l mângâie în căderea sa materială.

Să vedem ce se face în privirea aceasta.

Cozia, unde e înmormântat Mircea I, cel mai mare Domn al Ţării Româneşti, acela sub care ţara cuprindea amândouă malurile Dunării până-n mare, Cozia unde e înmormântată familia lui Mihai Vodă Viteazul, un monument istoric aproape egal în vechime cu ţara – ce-a devenit acesta? Puşcărie!

Turci şi austrieci au ocupat ţările, dar puşcărie tocmai din această mănăstire n-au făcut. A trebuit „roşii”, „naţionalii” să vie, cu ilustrul lor Simulescu, ca s-o facă şi asta.

Dar oare Carol Îngăduitorul nu va înceta din viaţă când va sosi sfârşitul prescris de Dumnezeu şi regilor şi oamenilor de rând? Oare puşcărie se va face deasupra mormântului său? Oare nu există nicio solidaritate istorică între cel ce poartă azi coroana Ţării Româneşti şi cel ce a purtat-o acum cinci sute de ani?

Iată panteonul care se pregăteşte eroilor şi regilor poporului românesc – puşcăria. Nu suntem siliţi să-l sfătuim pe primul nostru ministru să treacă graniţa la Putna, să vadă cum străinii respectă mormântul lui Ştefan cel Mare, cum şi azi, ca acum o sută şi două sute de ani, o candelă pururea aprinsă luminează la capul marelui Domn român, că poporul vorbeşte de el ca şi când ieri ar fi trăit?

Când dar vedem un popor atât de maltratat în privirea stării sale materiale şi maltratat şi mai rău în privirea amintirilor mari sfinte pe care le-a avut, mira-ne-vom de mărturisirea publiciştilor că românii emigrează, mira-ne-vom că preferă o domnie străină barbară în locul celei pseudocivilizate ce se pretinde a fi a lor? *„Non solum transfugere ad nos omnino nolunt, sed ut ad eos confugiant, nos relinquunt”,* zice Salvian şi acelaşi cuvânt se aplică şi la noi.

Nu vă prefaceţi a vă supăra pe ceea ce zicem, supăraţi-vă mai bine pe ceea ce se-ntâmplă, *pe realitate.* Ceea ce se-ntâmplă în viaţa materială şi morală e trist, nu icoana slabă pe care noi o dăm în scris despre această realitate.

Poate cineva comenta oricum voieşte ceea ce zicem; nu de comentarii e vorba, nu de intenţiile ce ni se atribuie sau ni se tăgăduiesc, ci de realitate. Realitatea aparţine ordinei materiale a lucrurilor, unde totul e pipăit, învederat, capabil a fi măsurat. Oricât de crudă ar fi forma în care ne exprimăm impresia, ceea ce e mai crud şi mai odios e realitatea însăşi.

Toate protestările de patriotism nu modifică întru nimic realitatea, precum procesele intentate lui Galilei nu opreau ca în realitate Soarele să fie centrul sistemului şi Pământul să se-învârtă împrejurul lui. A modifica realitatea, nu a parafraza vorbele noastre, iată ce-aţi trebui să faceţi.

(*Timpul,* 12 septembrie 1882)

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, Drobeta Turnu Severin, **Lucian Costache** – scriitor, Piteşti, **Ioan Crăciun** – editor şi publicist, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Eufrosina Otlăcan** – profesor universitar, Bucureşti, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu”, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Maria Mona Vâlceanu** – scriitor, Piteşti

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”
Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş
Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro
Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

File dintr-un jurnal imposibil (anii ‘70)

Horia BĂDESCU

Uneori mi se pare că ceea ce gândesc ar merita un colţ de pagină. Asta atunci când fraza se află undeva la începutul magic al descifrării ei. Apoi îmi spun: La ce bun? Poate ceea ce cred eu că ar trebui scris nu are valoare decât pentru mine şi atunci, cu adevărat, la ce bun? Fiindcă valoarea acelui ceva, atunci şi acolo, este suficientă, iar dacă ea există şi voi avea nevoie de el mai târziu, îl voi regăsi undeva în mine. Poate amplificat, poate cu alte nuanţe, dar acelaşi. Şi totuşi, simt nevoia să notez câte ceva, uneori. Poate pentru că scrisul îmi ordonează gândurile sau pentru a mă regăsi, mai târziu, în ipostaze de care nu-mi mai aduc aminte, străine, curioase. Eu cel adevărat sunt cel de acum. Cel de ieri nu mai ştiu cine era, cel de mâine va fi altul. Mă gândesc (de aceea) câtă sărăcie de viaţă şi gândire există până şi în memoria monstruoasă numită Proust.

Citind *Străinul* lui Camus, îmi vin în minte şi alte procese, procese mai mult sau mai puţin celebre, procese mai mult sau mai puţin anonime. Constat că a fi cunoscut (n-are importanţă natura renumelui) îţi acordă o şansă în plus, acolo unde anonimul este victimă sigură. Toţi, începând cu oamenii legii şi terminând cu ultimul spectator, vor judeca totul în virtutea unei imagini constituite. Se va spune, frecvent: „Nu se poate! Îl cunoaştem doar!" Ca şi cum un om poate fi cunoscut vreodată cu adevărat; până şi de el însuşi. Pe când el, anonimul... Cine-l cunoaşte, cine-i poate da un salvconduct în virtutea unei fotografii, a unor exterioare, care n-au ieşit dincolo de buzunarul său. (Toate acestea, însă, devenind inutile, ba chiar pernicioase în contextul ideologic al distopiilor cu care ne-au răsfăţat şi ne răsfaţă ultimele două veacuri. Aşa cum astăzi, în era agresiunii permanente a mediocraţiei împotriva valorii, notorietatea a devenit incriminatorie *ab initio*.)

Loquaris ut omnes, sentias ut pauci! O definiţie a artei? Poate invers!

Nu cred că se poate gândi în fericire. Fericirea e, la urma urmei, o stare de prostraţie intelectuală. Trebuie să ţi se întâmple ceva care să te zgduie, să te ameninţe în condiţia ta de om ca să cadă vălul.

Acuitatea singurătăţii în momentele de mare fericire sau tristeţe. Imposibilitatea de a te sprijini pe ceva, căci acel ceva a fost ucis. Dar mai ales acuitatea nevoii de a fi purtătorul unei taine, nevoia miturilor pe care acest secol le-a pierdut.

Un melc pornit la drum. Imaginea unei mişcări în afara duratei. Senzaţia de fără de început şi fără sfârşit. Mişcarea izvorâtă aproape din nemişcare; lărgind spaţiul până în pragul infinitului.

Infinitul! Pretenţia nebunească de a-l intui, de a-l simţi. Un micron al trupului meu gândindu-mă. Ridicol! Dar dumnezeesc de tragic în efortul lui.

Singur în singurătate. Absolutul!

„Dar tot ceea ce s-a întâmplat ne-a dus mai departe; a putut spori apropierea de-o clipă, desfiinţând însă vecinătatea şi zăbovirea lângă." (Noica)

Goana nebună a scrierilor, izvorâtă din absenţa meditaţiei, din acea lipsă a „zăbovirii lângă", a perspectivei. Gândirea cere timp, iar omul acestui secol refuză să-l mai aibă. Cel ce gândeşte ştie cât de puţine lucruri sunt de spus.

Absurdul la existenţialişti derivă din centrarea lumii în jurul individului, raportarea unui timp şi spaţiu infinite la finalitatea existenţială, considerarea întregului în raport cu partea şi nu a părţii în raport cu întregul. E absurd (!?) că întregul nu ţine seamă în finalitatea sa de existenţa părţii; aceasta e o realitate tragică, dar la fel de absurdă în considerarea ei exclusivă. Absurdul (existenţialiştlor) se naşte dintr-o exacerbare a ego-ului. Românii n-au suferit niciodată de acest tip de absurd. Extrapolarea eului în raport cu universul, cum notează şi E. Papu, o dorsana vizând transgresivitatea, îl înscrie şi nu-l circumscrie spiritual lumii.

Universul nu se gândeşte pe sine, el există: perfect în logica lui şi în act.

Absurdul camusian nu face decât să reia, ducând la extrem, considerarea omului ca măsură a tuturor lucrurilor.

Se pune problema dacă un adevăr descoperit merită să mori pentru el. Dacă viaţa ta, pusă în cumpănă, grăbeşte sau întârzie recunoaşterea lui. Sau, dacă odată descoperit, mai devreme sau mai târziu va fi recunoscut, la ce bun să mori pentru el?!

„Les grandes oeuvres, Monsieur, subsistent par leur côtés passionnés." (Balzac). Alfel spus, în funcţie de încărcătura sufletească, de emoţia care umple spaţiul dintre cuvinte; unda subterană care ridică sau anulează întreaga construcţie literară. Dar „Oare se poate ca eu să mor, eu care n-am trăit niciodată?" Acelaşi Balzac!

Să judeci oamenii mai mult după duşmani decât după prietenii lor!

A-i aminti omului despre moarte – a-i atrage, de fapt, atenţia că există.

A fi în anticamera zeilor şi a trăi ca ultimul muritor.

„Astăzi ni se pare că am şi intrat într-o nouă civilizaţie, civilizaţia audio-vizuală a imaginii. Dar imaginea mai este încă mai mult un instrument al terorismului spiritual decât un mijloc de înnobilare spirituală şi cartea pare ultimul refugiu al puţinei libertăţi pe care o mai putem pretinde şi avea în această lume, splendidă, pestriţă şi zgomotoasă, fără tăceri şi fără bucuria singurătăţii." (Jovan Hristič)

O pânză de corabie, inexistentă chiar. Iată unica raţiune a vegherii şi speranţei. Altminteri...

Mă îndoiesc de toate şi de nimic!

Singurătatea nu-i plictiseală, ci deznădejde a cunoaşterii.

Literatura înseamnă ieşirea din lege (naturală sau socială). Ea este posibilul, dar mai ales imposibilul posibil!

Literatura este convertirea religiei din sfera colectivităţii în aceea a individului.

Mai toţi artiştii vorbesc despre asceza necesară creaţiei, despre ieşirea din sine, eliberarea de sine însuşi. „Trebuie să ne distrugem pe noi, să ne scuturăm de toată obrăznicia omenească!", spunea Brâncuşi. „Să fii impersonal!", spunea Maiorescu. Judecată falsă! Nu ieşirea din sine, eliberarea de sine, ci cufundarea în sine, înlănţuirea sinelui. Căci obrăznicie omenească este şi ideea artistică, cu care trebuie să mă confund până la identitate pentru a o transpune în materia artistică. Uitarea de sine este exacerbarea totală a unei părţi a eului meu într-un anume moment. A universaliza ceva din gândirea artistică, înseamnă a trăi, da!, a trăi, dar nu a vegeta, a gândi deci cu toată puterea de care eşti capabil, a te sfâşia de sfâşierea emoţiei. A nu fi dorinţă pentru ceva, ci dorinţa, dar dorinţa ta. Altminteri nu există trăire şi nu există artă! Impersonalitatea este tocmai personalizarea totală a artei, trecerea din vegetativ în existenţial, în fiinţial. A gândi, mai bine zis, a trăi gândul zborului, ca Brâncuşi, nu înseamnă a renunţa la obrăznicia ta omenească, ci la a fi, cu durere şi stăruinţă, numai tu însuţi, Brâncuşi, unicul, cel care poate trăi gândul zborului. A trăi în esenţialitate nu înseamnă a ieşi din omenesc, ci a fi tu însuţi!

Este un nonsens să vorbeşti despre muzicalitate în poezie. Poezia este ritm, cadenţă, muzică. Nu cunosc mare poet care să nu fie „muzical". Cei care au creat termenul au fost pseudo-poeţii, impotenţii gândirii poetice, care nu poate fi decât o gândire articulată în cadenţe!

Nu putem vorbi despre filosofie în teritoriul orfic. Despre înţelepciune, da! Adică despre ce ne învaţă viaţa şi sufletul; lumea judecată şi înţeleasă cu inima. Să asculţi frunza crescând şi căzând în propria moarte!

În artă până şi tragicul a fost dat spre bucuria lumii. Căci şi deznădejdea şi urletul fac parte din bucuria de-a fi.

Poezia nu ne descrie niciodată, poezia ne rescrie. Aşa cum ar trebui să fim, aşa cum ar fi fost să fim. Ori aşa cum suntem cu adevărat!?

Adevărul e că nu suntem nimic altceva decât suma obsesiilor noastre. A te repeta nu este atunci o lipsă de imaginaţie, nici o sterilitate, ci consecinţa esenţialului. A fi tu însuţi!

O instinctualitate ce îl pune pe om în acord cu lumea, o împăcare din care tragicul propriu-zis lipseşte, o imuabilitate înţeleasă, de fapt, în care accidentalul stă sub specie aeternitatis, iată o coordonată a sufletului etnic. Ceea ce, la urma urmei, nu defineşte o civilizaţie a regresiunii în timp, ci una a eternităţii.

Nu ştiu dacă nu cumva spiritualitatea românească nu este una mai mult a tăcerii decât a acceptării. A ţipa fără glas, a plânge fără lacrimi, iată ceva mai dramatic decât lamentaţia lui Ivan Karamazov.

Am crezut că adevărurile mari sunt simple. Mai apoi că par simple. Şi abia mai târziu că sunt... cuprinzătoare. De la truismele mass-media la profunzimi geniale oferă totul!

Virtutea! Iată meseria femeilor urâte!

Nu există iubire fără speranţă. Există numai un timp al speranţei.

Greierele nu cântă de fericire, ci din necesitate. Este singura lui posibilitate de-a exista.

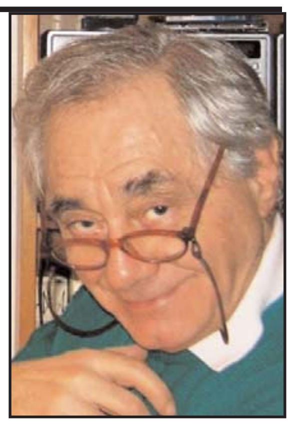
Un om căruia i se refuză dreptul la singurătate şi tristeţe, dreptul de a dispune de el însuşi, nu mai este decât un animal inteligent. Sau imbecil, fiindcă respectă interdicţia!

Într-un imperiu al vorbelor, cuvintele devin ilegale!

Nimic nu mutilează omul mai mult decât teama!

Ceea ce mi se pare uluitor e faptul că nu ne naştem, ci devenim oameni! Astfel spus, omul nu e o chestiune de existenţă, ci de cunoaştere.

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

De la Dragoş – 18.11.2018. Cititorii revistei îşi amintesc, desigur, numele unui vrednic colaborator, profesorul Dragoş Vaida, de la a cărui dispariţie se împlinesc pe 4 august doi ani. (v. *Dragoş Vaida – un profesor participant la istorie,* volum omagial, Editura Tiparg, Piteşti, 2020, 281 pag.) Am descoperit într-o lungă listă de mail-uri o interesantă mărturie, pe care o reproduc mai jos:

„Pentru mine, Dobrogea nu reprezintă numai amintiri personale pentru că mă gândesc la Gr.C. Moisil care s-a născut la Tulcea şi la Dan Barbilian-Ion Barbu, care mi-a vorbit de al sau poem *Nastratin Hogea la Isarlîk,* un fel de Faust sudic. Interpretarea care îmi rezultă este schiţată în continuare:

Isarlîk este jalonată la tot pasul de trimiteri la cunoaştere. Isarlîk este un centru iniţiatic, sediu enigmatic, *Cu ziduri forfecate, sucite minarete,* în care timpul nu mai curge liniar, ci în *Încolăcite ceasuri!* Pelerinul încearcă o îndoială în faţa propriei existenţe: *Nici eu nu mai ştiu astăzi ce lucruri căutam.* Mulţimea se adună ca la locul unui miracol: *Iar ochii tuturora călătoreau afund...* Contemplaţia nu se mai orientează către exterior, se adânceşte în sine. *Atunci, cu ochi de seară şi-abia deschise pleoape/ (Căci, grei de-ngândurare, nămeţi mă năpădeau).* Corabia nu are identitate. *Se războia cu valul un preaciudat caic:/ Nici vâsle şi nici pânze; catargul, mult prea mic;* este un vas fantomatic fără nume. Timpul se împotmoleşte, am trecut dincolo de el, *În gândurile toate, soseau ninsori mărunte/ Şi unsuroase linişti se tescuiau sub cer,* şi nici sunetul nu mai călătoreşte: *Dulceagul glas al paşii muri prin seară lin.* Taina trăită se consumă într-o cutremurătoare revelaţie, insuportabila descoperire, *plânsul unui tăiş de fier, Sfânt trup şi hrană sieşi, Hagi rupea din el,* cunoaştere care ca şi în matematică, fără a se raporta la ceva din afară, devine cunoaşterea unui obiect pe care şi-l construieşte singură, în paralel cu ea însăşi, miraculos extrovertită în aplicaţii care ne surprind şi ne încântă. Ce se mai poate acum adăuga?

La Isarlâk, cea albă de lespezi, gloata suie,
Dar greii paşi prin ierburi şi stuh se-împleticesc.
În ochi, din lâncezi ape, cum pâlpâie gălbuie
Şi uleioasă, dâra caicului turcesc!

Cu toate bune, trăiască flancul nostru sudic, Dragoş.”

(18 noiembrie 2018)

Nabokov, *Vorbeşte Memorie*. Extraordinară memorie. De „elefant” e puţin spus. Explicaţia stă, probabil, în exilul timpuriu, la 19-20 de ani, după o copilărie şi adolescenţă superbe, în condiţii şi într-o familie cum numai în vis se pot întâlni. Dar memoria e aproape la fel de vie pentru perioada de la Cambridge şi de mai târziu. Realmente e o memorie monstruoasă, greu de gestionat. Pe un altul l-ar fi îmbolnăvit psihic. Te pomeneşti că pe el l-au salvat... fluturii. Sau, mai plauzibil, eliberarea prin scris.

(12 august 2002)

Ostare de îngrijorare, o nelinişte, o spaimă. Cred că ăsta e sentimentul pe care-l transmite, în primul rând, cartea lui Ionesco. Este mărturia omului ajuns în faţa ultimului prag, e spovedania dublată de întrebările şi angoasele dinaintea morţii. Şi, totodată, speranţa, deşartă, că prin mărturia lui ar putea să ne ajute pe noi, muritorii care venim după el şi ajungem în faţa aceluiaşi prag.

Despre ce „căutare” (quête) poate fi vorba dacă nu aceea a liniştii, a împăcării, a curajului de a trece „dincolo”? Tristeţea, durerea vin de acolo că două suferinţe îşi dau mâna: trupul e minat de boli şi de neputinţe, sufletul e hărţuit de marile îndoieli şi întrebări la care nimeni şi nimic nu mai poate da un răspuns. Ai senzaţia că refugiul lui în credinţă – după numeroase ezitări şi reţineri – e un refugiu forţat, un ultim recurs, o amăgire, ca firul de pai în mâna înecatului.

(30 martie 1988)

Geo Bogza. Am recitit ieri câteva din articolele şi pamfletele din *Anii împotrivirii.* Şi nu mi s-au mai părut aşa de grozave ca pe vremuri. Apoi mi-am zis că sunt probabil subiectiv. Dar, oricum ar fi, îmi dau seama câtă enormă nedreptate a prezidat la crearea gloriei lui Bogza. Au mai fost câţiva, cel puţin de talia lui, despre care n-am ştiut nimic. Cu ce drept tinereţea noastră a fost amputată de Emil Cioran, Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Nae Ionescu şi alţii? Şi de ce Bogza, care ştia bine din ce generaţie făcea parte, a acceptat această glorie nemeritată fără să crâcnească? El, revoltatul împotriva nedreptăţii! S-a îmbătat, la nici 40 de ani, cu ideea că a rămas singurul „mare” din superba pleiadă a anilor ’30.

(16 februarie 1990)

Mioriţa: Mitul românesc fundamental

Corneliu ZEANA

Miturile nu sunt o simplă scorneală, o fabulaţie. Ele îşi află sorgintea în magma subconştientă a popoarelor, care este transmisă genetic şi le modelează caracterul şi comportamentul, fiecare neam având personalitatea, profilul său psihologic mai mult sau mai puţin distinct. În genomul uman, volumul genelor (mesajelor) care codifică trăsăturile psihologice este deosebit de amplu şi încă necercetat. Peste acest fond genetic se suprapun, şi pot deveni precumpănitoare, educaţia şi cultura, religia ocupând şi ea un loc însemnat.

Determinismul genetic nu este însă imuabil, existând un potenţial de variabilitate-adaptabilitate care impulsionează diferenţierea şi evoluţia. Problema este vastă, astfel încât ne vom opri asupra unui singur punct: ereditatea caracterelor dobândite şi mai cu seamă a celor câştigate prin experienţă şi învăţare. Cu alte cuvinte, dacă ne cultivăm spiritul, o facem şi pentru urmaşii noştri. Traumele de proporţii pe care le-a suferit un popor reverberează în generaţiile care urmează, chiar până la cea de a şaptea. Poate că nu este foarte „politically correct” dar există, în grad mocnit, unele antipatii sau măcar nepotriviri între popoare, aşa cum există şi simpatii sau compatibilităţi nejustificate altfel, dincolo de contactele şi evenimentele istorice care le-ar putea explica.

Un exemplu concret care ilustrează posibilitatea transmiterii ereditare a caracterelor dobândite (prin învăţare, de pildă) este experimentul canarului şi privighetorii. Cântecul privighetorii se deprinde de la părinţi, se învaţă, un pui crescut în mediu artificial nu ştie să cânte. Dacă un astfel de pui creşte lângă un canar cântător, el va imita, atunci când se maturizează şi începe să cânte, trilurile canarului. Uimitor este însă faptul că şi puii săi vor cânta astfel, chiar în absenţa modelului. Deci, o trăsătură dobândită se poate transmite urmaşilor.

Revenind la *Mioriţa,* dacă această superbă baladă ar fi fost doar opera inspirată, genială a unui individ anume, ea nu ar fi fost difuzată atât de masiv, preluată de un întreg popor, pătrunzând până în intimitatea genetică a personalităţii acestuia, pe care o modelează.

Popoarele nordice au altfel de mituri, adesea cu nuanţă războinică, *Mioriţa* nu prinde în acest spaţiu. În miturile Greciei Antice regăsim pe alocuri înfruntarea destinului, lupta cu soarta uneori nemiloasă. Şi Beethoven, în *simfonia Destinului* sau în *Eroica,* transmite limpede acest mesaj. În *Mioriţa* aflăm resemnare, acceptarea destinului. Deoarece unele variante sau similitudini se regăsesc pe ici pe colo şi la alte popoare, îndeosebi balcanice, unii răuvoitori au spus că această baladă ar fi importată. Dimpotrivă, credem că *Mioriţa* a fost exportată în arealul balcanic, unde a prins pe alocuri, ca o poveste, dar fără intensitatea trăirii interioare pe care o vedem la români. *Mioriţa* nu a fost însă preluată şi acceptată de aromâni (macedo-armâni), deoarece nu li se potriveşte, mitologia lor este mai degrabă eroică, luptătoare şi chiar răzbunătoare. Sunt „perifani”, adică mândri, trăsătură care le-a adus şi mari nenorociri, cum a fost distrugerea Moscopolei de către bandele lui Ali Paşa de Tepene, pornită de la faptul că un celnic armân nu a vrut să-şi dea fata, de a cărei frumuseţe se dusese vestea, spre a deveni o cadână de harem. Ei spun: mai bine mort decât înjosit. În România comunistă, această etnie pe care statul roman actual nu vrea să o recunoască drept minoritate, aşa cum este şi cum se simt aromânii, s-a opus în masă bolşevizării ţării, iar ca represalii, armânii au populat cu prisosinţă lagărele şi mulţimea de închisori despre care încă se vorbeşte prea puţin. Se spune, adevărat sau nu, că marele cărturar şi patriot, Mircea Vulcănescu, ucis de comunişti în mod bestial, ar fi rostit înainte de moarte cuvintele: *să nu ne răzbunaţi!* A fost român până în măduva oaselor. Dacă ar fi fost armân şi-ar fi înghiţit în sine, cu greu, astfel de vorbe izvorâte, desigur, din simţirea şi trăirea creştină de profunzime.

Tot românul cunoaşte balada *Mioriţa* şi i se umezesc ochii ori de câte ori a recită sau o aude. Firesc, a fost pusă şi pe note, varianta interpretată de Grigore Leşe fiind un exemplu.

Dramatica faptă, uciderea tânărului cioban încă nenuntit de către ceilalţi doi se petrece într-un loc mirific, aşa cum încă la început aflăm din versurile minunate „Pe-un picior de plai/ Pe-o gură de rai”, poporul nostru înfăţişând raiul ca pe un loc cu bogată verdeaţă. Dragostea de animale este personificată în oiţa cea minunată care-l vesteşte pe ciobănaşul moldovean că este pândit de primejdia morţii. Baciul ungurean şi cel vrâncean se asociază şi pun la cale crima al cărei scop este acea „fama auri”, foamea de aur, de îmbogăţire. Cel care urmează a fi ucis nu fuge, căci astfel şi-ar părăsi turma, dar nici nu se pregăteşte de luptă. Moartea este transfigurată într-o nuntă, brazii îi sunt nuntaşi, din nou răzbate înfrăţirea cu natura, iar ultimul său gând se îndreaptă către maica sa, într-o desăvârşită pietate filială. Nu este uitat cerul, cu veşnicele sale stele care-l luminează. Din acest final transpare ca un voal aluziv tragismul morţii lui Iisus.

Odată cu moartea acelui ciobănaş pătruns de dragostea pentru turma sa, se încheie şi tragica baladă. Totuşi, nu este prea greu să ne închipuim urmarea.

Durerea mioriţei, oiţa fabuloasă care i-a anunţat păstorului apropiatul sfârşit, a fost neostoită, Ea a continuat să refuze hrana şi a murit, cum se zice în popor, de inimă rea. Ucigaşii îngropară trupul rămas fără de viaţă al celui ucis şi trecură la împărţirea turmei. Mai întâi oile, una câte una, iar, după aceea, cu cei doi măgari de povară a fost mai simplu. O mare tristeţe se abătu asupra turmei timp de mai multe zile, apoi, cum se ştie, oile uită şi se lasă pe mâna noilor stăpâni. Măgarii îşi clătinau capetele şi urechile, iar în ochi li se iveau, în răstimpuri, lacrimi curate. Câinii ciobanului ucis se puneau noaptea pe urlat, mai cu seamă pe lună plină. Unul din ei fu găsit mort, după mai multe zile, culcat pe o latură şi cu botul deschis, deasupra locului unde zăcea ciobănaşul ucis. Câinele credincios, nemângâiat, săpase cu labele o groapă dând la o parte pământul reavăn, spre a simţi mirosul fostului său stăpân şi prieten. Un alt câine dispăru fără urmă, iar cei doi rămaşi îşi reluară încet-încet datoria păzirii turmei pe care o ţineau laolaltă, veghind asupra primejdiilor ce se mai iveau. Îşi urmau vocaţia.

→

Homo sapiens

Sadoveanu mai bine nu scria *Baltagul*...

Victor RAVINI

Rezumat: ***Baltagul*** **şi** ***Mioriţa*** **au comun doar simplul fapt că se încadrează în tematica pastorală.**

Dacă v-aş întreba unde s-au filmat impresionantele peisaje din filmul *Baltagul,* aţi putea să răspundeţi că oriunde în Carpaţi. Sau poate ştiţi deja că filmul s-a turnat în apropierea Mănăstirii Sihăstria. Scriitorul şi arhimandritul Ioanichie Bălan mi-a spus că el o învăţase de curând pe Margarita Lozano să se închine cum trebuie în rolul Vitoriei Lipan. Am văzut cu toţii filmul *Baltagul* realizat în 1969. A avut premiera oficială în Germania în 1970.

O tânără scriitoare germană cu pseudonimul Leonie Swann s-a inspirat din acest film sau din romanul lui Sadoveanu tradus în germană şi a scris romanul poliţist *Glennkill – Ein Schafskrimi* (2007), tradus apoi în franceză şi engleză. Ciobanul irlandez Glenn este găsit mort, iar detectivul e turma lui de oi, care vorbesc. Orice animale care vorbesc într-o operă literară sunt personificări ale unor însuşiri omeneşti. Desigur, oile scriitoarei germane sunt o metaforă transparentă ce simbolizează societatea. Ideea autoarei cu aceste oi pare să provină de la oile care îl plâng şi îl cântă pe ciobanul din *Mioriţa.* (1) Şi oile care plâng în Mioriţa sunt o metaforă pentru societate. Da, oile cam pot să ne dea idei. Chiar şi mioara îi dă idei ciobanului şi îi spune ce să facă. Însă dialogul lui cu mioara este un monolog interior. Mioara simbolizează alter-ego-ul lui.

S-a spus că romanul *Baltagul,* publicat de Mihail Sadoveanu în 1930, este o monografie a satului românesc. Într-adevăr, prezintă panoramic lumea satului, cu tradiţii şi datini arhaice, cu firea, mentalitatea şi valorile morale ale oamenilor ce trăiesc cel mai aproape de natură şi de stratul profund al rădăcinilor culturii noastre ancestrale. S-a mai spus că este un roman polisemantic şi poate fi citit pe mai multe niveluri: ca roman social cu implicaţii de etnologie juridică, ca un roman despre solidaritatea familiei şi trăinicia dragostei, ca un roman al datoriei morale, ca o tragedie, ca un roman iniţiatic de căutare a adevărului, a dreptăţii şi de înţelegere superioară a vieţii şi morţii, ba chiar şi ca o alegorie mitologică. Un roman de largă anvergură, de la frescă a satului şi psihologie sau filosofie a existenţei la metodologia criminalistică a detectivilor.

***Baltagul* este scris** într-un stil concentrat, cu sonorităţi rurale. Când citim paginile lui Sadoveanu, simţim chiar şi mireasma sau aromele din sat. Fiecare pagină conţine mai mult decât spun alţi mari scriitori într-un capitol. Acest roman ar fi fost suficient pentru a asigura lui Mihail Sadoveanu un loc în prima linie a celor mai prestigioase nume de autori de pe toate meridianele. Pornind de la acest roman, s-au făcut asemănări şi deosebiri între Sadoveanu şi alţi scriitori proeminenţi din alte ţări. Romanul *Baltagul* este de dimensiuni reduse, dar cuprinde o întreagă lume. Sadoveanu a creat această lume în zece zile. Iar după aceea, nu s-a odihnit.

Este poate cea mai reuşită scriere a lui Sadoveanu, poate cea mai cutremurătoare operă tragică din istoria literaturii române şi în mod sigur o capodoperă a literaturii universale. Mult tradusă, retradusă şi reeditată. Unii exegeţi au făcut felurite comparaţii între *Baltagul* şi alte opere clasice, au asociat-o pe Vitoria Lipan cu unele personaje feminine din tragediile antice greceşti, cu Hamlet al lui Shakespeare şi cu alte personaje, din romane sau din epopeile diferitelor culturi. Pornind de la *Baltagul,* s-au făcut asemănări şi deosebiri între Sadoveanu şi alţi scriitori proeminenţi din alte ţări.

Ştim cu toţii că *Baltagul* este inspirat din *Mioriţa* şi din alte două balade culese de Vasile Alecsandri: *Şalga* şi *Dolca*. Sadoveanu a preluat din *Mioriţa* victima, ucigaşii şi oile. Cât şi căutarea ciobanului de către mama lui, îmbinată cu ciobăniţa din *Şalga*, care, de asemenea, porneşte în căutarea hoţilor ce au prădat-o şi se răzbună crâncen pe răufăcători. Din *Dolca* a preluat solidaritatea dintre om şi animal. A mai preluat din *Mioriţa* şi motto-ul *Stăpâne, stăpâne, Mai cheamă ş-un câne*. O mică observaţie fără importanţă: În varianta lui Alecsandri scrie *Îţi cheamă ş-un câne.* Subiectul subînţeles poate fi *tu* sau *ei*, ucigaşii. În nicio variantă a *Mioriţei* nu am găsit versul menţionat de Sadoveanu în motto. Îi aparţine.

Cât despre răufăcători, aceştia au pus deoparte câteva oiţe, dintre cele mai arătoase şi valoroase, pentru eventualitatea în care justiţia s-ar interesa mai îndeaproape de dispariţia fără urme a ciobănaşului şi ar dispune efectuarea unor investigaţii. Din lâna acestor mioare s-a confecţionat o eşarfă, spre a acoperi ochii zeiţei Themis, aşa cum este percepută această respectabilă figură mitologică mai cu seamă de generaţia actuală: legată la ochi, precum toate reprezentările statuare şi grafice o înfăţişează.

Nu se vorbeşte în această superbă baladă, metaforă, legendă sau mit, de nicio pedeapsă care i-ar fi ajuns pe ucigaşi. Potrivit mentalităţii armâne, aceasta s-ar cere negreşit. Un proverb de-al lor spune că „Dumnedză amână, dar nu agărşeşte", adică nu uită. Uitarea este considerată a fi un mare păcat în ochii acestui neam la care pietatea filială este o trăsătură fundamentală, analogă celei predicate de Confucius, filosofia căruia a impregnat atât de puternic spiritualitatea chineză.

Vendeta, acea înfricoşătoare pedepsire care transcende generaţia celui vinovat, de neînţeles pentru alte neamuri, o regăsim ca atare numai la albanezi şi la armâni. A dăinuit până aproape de zilele noastre. Probabil că vendeta are la bază un determinism genetic al comportamentului, ilustrând, pe de altă parte, şi o anumită înrudire a celor două neamuri balcanice. Nu o regăsim la popoarele nord- sau vest-europene.

Legendele înceţoşatelor ţinuturi nordice l-au inspirat pe Shakespeare să scrie piesa Hamlet. Fantoma regelui ucis mişeleşte îi vorbeşte fiului său despre răzbunare, iar Hamlet trăieşte doar în acest spirit.

Cei care studiază psihologia popoarelor nu stăruie prea mult în aprofundarea unor astfel de aspecte neliniştitoare. Amintim însă că în ultimul război mondial americanii au înfiinţat un institut de psihologie dedicat studiului popoarelor cu care erau în conflict. Rusia, continuând tradiţia sovietică, are şi ea un astfel de institut de mare importanţă, după cum se pare că nici Israelul nu ar fi mai prejos. Cum se comportă românii în război, cum percep înfrângerea şi ce fac în această situaţie? Românii se dovedesc un popor mioritic, lesne se resemnează şi uită cu uşurinţă, cel puţin în aparenţă. Ba chiar evită să-şi scoată la vedere rănile care s-ar putea să sângereze. În timp ce polonezii evocă şi comemorează cu străşnicie masacrul făcut de sovietici la Katyn, românii trec sub tăcere masacrul de la Fântâna Albă, încă mai crud decât cel amintit mai sus. Nu se vorbeşte nici de bombardamentul sălbatic şi nejustificat efectuat de aviaţia americană asupra Bucureştilor, la 4 aprilie 1944, când soarta războiului era decisă deja, numărul morţilor (femei, copii, bătrâni) întrecând pe cel al victimelor teribilelor cutremure care au lovit ţara noastră în 1940 şi 1977. Japonezii, care au fost şi ei înfrânţi în acest mare război, nu se sfiesc să comemoreze cu jale şi impresionant ceremonial victimele bombardamentelor atomice de la Hiroşima şi Nagasaki. Este interesant faptul că în mitologia japoneză nu există nimic comparabil cu mitul nostru fundamental, considerat astfel de toţi cei, nu puţini, care i-au aprofundat sensurile, începând (sau continuând) cu Mircea Eliade sau George Călinescu. Japonia a capitulat doar după ce ajunsese aproape de distrugerea genocidală totală prin bombardamente atomice. Au pus o singură condiţie: să li se respecte împăratul, cel care i-a condus în război. Ei nu au încheiat niciodată un tratat de pace cu Rusia sovietică sau cu cea actuală, iar în acest an, 2022, au reafirmat cerinţa ca cele patru insule ţinute încă sub ocupaţie să le fie restituite. Au fost modeşti, deoarece şi Sahalinul este un străvechi teritoriu japonez. România, fără să-i ceară nimeni, a semnat recent tratatul cu Ucraina prin care recunoaşte pierderea teritoriilor răpite după blestematul tratat Ribbentrop-Molotov. Nu peste multă vreme devine necesară reînnoirea (sau denunţarea) respectivului tratat. Ceauşescu nu l-ar fi semnat.

Finlanda, ţară care nu a intrat în NATO, socotind că la nevoie se va apăra singură, a luptat eroic împotriva invaziei sovietice. Copleşită de o armată uriaşă, rămasă aproape fără luptători, a fost înfrântă, ca şi România de altfel. La Helsinki, dar şi în alte oraşe, este amplasată statuia mareşalului Mannerhaim, conducătorul lor în lupta pierdută. Au refuzat să-l predea sovieticilor după înfrângere. La noi, întregul guvern care a purtat povara războiului a fost executat prin împuşcare. În istoria noastră, trădaţi şi ucişi au fost Tudor Vladimirescu, Mihai Viteazul, putem vorbi şi de Avram Iancu şi de mulţi alţii. Uciderea după un simulacru de proces a preşedintelui Nicolae Ceauşescu singularizează România în grupul fostelor ţări socialist-comuniste. Detronarea lui Alexandru Ioan Cuza în urma complotului monstruoasei coaliţii nu ne face cinste. Poporul mioritic nu s-a răsculat. Acceptă cu uşurătate o domnie străină, care, din fericire, s-a dovedit benefică prin Carol I şi Ferdinand, dinastie Hohenzollern. Aceşti regi au ridicat ţara, dar Carol al doilea a dezonorat regalitatea.

Revenim în câteva rânduri asupra lui Nicolae Ceauşescu. Fire de revoltat-revoluţionar înnăscut, caracter şi voinţă puternice. Cele mai grave păcate care-i întunecă amintirea sunt legate de participarea activă la reprimarea în sânge a ţăranilor care s-au opus colectivizării. În adolescenţă, a fost adus din post în post de jandarmi nu pentru că era comunist, ci pentru că la începuturile activităţii sale politice fusese atras de ideile extremei drepte. Afinităţile sale legionare au fost ascunse cu grijă de biografii oficiali ai regimului comunist. A intrat însă repede în rândurile partidului comunist şi nu întâmplător a ajuns în fruntea acestuia, propulsat de o puternică forţă interioară. Avea vocaţie de conducător, subminat însă de nefericita alăturare cu tovarăşa sa de viaţă. Patriotismul său este însă incontestabil, ca şi curajul dovedit atunci când a refuzat să participe la invadarea Cehoslovaciei în 1968, atrăgându-şi furia sovieticilor. Fusese o primăvară timpurie, cea de la Praga, şi revenise îngheţul comunist. Cu ambiţiile sale nemăsurate, Ceauşescu dorea ca România să strălucească *asemeni soarelui de pe cer.* România a devenit însă o forţă diplomatică însemnată pe eşichierul mondial. A industrializat ţara şi a ordonat construcţii gigantice. Metroul capitalei este doar un exemplu. A strivit însă sub tălpi poporul, care ajunsese sleit de puteri, fiind supus la eforturi epuizante şi privaţiuni excesive. A uitat că poporul are nevoie de pâine, dar încă şi de ceva în plus. De idei şi de idealuri, niciodată atinse, dar spre care se năzuieşte. Comunismul se perimase şi lucrurile nu puteau fi ţinute pe loc prin dictatură. Cei cinci milioane de membri ai partidului unic l-au părăsit degrabă când a bătut ceasul de cumpănă al loviluţiei. Cu puţină vreme mai înainte îl aplaudaseră frenetic. După 1990, poporul mioritic a redevenit docil sub o altă formă şi conducere. Sentimentul naţional, patriotismul s-au prăbuşit într-o mare de apatie.

Chinezii consideră că istoria nu poate fi judecată mai înainte de trecerea măcar a unui secol.

Pentru noi, cei de astăzi, *Mioriţa*, mitul, baladă şi cântec, trebuie să ne amintească în mod imperativ de misiunea şi datoria ocrotirii naturii cu care a fost binecuvântată această ţară. Natura şi oamenii. Românii. Nădăjduim ca, meditând asupra faptelor istorisite în această baladă, să nu îngăduim ca istoria, mai precis, unele pagini ale sale care nu sunt prea luminoase, cum a fost comunismul bolşevic, să se repete.

Homo sapiens

Sadoveanu a privit *Mioriţa* din perspectiva sociologică, economică, juridică şi etnografică ce a dominat dintotdeauna cercetarea celei mai importante creaţii a folclorului nostru. Interpretarea conţinutului *Mioriţei* ca o acţiune socială şi reală a fost respinsă de către Dumitru Caracostea, George Călinescu şi alţii, care au afirmat că *Mioriţa* nu prezintă ceva adevărat, social-realist, ci este un mit. Călinescu şi toţi ceilalţi au fost ignoraţi sau au fost vehement criticaţi, mai ales de către cercetătorii marxist-leninişti Adrian Fochi (2) şi Pavel Apostol (3), pe numele său adevărat Pál Erdös, la care s-a alăturat chiar şi Mircea Eliade (4).

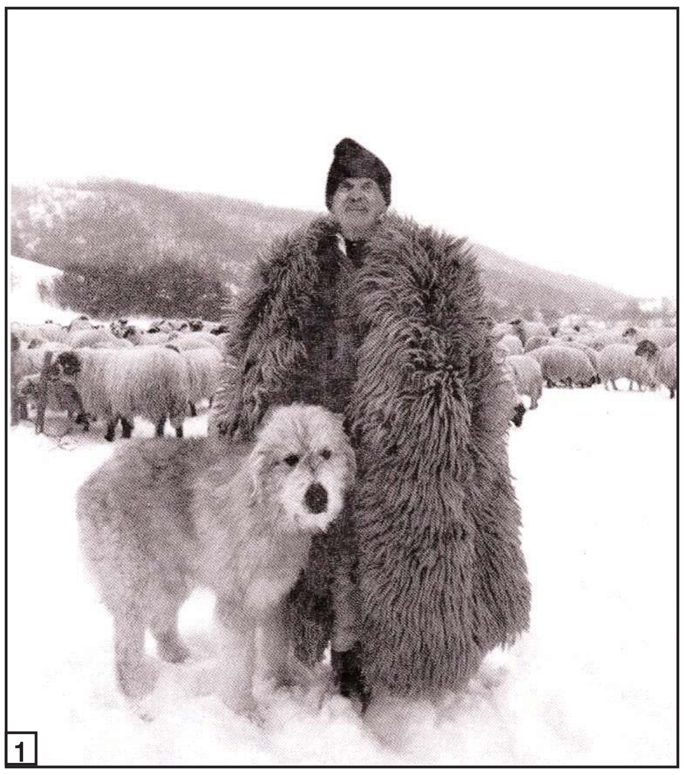
În cercetarea de după Eliade, Alexandru Amzulescu afirmă că „*Mioriţa* nu a fost niciodată povestea unui înverşunat omor ca atare". (5) El arată că omorul în *Mioriţa* este ritual şi simbolic. Octavian Buhociu a semnalat că uciderea din *Mioriţa* este un ritual şi compară moartea rituală a ciobanului cu moartea simbolică a lui Orfeu. (6) Sprijin afirmaţia lui Buhociu cu dovezi. Am găsit în variantele *Mioriţei* elementele din care se vede că ciobanul, pentru a deveni baci, a trecut printr-un rit de iniţiere de tip orfic. Într-un alt articol, am făcut comparaţia dintre etapele ritului de iniţiere prin care a trecut ciobanul din *Mioriţa* înainte de începutul poemului şi ritul de iniţiere în misterele lui Orfeu, înfăţişat pe o pateră din Tezaurul de la Pietroasa. *Baltagul* nu poate avea nicio legătură cu Orfeu. Ion Filipciuc face o legătură între *Mioriţa* şi oficierea curentă a misterelor şi ritualurilor din cultul lui Mithra, adus de soldaţii romani. Nimic din cultul lui Mithra nu se regăseşte în *Baltagul.* Unii cercetători au făcut legătura între ciobanul din *Mioriţa* şi Zalmoxis. Alţii au asociat moartea ciobanului cu moartea simbolică a unui personaj important din dansul *Căluşarilor,* Mutu', eliminat din spectacolele folclorice de azi. Nechifor Lipan nu poate fi asociat cu Zalmoxis şi nici cu Mutu' din *Căluşarii.* El este pur şi simplu o victimă a unei crime pentru jaf. Ion Filipciuc face o precizare importantă: „Ciobanul din *Mioriţa* nu este o victimă, ci un ales, un sol, un reprezentant al comunităţii". (7)

Afirmaţiile lui Amzulescu, Buhociu şi Filipciuc sunt confirmate şi întărite de către Victor Kernbach (8), care precizează că moartea din *Mioriţa* „este o moarte iniţiatică rituală a ciobăniei". Moartea lui Nechifor Lipan nu este o moarte iniţiatică rituală. El nici măcar nu este cioban, ci e negustor de oi. Nu merge cu oile la păscut, ci le duce să le vândă. În *Baltagul,* nu este un omor ritual, ci e *povestea unui înverşunat omor ca atare*, cu pedepsirea criminalilor. În nicio variantă a *Mioriţei* nu există vreo pedepsire a ucigaşilor. În *Baltagul*, criminalii tăinuiesc şi neagă fapta, pe când în multe variante ale *Mioriţei* ucigaşii suflă în buciume pentru a înştiinţa întreaga societate că ei vor începe ritualul cu uciderea simbolică, conform datinii străbune. Niciun criminal nu anunţă societatea că va face o crimă. Deci în *Mioriţa* nu poate să fie o crimă, ci un ritual simbolic, o punere în scenă a unei uciderii ca la teatru.

Ritualul ciobanilor este un fel de liturghie precreştină, care în diferite variante se oficiază la anumite zile din an sau la ceasuri din zi, bine fixate. Acest ritual se repeta periodic, cum se repetă colindele. Cele mai vechi variante ale *Mioriţei* sunt colinde din Transilvania, în care ciobanul din textul cântat primeşte numele ţăranului colindat şi i se urează sănătate şi belşug în anul ce vine. În *Baltagul* nu este aşa ceva. În *Mioriţa* asistăm la o reprezentaţie de teatru popular cu funcţie sacră, aşa că nu este o ucidere adevărată, ca în *Baltagul.*

În multe variante ale *Mioriţei*, ciobanul porunceşte el însuşi să fie ucis. Uneori, el cere să fie ucis de trei ori la rând: la răsăritul soarelui, la amiază şi la asfinţit. Nicio victimă nu cere criminalilor: ucideţi-mă dimineaţa, la prânz şi seara. Într-o variantă a *Mioriţei*, cei doi ciobani ucid personajul principal *Cu securi şi cu topoară/ Şi cu bolovani de moară.* Într-altă variantă, culeasă în satul Leauţ, lângă Brad, în Munţii Apuseni, în 1956, doi păcurari se vorbesc să îl ucidă pe al treilea *cu nouă topoare.* (9) Unde este logica cu aşa multe obiecte ucigătoare? Doi oameni nu au cum să folosească aşa multe obiecte pentru a comite o crimă. Le-ar fi fost suficient un singur topor, ca în romanul lui Sadoveanu. Deci nu este o ucidere reală, ci o scenă de teatru folcloric cu recuzită şi gesturi expresioniste, având semnificaţii simbolice sacre. Numărul de 9 topoare din această variantă coincide cu numărul de 9 topoare de bronz descoperite lângă Iaşi de către Cezar Cioran în 2015. „Acestea erau aşezate în cerc, ca nişte raze solare, ceea ce sugerează o dispunere cu o semnificaţie ritualică, masculină", afirmă Senica Ţurcanu, arheolog şi şefă a Muzeului de Istorie a Moldovei.

Ce legătură pot avea cele 9 topoare din textul rostit şi cules de contemporanii noştri în Munţii Apuseni, cu cele 9 topoare rituale vechi de mii de ani, găsite lângă Iaşi? Aceste topoare arheologice şi cele din text pot fi dovezi că în *Mioriţa* este vorba de un ritual răspândit de către ciobanii arhaici pe întreg teritoriul străbătut de ei cu oile în transhumanţă. Romulus Vuia afirmă că, în baza unei tradiţii străvechi, românii umblau cu turmele de oi din Moravia până în Caucaz şi din Polonia până în Grecia. (10)

1

Fotografia de mai jos (Fig. 2), găsită pe Internet, s-ar putea să fie făcută în Munţii Tatra. Topoarele celor trei ciobani din fotografie sunt mai mult simbolice decât funcţionale şi seamănă cu topoarele de bronz găsite lângă Iaşi. Fotografia s-ar putea să reprezinte o relicvă vie a jocului sau dansului efectuat de ciobani în cadrul ritualului din *Mioriţa.* Ciobanul cu pană la pălărie s-ar putea

2

să fie baciul. Cei trei ciobani sunt proaspăt bărbieriţi, îmbrăcămintea lor e curată şi îngrijită, ca pentru o ceremonie solemnă. Straiele lor seamănă cu straiele româneşti din fotografii etnografice mai vechi şi par să fie cusute într-un stil încă şi mai vechi. Ştim de la lingvistul italian Matteo Bartoli că zonele periferice ale unei arii de cultură sunt mai conservative decât zona centrală. (11)

S-ar putea ca ciobanii din fotografie, sub stăpânire polonă, să fi pierdut limba română şi să vorbească limba poloneză. Dar au costumele identice cu ale valahilor din Moravia, în Slovacia. Aceştia au trecut la limba slovacă şi păstrează cuvinte româneşti pentru obiectele casnice. La Bucureşti se scrie *brânză*, iar la Praga *brynza*. Cereţi la Praga brânză şi o să vă dea brânză! În limba cehă, *smetana* înseamnă smântână. Compozitorul ceh Bedřich Smetana – care a compus simfonia *Moldau* – s-ar putea să fi avut un strămoş pe care l-a chemat Smântână.

Am analizat 973 de variante ale *Mioriţei* (12) din trei antologii şi am constatat că în nicio variantă, nimic nu este concret, ci totul este simbol, metaforă sau alegorie. Un singur exemplu: Mioara este un animal fabulos, personificat. Ştim cu toţii că naratologia nu permite amestecarea animalelor fabuloase cu cele reale. Niciun animal fabulos nu poate vorbi despre un animal adevărat. O mioară năzdrăvană nu poate vorbi despre un câine în carne şi oase.

Care este cauza pentru care mioara îi spune să îşi cheme numai un singur câine şi nu toţi câinii pe care îi are? E ştiut că nici *cel mai bărbătesc şi cel mai frăţesc câine* nu îşi poate distribui atenţia ca să facă faţă la doi adversari. Câinii sunt eficienţi în haită. În trei locuri din *Mioriţa* (varianta lui Alecsandri) se precizează că baciul are mai mulţi câini. Aşa spune rapsodul (versul 21), mioara (versurile 41-42) şi baciul (versul 58).

Mioara nu vorbeşte despre un câine adevărat. Câinele în *Mioriţa* nu are competenţa necesară şi nici menirea să îl apere. Mioara vorbeşte de un câine fabulos, care simbolizează alt aspect din psihologia umană. El este un simbol pentru partea masculină din sufletul omului, legată de arhetipul patern, pe care Carl Gustav Jung o numeşte *Animus.* (13)

Simetric, mioara simbolizează partea feminină din suflet, legată de arhetipul matern, pe care Jung o numeşte *Anima.* Dialogul cu mioara este un monolog lăuntric. Ea nu este un oracol, cum s-a crezut, ci un *alter ego* cu funcţie de călăuză pentru o experienţă psihologică în adâncurile sufletului omenesc, ce aspiră spre înalturile cerului, aşa cum era Virgiliu pentru Dante, Mefisto pentru Faust sau calul pentru Harap Alb şi alţi eroi din basme.

În mod evident, ciobanul din *Mioriţa* nu este acelaşi om ca acela din *Baltagul*. Ciobanul din *Mioriţa* a fost confundat cu Nechifor Lipan şi s-a zis că *Baltagul* începe acolo unde se sfârşeşte *Mioriţa*, ca şi cum ar fi o continuitate de acţiune între poezie şi roman. Aceasta este o formulare hazardată, ce a fost înţeleasă ca şi cum ar fi o continuitate între cele două opere. A dus la confundarea dintre cei doi ciobani şi la înţelegerea greşită a Mioriţei.

Romanul *Baltagul* a influenţat receptarea *Mioriţei* şi a consolidat înţelegerea ei de-a-ndoaselea, după calapodul acţiunii din roman. Asocierea celor două opere literare poate fi coerentă numai în sensul că pune în evidenţă tocmai deosebirea dintre ele. S-a trecut cu vederea că baciul din *Mioriţa* nu are nimic în comun cu Nechifor Lipan. Nimic din acţiunea şi din tema romanului lui Sadoveanu nu se regăseşte în *Mioriţa*. Cele două texte tratează două acţiuni, două subiecte, două teme şi două personaje total diferite. Deosebirea dintre ele este confirmată de către Alexandru Paleologu, care accentuează hotărâtor că „*Baltagul*… nu are de a face cu *Mioriţa*, ci cu mitul lui Osiris şi căutarea trupului dezmembrat de către zeiţa Isis". De altminteri, cuvântul *baltag* (de origine turcă) nu apare în niciuna din variantele *Mioriţei.*

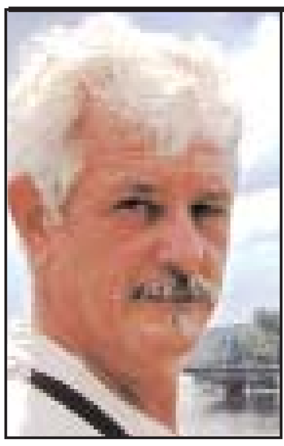
Textul *Mioriţei,* ca orice text mitologic, e polisemantic. Fiecare vers conţine mai multe idei decât cuvinte şi emoţionează puternic. Ascultătorii au înţeles uneori totul bine sau alteori totul anapoda, după propriile lor păţanii sau cadru de referinţă. Rapsozii au modificat uneori textul variantelor pentru a îşi exprima ofurile, ce nu aveau de a face cu textul auzit de ei. *Mioriţa* poate fi interpretată în fel şi chip, după propria experienţă de viaţă a cititorilor.

Am explicat în carte şi în mai multe articole, cum poate fi *Mioriţa* citită şi răs-citită ca un ghid spiritual de înălţare spre cele mai înalte culmi ale poeziei, ale spiritualităţii sau ale purităţii şi frumuseţii sufleteşti. *Baltagul* poate fi recitit ca o monografie a satului, ca un studiu asupra societăţii şi ca un ghid practic pentru cum se face o investigaţie criminalistică.

(Imaginea din Fig. 1 este reluată din cartea autorului, *Mioriţa. Izvorul nemuririi,* Alcor Edimpex, Bucureşti, 2016, pag. 231.)

→

Istoria de lângă noi

Ziua Eroilor 2022 sărbătorită la Mănăstirea Comana

Mihai POSADA

O mămăruţă roşie pe patru roţi străbate cu grăbire ultimii kilometri de la Sibiu la Grădiştea-pe-Argeş, într-o căldură toridă de întâi iunie. La volan, poetul Ioan Gligor Stopiţa, redactor-şef al revistei sibiene *Rapsodia*, în care publică membrii Cenaclului „Radu Theodoru" de la Sibiu şi alţii, din Ţară şi din străinătate. Cu el circulă Anca Sîrghie, Tiţa-Maria Posada şi cu mine. Oprim în dreptul casei acoperite cu iederă, de la numărul 218. La poartă străjuieşte un catarg de care stă arborat Tricolorul. Ne întâmpină vrednica doamnă Maria Marin, custode, administrator şi secretar-ghid al Casei-muzeu „Radu Theodoru". Generalul maior, aviator, veteran de război, în ţinută de paradă, ne aşteaptă sub umbrarul viţei de vie din curte, primindu-ne cu exclamaţii entuziaste: „Sibienii mei, sibienii mei!" Un rai cu flori şi pomi fructiferi, unde au adăstat odinioară multe personalităţi de vârf ale literaturii noastre, prieteni ai gazdei: Romulus şi Ileana Vulpescu, Ion Lăncrănjan, Laurenţiu Fulga şi atâţia alţii... Nu e de mirare că aici sau în localitatea apropiată, Comana, şi-au stabilit reşedinţa de vară scriitori ca Ioana Postelnicu, Toma George Maiorescu sau Ana Blandiana. Casa domnului general este un adevărat muzeu-templu al limbii româneşti, al istoriei românilor şi al literaturii române. Cărţile romancierului umplu o bibliotecă – vârsta autorului este de 98 de ani – iar cele primite de peste tot, de la mai tinerii confraţi, umplu puţinul spaţiu rămas printre mobile şi colecţiile de artă sau amintiri exotice din expediţiile la care, zburător şi marinar pasionat, generalul a participat ca pilot sau timonier. Un veac de istorie trăită pe viu nu-i puţin, la acesta adăugându-se istoria părinţilor şi a bunicilor, de la care găsim ca mărturii costume militare, echipament de război, arme şi fotografii. Cele mai multe portrete, în ulei sau grafică, sunt ale domnitorului iubit, Mihai Viteazul, sau ale lui Vlad Ţepeş, alt erou de roman istoric preferat de Radu Theodoru. Ne reluăm drumul, cu programul intitulat *Jurnal de front* şi invitaţia primite pentru evenimentul de a doua zi, ce va avea loc la Sfânta Mănăstire Comana, judeţul Giurgiu, joi 2 Cireşar 2022, unind cerul cu pământul: Înălţarea Domnului – Ziua Eroilor.

Ajungem în Comana, fiind cazaţi în incinta mănăstirii ctitorite de voievodul Vlad Ţepeş şi păstorite astăzi de stareţul arhimandrit dr. Mihai Muscariu, cu binecuvântarea Preasfinţiei Sale Ambrozie, Episcopul Giurgiului. Vechimea şi frumuseţea lăcaşului restaurat impresionează.

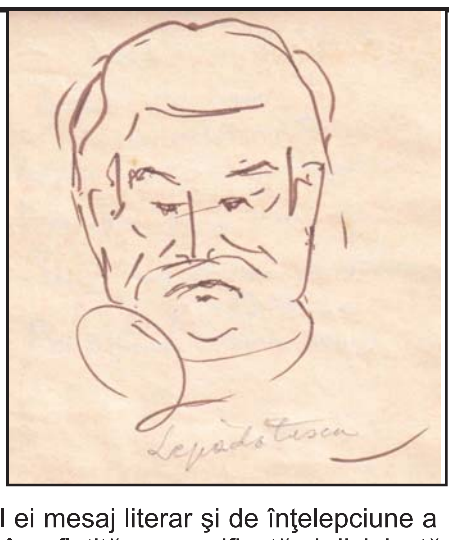

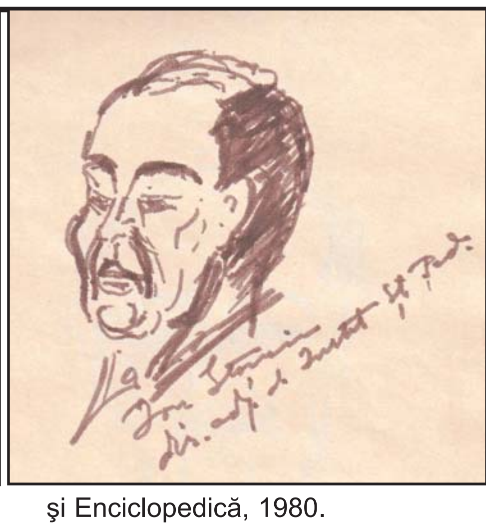
O comunitate de călugări, mică, dar îngrijită, curată şi primitoare, cu vădite preocupări privind istoria poporului român: un muzeu, un mausoleu cu osuarul câtorva mii de eroi, lângă care trei mărețe imagini despre Războaiele de Independenţă, de Întregire şi Al Doilea Război Mondial, fiecare cu câte un tun de epocă, reconstituit, la bază. În curte, o Troiţă din lemn, Monument dedicat eroilor români de la Cotul Donului, ridicată din iniţiativa generalului Theodoru, care şi-a amenajat în apropiere locul de veci al familiei, unde odihneşte de puţină vreme soţia care l-a părăsit. Toată curtea Mănăstirii Comana e plină de trandafiri înfloriţi.

A doua zi dimineaţă, slujba închinată Înălţării Domnului, după care, de la ora 12, cu militarii în ţinute de ceremonie, cu mulţi civili în port naţional şi o droaie de copii, începe evenimentul la care şi noi am venit să fim părtaşi. Cuvântul de învăţătură este rostit de stareţul Sfintei Mănăstiri Comana. Cuvântul de deschidere îl are personajul-pivot al regiunii şi ceremoniei: generalul maior aviator, veteran de război, Radu Theodoru. Se intonează Imnul naţional. Drapelele în trei culori sunt arborate cu entuziasm. Plt. adj. Emanoil Miron joacă rolul unui oştean al lui Vlad Ţepeş, îmbrăcat în armură şi cu lance, păzind intrarea în Mausoleul-osuar. În spatele său, ostaşi de gardă. Alţii poartă echipament militar de epocă, din istoria modernă. Urmează slujba de pomenire a eroilor Flotilei 1 Vânătoare, generalul Theodoru îi pomeneşte nominal pe colegii săi căzuţi la datorie, apoi formaţia corală de femei din satul Fălăştoaca, sub conducerea învăţătoarei Gina Vasilache, interpretează un Bocet pentru eroi. Dan Puric şi generalul Radu Theodoru rostesc alocuţiuni. Are loc festivitatea depunerii de coroane din partea mai multor formaţiuni politice şi organizaţii civile. Copiii interpretează cântece şi aduc flori, ca omagiu eroilor căzuţi. Un moment liric în interpretarea actriţei Doina Ghiţescu şi a sopranei Irinuka Gîju. Aviatorii Forţelor Aeriene Române prezintă onorul eroilor, din zbor pe deasupra Bisericii Mănăstirii Comana. Sunt eliberaţi simbolic, spre cer, porumbei albi. În încheiere, se cântă Hora Unirii.

Urmează agapa la care sunt continuate discuţiile pe marginea evenimentului de azi. Unul pe cât de necesar, de rar, pe atât de înălţător şi plin de învăţătură pentru tinerele generaţii, lipsite de informaţiile şi de educaţia care să le consolideze conştiinţa identităţii naţionale, a respectului şi dragostei pentru eroii care s-au jertfit întru libertatea şi fiinţa neamului românesc.

Desigur că Sadoveanu a scris *Baltagul* impresionat de *Mioriţa* şi influenţat de interpretarea ei, aşa cum era la modă pe vremea lui. Dar el nicidecum nu a transpus *Mioriţa* din versuri în proză. *Baltagul* este o operă cu totul independentă şi de sine stătătoare, care nu are nici în clin, nici în mânecă cu *Mioriţa*. Nechifor Lipan nu este nici măcar personaj principal, cum e cel din *Mioriţa*. Personajul principal în *Baltagul* este Vitoria Lipan. Cele două opere au comun doar simplul fapt că este vorba despre câte un oier, însă ei sunt două personaje literare total diferite, fiecare cu alt destin, cu alt suman şi altă căciulă. Sunt două capodopere total diferite, fiecare cu alt conţinut, altă desfăşurare şi cu propriul ei mesaj literar şi de înţelepciune a vieţii. În toate variantele *Mioriţei,* natura este însufleţită, personificată şi divinizată, divinitatea umanizată, iar omul e îndumnezeit. Nici vorbă de aşa ceva în *Baltagul.*

Baltagul şi *Mioriţa* au comun doar simplul fapt că se încadrează în tematica pastorală. Dacă mai au altceva comun, atunci este faptul că ambele sunt de valoare universală. Ca dovadă, au fost traduse şi răs-traduse în sumedenie de limbi. Chiar şi de mai multe ori în aceeaşi limbă. *Baltagul* şi *Mioriţa* ne unesc pe noi toţi în cuget şi în simţire. Dar nu numai pe noi românii, ci şi pe noi cu toţi cei ce le citesc în traduceri.

Binecunoscutul scriitor Miron Scorobete, patriarh al literaturii române contemporane şi care, pe când era student la Universitate, în vacanţe era cioban cu oile pe un picior de plai, pe-o gură de rai, afirmă următoarele: „Apreciez disocierea pe care o faceţi între *Baltagul* şi *Mioriţa.* La început, când faceţi elogiul romanului, m-am temut de ce va urma, dar ce a urmat m-a satisfăcut deplin. Şi eu, de multă vreme, susţin că cele două opere nu au nimic în comun (sau dacă au ceva, acela e cu totul superficial, nu de esenţă). Păcatul e că li se bagă în mintea oamenilor ideea falsă că *Baltagul* ar fi o reflexie în proză a *Mioriţei*, asta de la şcoală până la studiile docte academice. Cu riscul de a scandaliza, eu zic că Sadoveanu mai bine nu scria *Baltagul* pentru că acesta, printr-o alăturare neadecvată, coboară sublima poemă într-un cotidian pedestru, tratează simbolul ca pe o crimă ordinară, exact ceea ce dv, pe bună dreptate, convingător, dovediţi că nu e. Mi-aţi făcut o seară frumoasă, pentru care nu vă pot răsplăti decât cu gândul meu bun!" (14)

Note (şi bibliografie)

1. În pragul acestui mileniu existau 14 traduceri diferite ale *Mioriţei* în limba germană. (Petru Ursache, *Mioriţa în transhumanţă mondială*, în *Convorbiri literare*, CXXXVI, nr. 1 (85), ianuarie 2003).

2. Adrian Fochi, *Mioriţa,* Editura Academiei, 1964.

3. Pavel Apostol, *Motivul mioritic în cultura română*, în Adrian Fochi, *Mioriţa,* Editura Academiei, 1964, pp. 7-120.

4. Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Gengis-han. Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei Orientale,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980.

5. Alexandru Amzulescu, *Repere şi popasuri în cercetarea poeziei populare,* Editura Minerva, Bucureşti, 1989, p. 107.

6. Octavian Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile şi poezia păstorească,* Editura Minerva, Bucureşti, 1979, pp. 271-272.

7. Ion Filipciuc, *XXIV contrapoziţii despre Mioriţa*, în *Cronica*, Iaşi, XVIII, nr. 34 (917), 1983 (pag. 5); *Mioriţa în sistemul colindelor şi baladelor*, în *Mioriţa*, III, nr. 1(5), Câmpulung Moldovenesc, martie 1993 (pp. 18-50).

8. Victor Kernbach, *Universul mitic al românilor,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti. 1994, p. 321.

9. Varianta CXCIII, pagina 651, versul 7, din monografia *Mioriţa* publicată de Adrian Fochi.

10. Romulus Vuia, *Studii de etnografie şi folclor* II, Bucureşti, Minerva, 1980, pp. 249 şi 302 (o culegere a operelor sale publicate după 1914).

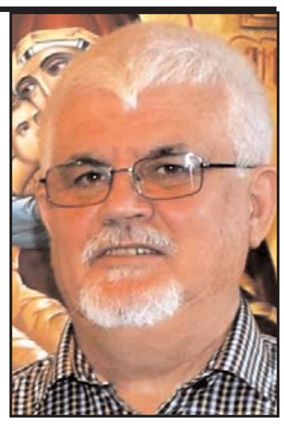
11. Matteo Bartoli, *Saggi di Linguistica spaziale,* Vicenze Bona, Università di Torino, 1945.

12. Victor Ravini, *Mioriţa. Izvorul nemuririi,* Editura Alcor Edimpex, Bucureşti, 2016, reeditată în 2017 (originalul în limba suedeză: *Mioriţa. Odödlighetens källa,* Stockholm, 2012).

13. Carl Gustav Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious,* New York, Princeton University Press, 1980.

14. Miron Scorobete, e-mail către Victor Ravini (18:40, 15 februarie 2021).

Profesorul Maxim Pop

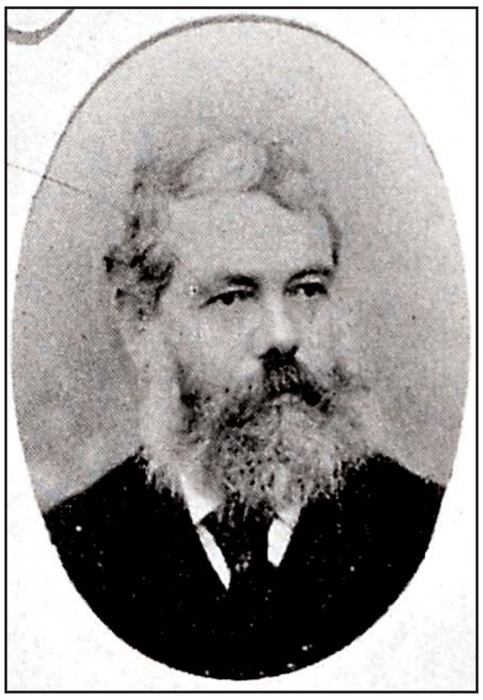
Alexandru DĂRĂBAN

S-a născut la 10 august 1838 în comuna Sân-Georgiul-Român, în alte documente, Sângeorgiul-românesc (azi Sângeorz-Băi, judeţul Bistriţa-Năsăud). Părinţii săi, economi (plugari), dar – după starea poporului nostru – oameni cu stare. Familia Pop a fost şi este o familie străveche, din sânul căreia s-au ridicat mulţi oameni de frunte. Aşa, de exemplu, între alţii, fostul prepozit capitular greco-catolic de Gherla, Macedon Pop, şi fratele acestuia, fostul vicar foraneu de Năsăud, Anchidim Pop.

La sfatul vicarului Anchidim Pop, care descoperise în tânărul Maxim o capacitate rară, părinţii l-au dat la şcoala trivială din Sân-Georgiu, unde – deşi printre altele trebuia să ajute la lucrul câmpului şi să se îngrijească de turma cu miei – obţinu la terminarea fiecărui an clasificarea „pur excelentă". Încurajaţi de acest rezultat, l-au trimis la Şcoala Normală din Năsăud, unde absolvi toţi patru anii cu acelaşi rezultat. De aici, *per pedes apostolorum,* a mers la Blaj, pe atunci unicul gimnaziu român din ţară, pe care l-a absolvit cu testimoniul „pur eminent", clasificare pe care o obţinu şi la examenul de maturitate.

Absolvind gimnaziul, la dorinţa expresă a unchiului său, Macedon Pop, intră ca alumn (elev, discipol) în Seminarul central „Santa Barbara" din Viena, unde a absolvit studiile teologice (1865) ca „eminent", obţinând din diligenţă privată şi absolutoriul de la cursul catehetico-pedagogic la Şcoala Normală Catolică Regală. A absolvit, în acelaşi timp, la universitatea de acolo, şi cursul profesoral în specialitatea Istorie.

Îndată după absolvirea cursului, a fost numit în acelaşi timp catihet şi exortator (un fel de purtător de cuvânt) greco-catolic la acel gimnaziu şi întărit ca profesor ordinar definitiv. Schimbându-se însă împrejurările, tânărul profesor, fără ca cineva în afară de fidela sa soţie să fi ştiut, se puse pe studiu şi, fără instructor, îşi însuşi în câtva timp limba maghiară. Apoi, tot în secret, se pregăti pentru censura (demnitatea) prescrisă prin ordin ministerial. În anul 1874 îşi scoase paşaport pentru străinătate, îl puse la buzunar împreună cu suma de 500 de florini adunaţi cu multă sudoare, anume spre acest scop, şi porni spre Pesta, cu gândul de a depune censura de profesor la universitatea ungurească de acolo. La despărţire, zise soţiei sale: „De cumva îmi succede, nu capeţi nicio telegramă, de nu îmi succede, atunci paşaportul şi banii îmi sunt în buzunar, merg direct la Bucureşti, îmi câştig acolo post nou şi de acolo îţi voi telegrafia unde să vii". Atât a fost de ambiţios, încât de cumva cădea, era mai bine gata a trece în România decât să deie faţă cu colegii săi. Dar *îi succese*, spre uimirea adevăraţilor săi colegi. În acelaşi an, a fost numit profesor diplomat definitiv pentru catedra Istorie şi Geografie. Nu peste mult timp, Episcopul greco-catolic al Gherlei, Ioan Szabo, îl numi viceprotopop onorariu şi asesor consistorial.

Profesorul Maxim Pop a fost un om activ şi în ceea ce priveşte literatura şi publicistica. De tânăr, a fost colaborator la *Sionul Românesc* şi *Gazeta Transilvaniei,* unde a polemizat cu mai mulţi scriitori asupra a diferite teme. Împreună cu Cosma Anca şi Vasile Petri, a redactat o foaie pedagogică, *Magazinul Pedagogic*. Mai târziu, a fost colaborator la foaia pedagogică *Şcoala Română.*

Cu vărul său, dr. Artemiu Publiu Alexi, a scris *Resbelul Oriental,* operă monumentală, a cărei valoare a fost recunoscută de cercurile mai înalte ale României, el scriind partea istorică, iar Alexi partea strategică.

A lucrat timp mai îndelungat la o operă cu text latin, cu note şi explicări române, a prezentat-o în manuscris Academiei din România şi a primit rezoluţia că, fiind mulţi termeni transilvăneni, s-a dat spre prelucrare unui profesor din „ţară" şi, ce să vezi, respectivul a primit premiul în sesiunea următoare!

A mai scris *Gramatica limbii române pentru şcolile elementare,* carte aprobată şi recomandată de ministrul Cultelor şi care era întrebuinţată aproape în toate părţile ca manual de şcoală.

A scris şi o *Istorie biblică* şi a început a lucra, dar nu a sfârşit, *Istoria bisericească,* ambele aflate în manuscris în arhiva familială.

Ca factor social, a fost fondatorul „Reuniunii Mariane", iniţiatorul celor mai multe întreprinderi naţionale şi cel mai înfocat apărător al grănicerismului şi al intereselor grănicereşti.

În 17 mai 1892, copleşit de boală, reumatic neglijat şi agravat, a căzut la pat, iar la 23 iulie al aceluiaşi an a murit, la numai 54 de ani. În urma sa a lăsat o văduvă şi patru copii, toţi feciori.

Văduva Rafila, fiica preotului greco-catolic Ioan Lazăr din Năsăud, decorat cu Crucea de aur „Bene Merenti", a murit în scurt timp după dânsul. Fiul mijlociu, Maxim junior, în urma unei răceli, urmă părinţilor săi.

Ioan (Niţiu) a fost funcţionar la direcţia de poşte şi telegraf în Cluj; a obţinut diploma de profesor, fiind un om activ pe terenul literar. A tradus o mulţime de nuvele şi are mai multe opere apărute. Era membru ordinar la „Societatea regală pentru ştiinţele naturale" din Budapesta, la „Cyclists Touring Club" din Londra, la „D.R.B." din Berlin etc., colaborator la mai multe foi, prim colaborator la *Revista Ilustrată*. Era căsătorit şi avea un fiu.

Alexandru (Popp) a obţinut doctoratul în drept, fiind subjude la Judecătoria regală din Dicio-Sân-Mărtin (azi, Târnăveni, judeţul Mureş). Asemenea căsătorit.

Anchidim a urmat Gimnaziul romano-catolic din Cluj, unde a trăit la fratele său mai mare, Ioan (Niţiu).

V-am prezentat, pe scurt, biografia acestui om (şi a familiei sale) care a luat parte la mişcările activităţii grănicereşti locale şi districtuale din timpul său, făcându-se totodată remarcat prin munca dovedită pe terenul literar-scolastic şi de sub a cărui mână au ieşit mulţi oameni cu carte.

Bibliografie: *Memorialul Reuniunii Învăţătoreşti Greco-Catolice „Mariana" din Năsăud, 1876-1901,* Năsăud, 1901; *Revista Ilustrată,* Şoimuş, Anul III, 1900, nr. 3-4; Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva – Urme peste veacuri,* Vol. II, pp. 226-228; *Pisanii Sângeorzene,* Sângeorz-Băi, 2016, nr. 9.

Semn(al) de carte

Gabriela Căluţiu-Sonnenberg, *Vine seninul!,* vol. II, Editura Itaca, Dublin, 2022

Optimismul din literatura Gabrielei Căluţiu-Sonneberg, deşi proza sa este o descătuşare a scrierii realiste, sau tocmai din această cauză, ajută cititorul să-şi limpezească gândurile şi să vadă sau să aprecieze binele, lumina, liniştea, în pofida contrariului lor, care ni se arată cu claritate, însă numai ca o treaptă pe care trebuie să te urci pentru a vedea dincolo. (…)

La fiecare dintre povestirile Gabrielei Căluţiu-Sonneberg, indiferent de tema aleasă, vei simţi, la un moment dat, în timpul lecturii, sau chiar după ce ai terminat-o, o fulguraţie filosofică ascunsă în spatele cuvintelor şi relevată brusc, nu de vreo concluzie a autoarei, ci de rezonanţa ideilor care au găsit ecou în mintea şi în sufletul tău. (Viorel Ploeşteanu, în prefaţa cărţii)

Grid Modorcea, *Homo Novus. Romanul viitorului*, Editura Scriitorilor, Brăila, 2022

Homo Novus al lui Grid Modorcea nu este o maşină cu inteligenţă artificială, fiindcă nu-şi pierde sentimentele, nu-şi pierde umanitatea, dar e înzestrat cu o mare capacitate a purificării. *Homo Novus* este calea spre Omul purificat.

Dacă acest roman va avea o soartă internaţională, va fi recunoscut ca fiind cea mai originală utopie care s-a imaginat vreodată. (Text pe coperta a patra a cărţii)

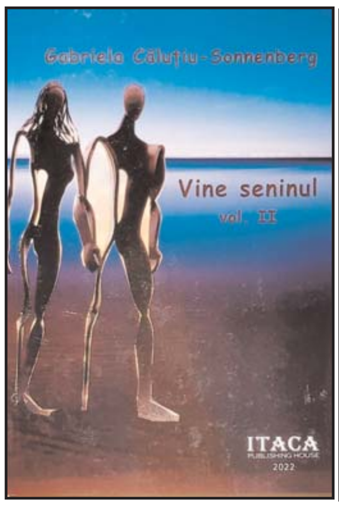
Calinic Argeşeanul, *Veşnicia de zi cu zi,* Editura Fundaţiei Calinic Argeşeanul, Oieşti Pământeni, Argeş, 2021

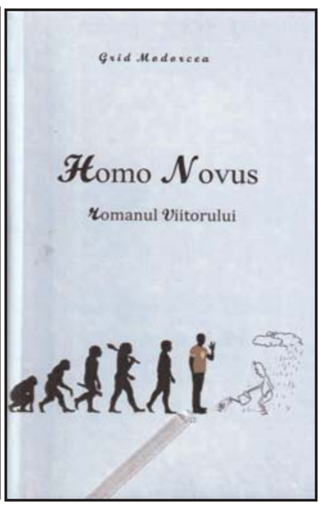
De câte ori ne aşezăm la rugăciune, Iisus, Domnul, este alături de noi! De câte ori citim Sfânta Scriptură, citim scrisoarea de iubire trimisă de Dumnezeu nouă, tuturor!

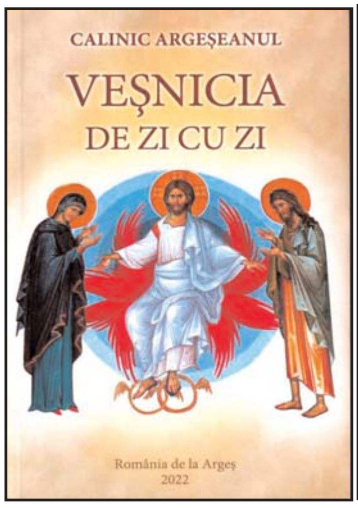
De câte ori ne spovedim şi ne împărtăşim cu Trupul şi Sângele lui Iisus Hristos, nu numai că-L vedem în chipul potrivit puterii noastre de percepţie, ci, mai mult ca orice pe lumea aceasta, El, Iisus, Domnul, îşi face din fiinţa noastră tron împărătesc! (Autorul, pe coperta a patra)

Eugenia Tofan, *Academia de Ştiinţe a Moldovei (2009-2021). Sinteză cronologică ilustrată,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2022

Un volum masiv (664 de pagini de format mare), bogat ilustrat (în întregime color), „lucrare elaborată cu ocazia aniversării a 60 de ani de la fondarea Academiei de Ştiinţe a Moldovei, împlinirii a 75 de ani de la crearea primelor instituţii ştiinţifice de tip academic şi a 30 de ani de la proclamarea independenţei Republicii Moldova". (Precizare la începutul volumului) „O mică enciclopedie" (acad. Teodor Furdui, la pag. 15), realizată de „Eugenia Tofan, cronicar al ştiinţei şi culturii" (Constantin Manolache şi Ion Valer Xenofontov, la pag. 16).

In memoriam

Gheorghe Stănescu (1926-2003)

Mihai SPORIŞ

Lumea oamenilor, sub vremurile puterilor politice înscăunate de zodii – când prielnice, când ostile – este într-o permanentă oscilaţie. Istoria scrisă de învingătorii momentului stabileşte cele albe şi pe cele negre. Se zice că asta ţine de o suveică a... dialecticii, de permanenta schimbare a polilor pe traiectoriile, şi ele cu du-te vino, generatoare de... anotimpuri. Dar în această rotaţie cele voit ascunse în noapte se vădesc, în zorii zilelor prielnice, adevăruri temeinice, şi ele – în toate religiile oamenilor –, trebuie să-şi afle calea şi să se bucure de reabilitarea noului cronicar, şi el partizan puterilor, înnoite şi ele!

După schimbarea radicală de macaz şi încă insuficienta descifrare a evenimentelor din 1989, prea roşul trebuia să devină prea albastru, iar istoria scrisă la porunceala Răsăritului (ca o *a treia Romă* a creştinilor, mai nou şi schismatică, în tradiţia ortodoxiei pravoslavnice, tânjind după marele Ţarat), trebuia acum să implore intrarea în graţiile Apusului! Pe scena mare, *cortina de fier* fusese dată la o parte şi atunci lumea putea vedea *oamenii,* dintre actorii jocului împărţiţi în tabere, după scenarii şi regii riguros concepute. Vezi doar anul 2022 şi poziţionările, în legătură cu Ucraina, ţinând partea taberelor angajate într-un anacronic măcel, care a provocat zguduirea tablei de şah a întregii lumi.

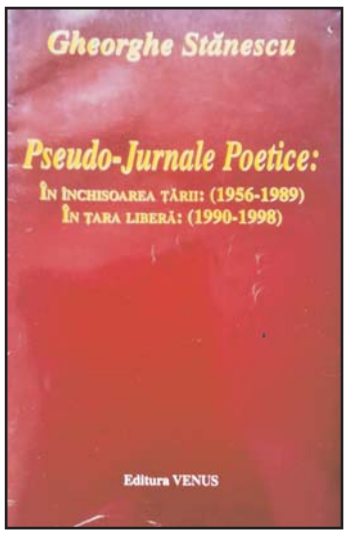
În rotaţia aceasta, pentru corecta citire a traiectoriei trasate de societate, contrariile trebuie cunoscute, pentru că din jocul lor permanent este mişcată lumea. După perioadele în care adversarul trebuia exclus, în care dictatura trăia cu speranţă iluzorie... veşnicia, trecerea spre cele diametral opuse – să o numim tranziţie – accepta compromisul conlucrării contrariilor! Învinşii (de procesualitatea generală) nu se dau duşi, nu îşi recunosc păcatele, se pun cu picioarele înainte înnoirilor; tradiţia devine argumentul unui conservatorism radical, prin răstălmăcire! Învingătorii nu au pârghiile să-şi exercite puterea: mentalul este tarat de cele exersate, legile sunt legile vechi şi se aplică de instituţii nereformate, iar formarea unei generaţii care să fie în spiritul vremii cere timp. În aceste perioade ar trebui să-şi intre în rol elitele, acei oameni cunoscători, cu toată înţelegerea, a trecutului, ancoraţi în prezentul lor şi cu viziune asupra mersului societăţii. (Impresionantă este Scriptura cu profeţii ei, care au prorocit, şi viziunea lor i-a confirmat peste veacuri!) Îndrumătorii sunt puţini şi ei nu pot să inducă în marea masă fermentul înnoirii. Este nevoie de argumente, de modele umane credibile, să se poată încunoştinţa lumea despre noua zi! Trebuie aduse din exil, scoase din ascundere, modelele umane interzise de vreme. Să fie reînnodare a firului rupt abuziv. Instituţiile nereformate, sub legile canonice în aplicare încă, suflă în rece ca gheaţa şi aplică litera inflexibilă, în dauna spiritului, să se arate „exacte" şi „imparţiale". Adică vinovăţiile sunt reconfirmate despre... „banditii poporului" şi, de asemenea, meritele „realismului socialist", al pazei penitenciarelor, să fie intangibile, neîntinabile… Şansa naşterii noii elite din năravurile cele vechi este o iluzie ori o jonglerie manipulantă în slujba unei puteri tranzitorii şi debile.

Se poate aprinde însă scânteia dinspre focurile mocnite şi păstrate precum vâlvele peste comorile autentice. Otăvirea pajiştii, printre paiele uscate şi rugii de... *rosa canina,* este însă posibilă după o ploaie mănoasă ca o mană picurată prin deşertul încă cu idoli şi tablele de legi lipsă, dacă cei cu vocaţia călăuzelor vor şti să se arate din afara lagărului, încă închinător la ceea ce a fost. Iată cum închisorile politice trebuie reabilitate şi recunoscute ca adevărate ACADEMII şi cum spiritul celor care le-au trăit grozăviile să devină călăuză prin inerentul deşert al tranziţiei. Apoi, revenirea lui Dumnezeu din exilul siberian poate reda puterea unei instituţii sugrumate de doctrina atee şi în compromisul salvării de sine: Biserica Ortodoxă Română!

Încercăm aici să restituim memoriei personalitatea lui Gheorghe Stănescu şi să semnalăm câteva idei din opera sa poetică, la dispoziţie.

Gheorghe Stănescu s-a născut la 4 iulie 1926 în comuna Negru-Vodă, jud. Constanţa. Între 1938 şi 1940 este elev la liceul „Nicolae Filipescu" din Bazargic, în cadrilaterul „cedat" Bulgariei, în 1940. În 1940-1946 îşi continuă studiile secundare la Liceul „Spiru Haret" din Bucureşti, cu bacalaureat în 1946, apoi student, până în 1948 la Facultăţile de Litere şi Filosofie şi, în paralel, la cea de Drept din Bucureşti. În 1948 îşi întrerupe studiile (era în anul III), fiind urmărit pentru apartenenţa la o organizaţie anticomunistă din judeţul Constanţa. Este judecat în lipsă în 1949 şi condamnat la 5 ani închisoare pentru uneltire contra ordinii sociale; este arestat la 16 februarie 1952 la Bucureşti, trece prin închisorile Constanţa, Peninsula-Valea Neagră, Aiud, mina Cavnic, Gherla, Jilava, Iaşi. Pe 26 decembrie 1956 este eliberat. Timp de 30 de ani, sub permanenta urmărire a securităţii, lucrează ca tehnician în construcţii la Bucureşti şi pe şantiere în Moldova şi Oltenia. În 1986 s-a pensionat şi şi-a stabilit domiciliul permanent în Rm. Vâlcea. Ultimul mare şantier va fi fost Amenajarea Hidroenergetică „Lotru".

După 1990, spiritul militant, scăpat din urmărirea potrivnică, se manifestă public cu energie exemplară.

Deviza cultului eroilor, „Dezveliţi tot adevărul!", îi devine ordin de luptă şi angajament permanent. Îşi editează, recuperând din memorie, în 1996. *Jurnal din prigoană 1952-1955.* Are o activitate în spaţiul public naţional şi local vâlcean de maximă vizibilitate şi utilitate, în transformarea unui mental prizonier şi încă în ascultarea vocilor, ca nişte lamentaţii după realitatea denunţată de istorie.

În 6 Ianuarie 2003, trece la cele veşnice.

Imediat, după 1990, se remarcă în spaţiul public prin lupta sa. Pe 10 mai 1990, la balconul Pieţei Universităţii din Bucureşti, îşi manifestă disponibilitatea angajării luptei pentru înnoirea societăţii româneşti.

În 1994, înfiinţează Filiala Rm. Vâlcea a Fundaţiei culturale „Memoria" al cărei preşedinte, exemplar, devine. Iniţiază pentru media locală, sub tema „Restituiri din istoria confiscată", emisiuni Radio-TV, într-o continuitate cincinală: Radio Vâlcea UNU, 101 episoade, şi TV-Vâlcea UNU, 201 episoade. Mare parte din emisiunile lui au intrat în fondul documentar naţional (vezi *Memorialul Sighet* şi *Memorialul Fortul 13-Jilava*).

În revista *Lumina lumii,* iniţiată de Fundaţia Culturală „Sfântul Antim Ivireanul", rubrica „Martiri în vremi moderne" (vezi şi cartea omonimă la care ne-am referit) a fost susţinută, în perioada 1992-2002, de Gheorghe Stănescu.

În 2014, în antologia *Martiri în vremi moderne,* Editura ROTIPO, Iaşi, contribuţia lui Gheorghe Stănescu, alături de cei antrenaţi în vreme şi de el, ne vorbeşte despre puterea de înrâurire a spiritului său contaminant. Îşi mărturiseşte crezul în volumul *Pseudo-Jurnale Poetice: În închisoarea ţării (1956-1989), În ţara liberă: (1990-1998),* Editura Venus, Bucureşti, 1999. Ideile personale, exprimate explicit şi/sau în limbaj poetic, confirmă spusele noastre introductive. Pentru început, să-i subliniem crezul, privind rostul poetului în vremi potrivnice.

„Poet? Nu: altfel de tribun/ prin care adevăruri uitate se spun: lacrimi vechi neschimbate în sare,/ arse vieţi şi sate arse ce s-au făcut zare,/ fântâni astupate în calea năvălitorilor,/ urca în el, la cumpăna zorilor/ şi urcă un neam luminos, de bărbaţi/ surâzători, puternici, neînfricaţi/ care-au plătit preţ greu fără glorie:/ păduri de tinere cruci în istorie."

În „închisoarea ţării", până în 1990, poetul constată realismul de porunceală, pe care acum, liber fiind (cartea apare în 1999, cu reluări din cea din 1996 şi din memoria celor puse-n cortex, din timpul detenţiei), îl exprimă spre dumerirea necesară şi decontaminarea mentalului de prea fardul cântării la comandă.

Vezi poezia *Neîmplinire:* „Se puteau scrie şi poeme cuminţi/ – oglinzi în care viaţa parcă surâde –,/ dar cuvintele n-au fost prea fierbinţi,/ iar timpul atât doar: jude şi gâde.// Se puteau scrie versuri despre copii,/ – dimineţile noastre cu ochi nevinovaţi –,/ sonate de leit-motive de bucurii/ sau cântece solemne pentru părinţi, pentru fraţi.// Se puteau scrie poeme odihnitoare,/ – leagăne pentru micile noastre decepţii –,/ versuri fugare, raze de soare/ sau calme ca luna şi ca înţelepţii.// Se puteau scrie şi elegii delicate,/ dar numai toamna, când şi firea e tristă/ şi numai în treacăt condeiele – aplecate/ pe albul hârtiei s-ar fi mâhnit că există.// S-ar fi putut scrie, s-ar fi putut/ să lăsăm o lume mai frumoasă, mai blândă,/ dar vremea ne-a dat condeie de lut/ şi zări închise între pereţi de osândă." Despre nopţile detenţiei (vezi *Noapte amară*) mărturiseşte, tot într-o descătuşare târzie: „...Tot ce nu cuprind sau nu pot spune/ nici în poezie, nici în rugăciuni,/ în adânc prinde să se adune/ în amărăciune din amărăciuni./ Sufletul atât e: vatră de cărbuni." Dar şi acolo, în celule, un Crez nu-l va fi părăsit: „...Din miezul de foc al singurătăţii,/ în taină, făurind versuri-făclii/ să alungăm şi negura cetăţii/ şi bezna morţilor încă vii,// iar pentru cei ce-au obosit şi-au mas,/ leac rănilor din suflete stinghere/ şi-ndemn pentru sculerea din popas,/ drumeţi spre propria-ne înviere." El ştia că-n arta sa poetul are o armă disponibilă (vezi *Arta poetică:* „Ne apărăm de bezne prin imagini,/ din versul făurit ne facem scut:/ ostaşi ai gândului incendiem Cartagini,/ noi înşine drept torţe de-început."). Prin 1976 îşi exprimă un *Coşmar 1976:* „Laud visul urşilor pentru mai binele stupilor/ şi dragostea de oameni a lupilor!// Cânt adevărul plin ca o semilună, îngânat de-o mie de cobze cu o singură strună!// Strig dreptul omului la pace şi pită,/ mai albă când este cu sânge plătită!// Sunt ultimul dintre Domni şi Voievozi,/ stăpân peste aceşti păpuşari şi irozi!" Între marii „Voievozi " (poet desigur!) ai altei vremi, pilduitor şi acum, îl vede pe Eminescu, ca pe o fântână de apă vie...! Prin 1987, chiar pe 1 ianuarie, o anume resemnare, de prea aşteptare, propune o *Împăcare* cu soarta pentru... „foştii cruciaţi anticomunişti supravieţuitori", „combatanţi obosiţi" pe care o deznădejde ca o disperare (prea puţini supravieţuitori rămăseseră!) vedea doar „o secetă oarbă de sete", în care „doar vinul morţii-o să ne-îmbete". Toţi erau pregătiţi de plecare, dar el, poetul îşi transmisese mesajul peste cumpăna vremii (se grăbea să ne spună, numărându-şi ani şi camarazii împuţinaţi ai temniţelor). Vezi *Plecarea luminilor:* „Toţi vom pleca precum la Înviere,/ noi înşine aprinse lumânări,/ nu vor mai fi nici limite, nici zări/ şi-n juru-ne doar muzica din sfere". Totul, înainte de schimbarea de macaz din 1989, îi apare lui Gheorghe Stănescu „...cădere în gol, în ocna mică/ de la capătul unui întunecos hău/ iubirea, dacă pământul eului tău/ până la iezerul cu stea nu-l ridică". „Îndoiala" luptătorului, care mărturisise şi Psalmi celui Prea Înalt, va exprima printr-o întrebare o licărire a nădejdii: „De când Te pierd şi până Te recapăt/ mă strânge timpul într-un lung tunel;/ Lumina Ta îi pune, albă, capăt/ sau, poate, Doamne, mă mint şi mă înşel?"

Nu se înşela! Lupta lui... la întoarcerea *frontului* (cu cenuşiul unei „salvări", fără întinarea foştilor torţionari!), va fi o luptă cu altfel de arme, mai directe decât poemele. Poetul, prin subtilitatea artei sale, ne vorbeşte, asumându-şi în scris cronica, despre o perioadă a extincţiei unei briliante elite româneşti, prin temniţele regimului instituit de invazia „fraţilor" eliberatori ai Răsăritului prea sovietic.

In memoriam

Glose la martirii neamului. Alexandru I. Lapedatu

Narcis ZĂRNESCU

Alexandru I. Lapedatu (1876-1950), a făcut parte, aşa cum afirma academicianul Ioan-Aurel Pop, preşedintele Academiei Române, într-unul din discursurile domniei sale, „din spiţa nobilă a românilor orăşeni sau ţărani-orăşeni născuţi la nord de catena Carpaţilor, pe fâşia care porneşte" din Mărginimea Sibiului, ajunge, prin Ţara Oltului, până în Şcheii Braşovului şi merge mai departe.

Este de reţinut credinţa care i-a luminat faptele până la sfârşit, şi anume că „sufletul românesc se va libera din completa dezorientare în care se zbate de decenii întregi, câştigând o unitate de vederi în scopul unei acţiuni unice, pe care orice neam luminat – mai cu seamă al nostru – trebuie să o aibă ca ţintă ultimă a desăvârşitei sale vieţi naţionale..."

În memoria colectivă a românilor încă se simte adierea rostirilor străbune, uneori mai puternic, alteori doar în şoaptă, aşa cum vor continua să se audă până la sfârşitul veacurilor: rostiri, înscrisuri, jertfe, lupte, morţi, transformate în conştiinţă naţională, întărite cu sporită credinţă creştinească.

A fost odată un cronicar, pe nume Miron Costin, care a spus că şi cei din Moldova, şi cei din Muntenia, şi cei din Transilvania tot de un neam sunt; un om care ne-a învăţat că decât cititul cărţilor nu este „altă mai iscusită zăbavă". După el a urmat Inochentie Micu-Klein, care a scris, printre primii, dacă nu chiar cel dintâi, două vorbe profetice şi sacrosante, cuprinzătoare cât o istorie eternă: „Natio Valachica". Dacă nu ar fi existat un Inochentie Micu-Klein, care să insiste şi să repete cu încăpăţânare în faţa Imperiului, dar şi a Papalităţii, să susţină cu argumente drepturile încă nerecunoscute ale naţiunii noastre creştine, „Natio et Religio Valachorum", dacă nu ar fi urmat un Petru Maior, un Simion Bărnuţiu, generaţia de la 1848 (Alecsandri şi Bolintineanu, Ghica şi Kogălniceanu, Dumitru Brătianu şi I.C. Brătianu, care aveau să pregătească Unirea din 1859), apoi, generaţiile Marii Uniri (1918), nu se ştie ce ar fi fost astăzi cu această „unită, mare Românie, pe care o vedem ca strajă a civilizaţiei la porţile Orientului".

Despre „eroismul spiritual" românesc, unii au scris, alţii au depus garanţie cu fiinţa lor. Cuvintele memorabile ale înaintaşilor se vor regăsi, astfel, inevitabil, în mintea şi inima marilor noştri jertfitori întru Unirea neamului şi a Ţărilor Române.

Spre ultimă pildă, iată gândul şi cuvântul unui Bălcescu inspirat şi, ca întotdeauna, paradigmatic: „Misiunea românilor, aşezaţi la porţile lumii civilizate, este lupta pentru a stăvili barbaria. «Tu eşti straja lumii, o, patria mea, jertfeşte-te!» Misiune sfântă şi glorioasă dată românilor de Providenţă pentru binele omenirii, şi pe care niciodată ei nu au trădat-o. De câte ori o primejdie mare a ameninţat Europa şi civilizaţia lumii, România, santinelă gata spre jertfă, a fost la postul său, la datoria sa."

Aceste cuvinte sacre le vor fi recitit, memorat şi regândit de multe ori marii bărbaţi ai neamului, ai Unirii de la 1918, ai evenimentelor-destin ale românimii. Le vom regăsi, dacă vom cerceta cu luare-aminte, în viaţa-palimpsest a lui Alexandru I. Lapedatu, în viaţa, munca, opera şi moartea martirică a acestui bărbat exemplar al neamului nostru.

Chiar dacă nu poate fi considerat un *primus inter pares*, Al.I. Lapedatu îşi află locul, ca *unus inter pares,* la răscrucea generaţiilor irepetabile, de sorginte herodotiană sau tacitiană, alături de Victor Babeş, Nicolae Bănescu, Ştefan Bezdechi, Vasile Bogrea, Romul Cândea, Constantin Daicoviciu, Constantin Diculescu, Silviu Dragomir, Onisifor Ghibu, Nicolae Iorga, Ioan Lupaş, Theodor Naum, Constantin Marinescu, D.M. Teodorescu, Ioan Ursu, Francisc Pall, Coriolan Petranu, Vasile Pârvan, David Prodan, Sextil Puşcariu, Emil Racoviţă, Romulus Vuia.

Vicepreşedinte, preşedinte şi secretar general al Academiei Române, a avut convingerea că promovarea dezvoltării culturale este o misiune esenţială a Statului şi a Naţiunii. Ca atare, a propus şi implementat măsuri culturale pentru prestigiul tuturor oraşelor din ţară şi pentru prestigiul cultural şi artistic al României întregite. Ca ministru a stabilit un cadru legal pentru culte în România unificată, semnalând că în România unită, pe lângă Biserica Ortodoxă Română, au fost recunoscute de Stat şi celelalte culte. În activitatea sa politică, Alexandru I. Lapedatu a dezvoltat un proiect legislativ care avea să consolideze suveranitatea Statului. Mai târziu, drept mulţumire, regimul comunist a ordonat arestarea lui în noaptea de 5/6 mai 1950, în „grupul demnitarilor". A murit pe 30 august 1950, în închisoarea din Sighetul Marmaţiei şi a fost aruncat într-o groapă comună, fără nicio însemnare pe mormânt. Acesta a fost Alexandru I. Lapedatu, unul dintre părinţii fondatori ai ideii unioniste într-o Europă integratoare.

Aducându-i un omagiu tardiv, dorim să subliniem că Unirile de până la 1918, parţiale, temporare, ca şi Marea Unire a tuturor românilor, reprezintă, evident, un fragment din mentalul unionist, specific atât Europei istorice, începând cu Sfântul Imperiu Roman, cât şi Europei contemporane.

De altfel, încă de la începuturile secolului, efervescenţa proiectelor politice de tip unionist nu este concurată decât de intrigile din culise şi de pregătirile de război. Astfel în 1906, Aurel C. Popovici lansează proiectul „Statele Unite ale Europei", proiect redimensionat în 1923 de Contele Richard Nikolaus von Coudenhove-Kalergi, care propune în volumul *Pan-Europa* un proiect de confederalizare a Europei. În 1929, Aristide Briand şi Gustav Stresemann vor iniţia, la rândul lor, un *Memorandum* cu privire la imperativul constituirii unui regim de uniune federală europeană.

Nu trebuie să uităm însă, atunci când rememorăm nostalgic sau aniversar Unirile noastre, că ele nu ar fi fost posibile fără prăbuşirea unor Imperii şi fără voinţa Marilor Puteri europene şi mondiale. Şi, de asemenea, nu am putea vorbi, astăzi, de Unirile noastre fără să ne amintim de părinţii fondatori, care au pus bazele, în 1950, Comunităţii Europene a Cărbunelui şi Oţelului. Unirile noastre nu se vor mai pierde vreodată într-o istorie marginalizată. *Tratatul de la Roma* (1957), care punea bazele Comunităţii Economice Europene (CEE) avea să pregătească *Tratatul de la Maastricht* (1993) şi *Tratatul de la Amsterdam* (1999). Şi, mai presus de toate, aceste tratate aveau să protejeze şi să rescrie Unirile noastre. Ele consfinţesc şi pecetluiesc adevărul nostru istoric, naţional, politic, economic şi militar.

Astăzi, cuvintele rostite de Alexandru I. Lapedatu, în data de 17 iulie 1918, la comemorarea lui Aurel C. Popovici, mentorul său într-ale politicii, sună premonitoriu şi definitoriu totodată. Alexandru I. Lapedatu, ca şi Aurel C. Popovici, „s-a afirmat în viaţa publică până la sfârşit, când s-a stins [...], a fost şi a rămas robit numai idealului politic al neamului său; probitatea şi integritatea caracterului său nu s-au sfârşit câtuşi de puţin şi nici un moment îndoiala sau necredinţa nu s-au sălăşluit în sufletul său, împodobit cu nobile şi înalte virtuţi, a închis ochii aşa cum a trăit, fără să fi plecat din umilinţă, din servilismul moştenit, ori, mai rău, din interes păcătos, fruntea în faţa duşmanului. Pentru aceste ţinute morale şi naţionale şi-a câştigat prinosul de recunoştinţă al unui neam întreg" [*Miscellanee,* pp. 37-40].

Lacrima Anei

Ană, Ană!

Ană, Ană peste rană,
Slovă dulce-n vârf de pană,
Scrisă cerului zidire,
Plânsul ochiului citire,
Os de sfântă-n trup de piatră,
Aşezat în sacră vatră,
Sân, izvor de viaţă-ntruna,
Meşter trist scociorând luna!

Ană, Ană-n suflet hrană,
Aşteptări şezând în strană,
Cântec răsucit în ziduri,
Pâlpâiri de dor în mituri,
Om de rând, în gând Manole,
Ciupind corzile-n viole,
Ţipăt de copil în poală,
Raiul, peste iad, răscoală,
Sânge despletind cetatea,
Când o viaţă-şi arde moartea!

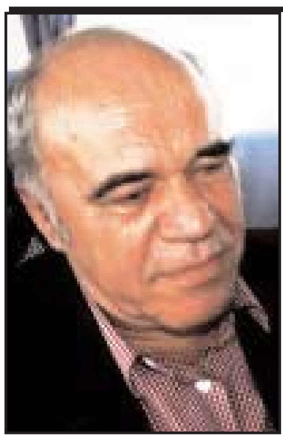
Ană, Ană, focul cheamă,
Pe cap cerului maramă,
Trepte de văzduh în soare,
Asfinţind un gând în floare,
Paşi cernuţi de cărăruie
Când în cremeni timpul suie,
Împletiri de rost şi veghe
Peste năruiri de zeghe!

Ană, Ană, o dojană,
Peste vis, închisă geană,
Strigă, strigă, albă zare,
Zidu-i nalt, Manole doare!

Pandelea Ion (Ionuţ Pande) s-a născut la 11 septembrie 1967 în localitatea Coloneşti, judeţul Olt. A urmat şcoala generală în comuna natală, a absolvit Liceul Tehnologic „Dimitrie Dima" din Piteşti, Argeş, în 1985, şi Facultatea de Ştiinţe Economice din Craiova, în 1993. A predat matematica la Şcoala Generală Măruntei, Coloneşti, Olt, apoi a lucrat în industrie. A publicat poezie în mai multe periodice şi antologii.

Poemul alăturat este inedit.

Podul de reviste

Valeriu Matei, poet de prim rang şi neobosit militant pentru Unire

Florentin POPESCU

La împlinirea vârstei de 63 de ani (s-a născut la 31 martie 1959 în comuna Cazangic, judeţul Lăpuşna, Basarabia), Valeriu Matei a trăit o dublă bucurie: apariţia celei mai vaste antologii (alcătuită de autor) din propria creaţie lirică (*Anatomia realului. Poezii.* Ediţie prefaţată de Pompiliu Crăciunescu, cu o postfaţă de Doina Florea şi cu un itinerar bibliografic de Claudia Matei, Tipo Moldova, Iaşi, 2021) şi a volumului *Vecernie regală* (ediţie realizată de autor, prefaţată de Ioan Holban, cu postfaţa şi nota bibliografică semnate de aceiaşi Pompiliu Crăciunescu şi Claudia Matei, Editura Princeps, Chişinău, 2021).

Foarte cunoscut în Basarabia şi mai puţin dincoace de Prut, Valeriu Matei este un nume intrat definitiv în istoria contemporană a Republicii Moldova, datorită implicării lui în evenimentele politice din anii imediat următori lui 1989 şi 1990, iar pe de alta s-a remarcat, prin fapte şi prin scris, drept unul dintre cei mai activi militanţi pentru Unirea Basarabiei cu România, făcând parte din organele de conducere ale statului, participând activ la transpunerea în viaţă a ideilor şi idealurilor fraţilor noştri de peste Prut.

Dar dacă Unirea cu patria-mumă n-a fost să fie, Valeriu Matei a rămas în conştiinţa publică, alături de Grigore Vieru, Leonida Lari, Dumitru Matcovschi, Nicolae Dabija şi alţi câţiva mari poeţi drept un personaj politic şi cultural foarte important.

După ce evenimentele din Basarabia anilor '90 au luat turnura care se cunoaşte, mai încoace, în 2013 a fost numit director al Institutului Cultural „Mihai Eminescu" din Chişinău, funcţie care i-a permis stabilirea unor şi mai strânse legături între intelectualii de acolo şi cei din România, legături concretizate în schimburi culturale, în realizarea unor expoziţii, simpozioane, conferinţe bilaterale, editarea la Bucureşti şi la Chişinău a unor ediţii literare remarcabile şi altele. A deţinut funcţia amintită, conform legii, timp de două mandate, răstimp în care, se înţelege, n-a abandonat nici şantierul literar propriu, scriind şi publicând în reviste, editându-şi versurile în mai multe volume.

Nu mai sunt mulţi care ştiu că implicarea lui Valeriu Matei în ceea ce am putea numi, fără teama de a greşi ori a exagera, *Mişcarea unionistă* din anii '90 din Basarabia şi-a aflat rădăcinile în fapte şi evenimente biografice petrecute cu mult înainte. În 1976-1979 poetul a fost student la Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de istorie, frecventând totodată şi Cenaclul literar „Mihai Eminescu" de la universitate, timp în care i-a cunoscut şi s-a împrietenit cu Nicolae Dabija şi Leonida Lari.

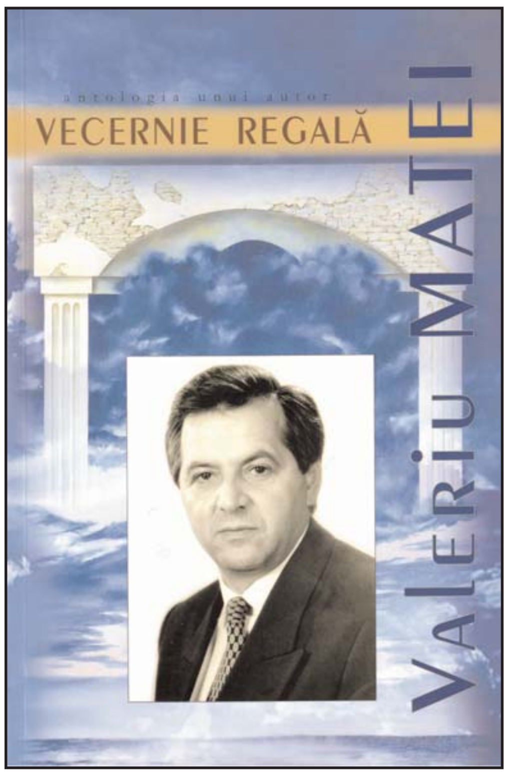
Între anii 1979-1983 Valeriu Matei urmează cursurile Facultăţii de istorie de la Universitatea de Stat „Mihail Lomonosov" din Moscova, catedra de etnologie, pe care le absolvă cu excelenţă, susţinând o teză despre valoarea istorico-etnologică a operei spătarului Nicolae Milescu. În anul absolvirii este exclus de la doctorat pentru antisovietism şi naţionalism, dar, ajutat de profesorii de la catedra de etnologie şi de către unii colegi din universitate, reuşeşte să se angajeze pe post de cercetător ştiinţific inferior, cu cel mai mic salariu din sistem, în oraşul Istra (fosta Mănăstire Noul Ierusalim), unde rămâne până în 1987 – an în care se numără printre protagoniştii evenimentelor de la Uniunea Scriitorilor, care pun bazele *Mişcării de renaştere naţională.*

În mai 1989 participă la crearea *Frontului Popular* din Moldova, iar la 8 august, acelaşi an, redactează documentul final al primei Mari Adunări Naţionale, intitulat *Despre suveranitate şi despre dreptul nostru la viitor.*

După 1990 a venit şi recunoaşterea meritelor politice şi literare ale lui Valeriu Matei: a fost de două ori ales în Parlamentul Republicii Moldova (la propunerea Partidului Forţelor Democratice), prezenţa în antologii poetice din România şi Basarabia, conferirea unor titluri şi decernarea unor premii (notăm aci Ordinul Naţional „Steaua României" în grad de Comandor şi Premiul pentru literatură al diasporei române din Germania).

Nu mai ştiu cu exactitate ziua şi luna în care l-am cunoscut personal, fizic cum s-ar zice, pe Valeriu Matei, fiindcă altfel, ca poet îl citisem mai demult, cred că în singura antologie a poeţilor basarabeni apărută înainte de 1989, la Editura „Cartea românească", prefaţată de Ioan Alexandru. Apoi, după 1990 mi-a fost dat să mă întâlnesc cu poezia lui de mai multe ori prin reviste şi prin unele volume apărute la Bucureşti.

Aşadar, fizic, faţă în faţă trebuie să-l fi cunoscut pe Valeriu Matei în primăvara sau vara lui 2002, de vreme ce atunci îi apăruse volumul de poeme *Grecia imaginară,* oferit şi mie cu autograf, iar un an mai târziu, în nr. 5 al revistei *Sud* îi consacram o cronică pe care n-aş fi putut s-o închei altfel decât scriind: „Conştiinţă vie a trecutului (pe care-l sondează din perspectivă modernă), dar şi a prezentului în care trăieşte, dl. Valeriu Matei dă grai liric – într-o formulă originală – unor gânduri şi simţăminte colective la început de mileniu şi în asta stă, cred, valoarea perenă a poeziei sale".

După ce clădirea care a găzduit Muzeul Naţional al Literaturii a fost retrocedată proprietarului ei, iar scriitorii şi publiciştii din Bucureşti şi din ţară nu s-au mai putut întâlni acolo, locul de conversaţie şi de „croit la planuri din cuţită şi pahară", cum zicea poetul, s-a mutat câteva sute de metri mai încolo, către Piaţa Romană, la restaurantul supranumit „33", după numărul autobuzului care are o staţie chiar în faţa grădinii acestuia. Acolo mi-a fost dat să-l cunosc pe Valeriu Matei şi să mă împrietenesc cu el. De regulă, poetul poposea în acea locaţie cam pe la orele prânzului, poate o dată sau de două ori pe lună, când se întorcea de la Academia Română, ce-l alesese, cu puţin timp în urmă, Membru de Onoare al ei, alături de Mihai Cimpoi, de Vasile Tărâţeanu şi nu mai ştiu care alţi scriitori şi oameni de cultură din teritoriile româneşti înstrăinate.

Întâlnirile cu mine şi cu alţi câţiva scriitori, aflaţi întâmplător sau nu pe terasa de la „33", se transformau de cele mai multe ori în mici recitaluri ori istorisiri ale oaspetelui venit de peste Prut. Că-l ascultam, cum s-ar spune, cu „gurile căscate", se înţelege.

Ceea ce ştiam fiecare dintre noi despre Basarabia de sub ocupaţie sovietică ori despre cea de după 1989 fie se completa cu informaţii noi şi preţioase, fie suferea adnotări şi modificări. Colegul nostru nu numai că venea din mijlocul evenimentelor, că trăia/trăieşte în vârtejul lor, ci era/este totodată personaj, protagonist, participant nemijlocit la tot şi la toate.

Rând pe rând erau aduse în discuţie evenimente politice, dar mai ales culturale, ca şi teme de larg şi niciodată epuizat interes, cum ar fi reintegrarea literaturii basarabene în circuitul naţional al valorilor româneşti, condiţia limbii române de peste Prut, contextul geo-politic în care ne-am aflat/ne aflăm, raporturile de prietenie şi colaborare dintre scriitorii şi artiştii aflaţi de o parte şi de alta a râului peste care s-a „construit" un Pod de flori în 1990-1991 şi – fireşte! – scrutarea orizontului de timp în care s-ar putea realiza Unirea celor două ţări după momentul propice din 1990, din păcate ratat pentru nu se ştie câtă vreme. De prisos a mai adăuga aci că visatul, aşteptatul, măreţul eveniment care va fi să se întâmple cândva şi-a aflat/îşi află locul cuvenit şi în cele mai multe dintre creaţiile poetice ale lui Valeriu Matei.

Nu după multă vreme, pe terasa aceluiaşi local din apropierea Pieţei Romane a venit şi invitaţia adresată mie şi colegului Emil Lungeanu de a vizita Basarabia, conturându-se, totodată, şi un plan de „expediţie culturală" prin unele din cele mai pitoreşti zone ale ţinutului de peste Prut.

Asta se întâmpla pe când Valeriu Matei era director al Institutului Cultural Român din Chişinău. „Dacă acceptaţi invitaţia, a zis el, am să vă duc prin partea cea mai frumoasă a Basarabiei!"

Şi aşa s-a şi întâmplat. I-am acceptat invitaţia şi am ajuns, după o vreme, în ţinutul Orheiului, cel nemurit literar de Sadoveanu în *Fraţii Jderi* şi despre care au scris mulţi, între care şi istorici de mare notorietate, ca Nicolae Iorga bunăoară.

De obicei, când cineva se întoarce dintr-o călătorie, dintr-un concediu sau o excursie în care ceilalţi, prieteni şi cunoscuţi ai lui n-au ajuns, se iveşte numaidecât întrebarea: Şi cum este, cu ce impresii te-ai întors?

Amfitrionul a gândit bine şi frumos periplul nostru acolo. Întâi, fiindcă nu ne-a lăsat singuri, ci ne-a însoţit împreună cu Nicolae Dabija prin comune şi sate despre care să mai adaug şi eu ceva acum la câte s-au scris de alţii mai înainte ar fi, probabil, inutil.

Şi totuşi... Şi totuşi voi spune că eu unul m-am întors de acolo păstrând vii în memorie cel puţin trei momente, pe care le socot esenţiale: popasul la o mănăstire săpată în stâncă, răgazul petrecut la Casa memorială „Al. Donici", într-un amurg aureolat de razele roşii ale soarelui alunecând spre apus (o clipă mi-am imaginat cum vor fi decurs acolo întâlnirile lui Donici cu Alecsandri şi cu alţi scriitori de odinioară), dar mai ales întâlnirile cu elevii de la mai multe şcoli şi de la un liceu. Holurile erau pretutindeni pline de fotomontaje şi portrete ale scriitorilor români, iar elevii de o receptivitate cum n-am întâlnit nicăieri pe la şcolile de dincoace de Prut. Şi am poposit prin multe.

Numai cine nu a fost acolo şi n-a încercat să se transpună, măcar pentru o clipă, în postura unui basarabean nu poate înţelege setea şi dragostea faţă de cultura şi civilizaţia românească, ţinute până mai ieri sub obroc.

Dorinţa şi iubirea faţă de literatură au mers până acolo încât un elev de liceu i-a propus colegului Nicolae Dabija un proiect de volum II al romanului acestuia *Tema pentru acasă,* apărut nu demult, adevărat bestseller în Basarabia.

Cărţile amintite la începutul articolului de faţă cuprind, fără exagerare, o veritabilă bibliotecă de idei, de gânduri şi de poezie valoroasă şi frumoasă în deplinele sensuri ale cuvintelor. Şi – *nota bene!* – descoperi în cele două cărţi atât de multe sentimente curate încât te întrebi *când* şi *cum* a putut poetul să le dea întruchipare de metaforă şi de imagine care să convingă.

Sigur, judecând cu parcimonie poezia lui Valeriu Matei, un critic sau un analist pot, la o analiză făcută cu acribie, să stabilească ori să descopere anume direcţii şi motive în jurul cărora s-a construit o operă atât de bogată şi încărcată de multiple sensuri. Însă, mai pe înţelesul tuturor spus, poetul adevereşte la tot pasul vechiul dicton latin, *Sunt om şi nimic din ce e omenesc nu mi-e străin.*

→

De vorbă cu Ion Hadârcă
Un om politic între furcile caudine

Eugenia TOFAN

Astăzi, ne-am propus să dialogăm cu un intelectual de marcă, rasat, o personalitate care a dus pe culmi ceea ce ar însemna necesitatea momentului, dar şi perspectiva istoriei – Ion Hadârcă, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, scriitor, om politic, personalitatea şi patriotul care, acum 30 de ani, a încercat să îndrepte ţara şi istoria ei pe calea cea bună şi dreaptă. Acum 30 de ani, Ion Hadârcă, alături de alţi temerari, a întruchipat conştiinţa naţiunii, răspunderii pentru viitorul nostru, trezind sentimentul cetăţenilor noştri reuniţi în libertate, în dreptate şi adevăr despre ce suntem şi cum suntem ca naţiune. Sau, cum ne-a mărturisit chiar Domnia Sa, a încercat să dea expresie poetică trăirilor şi speranţelor de atunci, din perioada avântului mişcării de eliberare naţională.

În cadrul acestui interviu, vom încerca să-l cunoaştem mai bine pe cel care a deschis prima mare Adunare Naţională de la 27 august 1989, pe cel care a iniţiat primul Pod de Flori de la 1990, transformând apele mult pătimitului Prut într-un ocean infinit de lacrimi de durere, de dor, dar şi de bucuria revederii cu fraţii despărţiţi, pe cel care, fiind unul dintre cei mai demni slujitori ai Cuvântului limbii române, a luptat cu condeiul, cu verbul, dar şi cu fapta, dăruindu-ne *O, Libertate, sfântă Libertate,* cel mai cutremurător imn al acelor vremuri, care îndemna sutele de mii de oameni la deşteptare în speranţa unui altfel de viitor.

Protagonistul nostru ne va dezvălui ce stele i-au prezis întâlnirea cu poezia, când a simţit gustul frumos al cuvintelor, când şi cum s-a întâmplat debutul său poetic, cum şi-a descoperit pasiunea pentru opera lui Eminescu, cum e viaţa de intelectual, cum a parcurs şi depăşit realităţile dure din viaţa sa, despre Declaraţia de Independenţă, despre cum a decis să meargă în alegeri pentru Senatul României, cum şi-a consumat deziluziile, dar şi suportul familiei.

Eugenia Tofan: *Domnule Ion Hadârcă, până a ne mărturisi cum aţi trecut pe sub furcile caudine, vă întreb: de unde veniţi şi ce lecţii aţi învăţat de la apropiaţi, de la consătenii Dumneavoastră?*

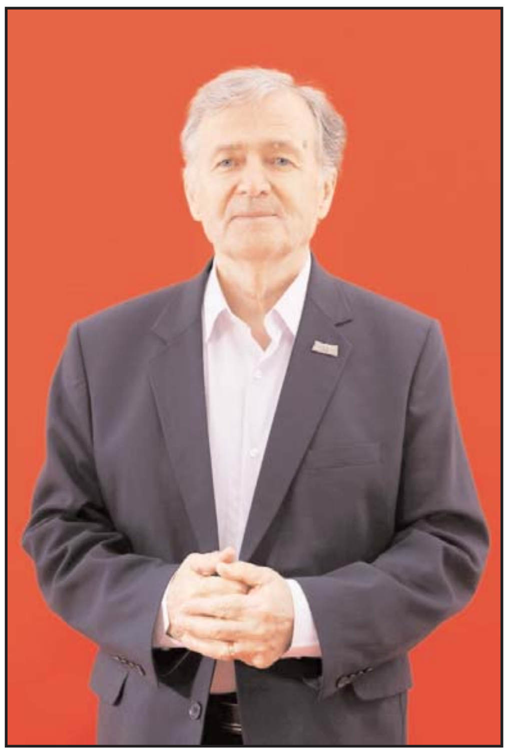
Ion Hadârcă: Vin de la Sângereii mei dragi din judeţul Bălţi. Dintr-o familie de ţărani. Chiar dacă tata a deţinut nişte funcţii în colhozul din sat, tot ţăran a rămas, fiindcă iubea ţărâna mai mult decât orice pe lume.

Ce am învăţat? Când eram mic, am învăţat de la fratele meu, Gheorghe, abecedarul, de la bunica Nadia – poveştile lui Creangă, de la sora mea, Viorica – frumuseţea lumii înconjurătoare, de la vecini – omenia, şi toate celelalte pe câte le port cu sfinţenie în viaţă de la mama Nina şi de la tata Dumitru le-am învăţat, de la părinţii mei care au avut o viaţă exemplară nu numai pentru sat, dar şi pentru noi, cei patru copii ai lor. În munca depusă de tata (el era agronom) găseam o bună doză de poezie, de meditaţie refăcătoare. Tatăl meu a vrut să mă facă şi pe mine agronom, era şi apicultor, mereu mă învăţa ceva. Dar eu vedeam doar frumuseţea mâinilor tatei şi înţelegeam doar gustul mierii aurii. În tot cazul, acest limbaj, al grădinii paradisului, l-am proiectat şi în textele mele.

Anii de şcoală au fost frumoşi şi repezi ca zilele primăverii. Am avut noroc de prima mea învăţătoare, Ecaterina Cucu-Ghele, care, după vreo 15 ani de Siberie, ne preda la şcoală mai multe decât spuneau cărţile pe atunci. Învăţătoarea noastră ne citea frumos şi expresiv versuri din creaţia lui Coşbuc, Eminescu, Blaga, iar noi le recitam la sărbătorile şcolare, evident, fără a numi autorii. Învăţam din fugă şi doamna Cucu-Ghele mi-a dezvoltat simţul limbii române. Îmi da pe ascuns cărţi ale clasicilor literaturii române, mă ţinea printre favoriţii clasei... Ceilalţi ani de şcoală au fost mai răzvrătiţi, dar dragostea mea pentru literatură a rămas.

E.T.: *Care stele v-au prezis întâlnirea cu poezia?*

I.H.: Participam la olimpiadele republicane, raionale, luam locul I alături de Liuba Tuchilatu (Leonida Lari). Pe Vasile Romanciuc l-am cunoscut tot pe la olimpiade, suntem dintr-o generaţie. Apoi a apărut acel neastâmpăr, dorinţa de a descoperi, de a rătăci prin împrejurimi. Am ajuns odată tocmai la Cetatea Sorocii, cu un grup de copii. Auzisem că există acolo o Cetate şi trebuia să o vedem. Era o perioadă de explorare.

E.T.: *Debutul poetic când s-a întâmplat?*

I.H.: Am publicat câteva poezioare, în 1965, în revista *Cultura Moldovei.* Ţin minte starea mea de atunci: umblam cu nasul pe sus, ce mai bucurie! Eram un tânăr poet! Ţin minte primul răspuns de încurajare venit de la Dumitru Matcovschi. Nu am păstrat textul, din păcate. Îmi amintesc că am primit şi un mic onorariu, dar important pe atunci, din acei bani am cumpărat pateuri de la cantină pentru colegii mei. Nu ştiu dacă am gustat pateuri mai dulci şi mai gustoase nici până, nici de atunci. Poeziile veneau din mers, uneori le scriam în timpul lecţiilor şi asta nu mă favoriza, dimpotrivă, profesorul de matematică avea un fel de furie împotriva metaforelor mele şi dorea cu orice preţ să învăţ teorii, să rezolv probleme complicate şi insistenţa acelui învăţător, în loc să mă apropie de enigma formulelor matematice, mi-a trezit repulsie faţă de această materie. Abia peste ani, în discuţii cu academicianul Petru Soltan, am înţeles că gândirea poetică se ascunde în cifre, în ecuaţii.

E.T.: *Mai apoi aţi aprofundat studiul poetic la filologie?*

I.H.: După şcoală, am încercat la ziaristică, dar nu am trecut concursul şi aşa am ajuns să fac armata, care m-a educat sub aspect disciplinar şi mi-a format caracterul, căci până atunci eram un rebel. După serviciul militar, obligatoriu pe atunci, am reuşit la filologie, la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă". Acolo am pus mâna pe carte şi mi-am format un sistem de gândire, de înţelegere şi de depozitare a literaturii şi a informaţiilor pe poliţele creierului meu, vorbesc despre teoria literaturii: metodologie, istorie, stilistică, textologie, studiu comparat, context al teoriilor comunicării umane şi alte chiţibuşuri care formează gândirea unui începător conştient de ceea ce vrea să facă. Citeam tot ce se publica pe atunci şi aveam bucuria străluminării, descoperirii valorilor universale şi a universului limbii române.

E.T.: *Cum şi unde v-aţi întâlnit soţia?*

I.H.: La facultate am întâlnit-o pe Maria, soţia mea. Maria a fost şi a rămas un spirit activ, spirit sportiv (a jucat baschet în echipa republicii), a fost profesor la Catedra de Limbă şi Literatură Română de la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă"; acum îşi găseşte ocupaţii peste ocupaţii, învaţă tot ce e nou: computer, maşină, programe noi, limbi, face sport, cunoaşte şi poate explica toate îndeletnicirile oamenilor de la sat. Cu ea discutam despre cele citite şi ei îi citeam primele versuri scrise în acea zi. Ea citea atent, lua tocul şi tăia rândurile la care eu, evident, ţineam mult, ea le tăia, spunându-mi: „Tu poţi spune mai frumos şi, principalul, poţi pune în valoare un sens mai adânc decât floricelele de suprafaţă"... Maria nu pierde niciodată timpul, se apucă de lucruri neaşteptate. De exemplu, acum croşetează o faţă de masă pentru Ionela, fiica noastră, care şi-a deschis sufletul pentru lucrurile originale, cu specific local sau naţional. Mă bucur să o văd alături, chiar când mă aşteaptă. Mă însoţeşte, mă critică, dar este îngerul meu păzitor. Ea mai şi scrie, a avut câteva ecouri, facem o echipă bună, un fel de mini cenaclu literar...

E.T.: *Poezia Dumneavoastră şi energia soţiei pot ţine o familie?*

I.H.: Oricât ar părea de demodată fraza „iubirea care mişcă sori şi stele", ea conţine o mare doză de enigmă! Fraza aceasta dantescă rămâne a fi valabilă pentru orice familie, fără iubire nu există nimic în univers. Relaţia de fidelitate, de apropiere, de susţinere reciprocă este în firea naturii. Nu dă roadă pomul fără iubirea albinei. Zilele acestea, întorcându-ne de la Iaşi, am văzut pe la Răducăneni un cuib de berze, le admiram cum una stătea în aşteptarea puilor, iar alta zbura în lunca Prutului după hrană, ca apoi să-şi schimbe rolurile. Cred că aceasta înseamnă iubire.

E.T.: *Copiii? Ce fac ei? Simt şi ei gustul frumos al cuvintelor?*

I.H.: După absolvirea facultăţii, mi-am început activitatea la Academie, mai apoi, la Editura „Literatura Artistică". De la un timp, la editură s-a înăsprit cenzura, era în perioada Solidarităţii poloneze. Se înăspreau criticile, mi-au fost trimise la cuţit câteva cărţi pe care le redactasem. Am părăsit munca de redactor şi pe cea de şef de secţie în favoarea muncii de creaţie. Mai bine zis, în favoarea studiului literaturii, căci viaţa scriitorului nu înseamnă doar contemplare, înseamnă muncă asupra cărţii. Copiii? La acest capitol suntem restanţieri ambii. Nu ne prea ajungea timp să le acordăm copiilor mai multă atenţie. Ne-au salvat părinţii, care-i alintau cum puteau. Eugen, băiatul nostru, a fost la grădiniţă, a mai învăţat din sistemul sovietic, Ionela – nu. Au crescut-o mai mult bunicile ei: Nina şi Teodora.

→

Prin urmare, în cărţile acestui scriitor fiecare cititor va afla câte ceva din ceea ce doreşte să afle: poezie de dragoste, poezie de inspiraţie mitologică, poezie a naturii şi a nostalgiei după timpurile şi vârstele demult apuse, meditaţii asupra condiţiei umane în contemporaneitate, poezie cu vădite accente politice şi sociale. Etc. etc.

Parcurgând cu răbdare şi mare curiozitate masivul volum *Anatomia realului,* apoi, dintr-o mai veche obişnuinţă citind şi prefaţa, mi-am dat seama că mă aflu într-o empatie aproape totală cu Pompiliu Crăciunescu. „Poet al plenitudinii – zice d-sa – Valeriu Matei scrie o poezie în care eul biografic şi eul profund conlucrează întru edificarea unui cosmos semantic nutrit deopotrivă de fizica şi metafizica lumii exterioare/interioare. El poate spune: *Poezia mea este viaţa mea,* sau, la fel de bine: *Poezia mea este lumea mea posibilă/imaginară.* Scriindu-şi, adică viaţa – şi transformând-o astfel în destin, vorba lui Malraux –, Valeriu Matei creează *o lume de lumi*; ori cum ar spune Paz, *dezvăluită această lume, creează o alta.*"

Dar pentru a nu încheia cu sentimentul că scriind despre un poet şi cărţile lui, n-am citat nimic din operă, iată mai jos un text prin care Valeriu Matei se autodefinea încă din 1980: „Adunat pentru văz din lumini şi-ntuneric/ chemat pentru auz de prin munţii de taină,/ aureolat de un suflet în tremur sferic,/ îmbrăcat în trup ca într-o haină –/ trece printre lucruri însoţit de imaginea/ ce-o au despre el plante şi nori/ ajuns, asemenea umbrelor, la marginea/ acestui ocean de culori/ unde mai trec rând pe rând/ zilele noastre adumbrite de gând". (*Poetul*)

Podul de reviste

Acum fiica noastră este independentă, liberă şi sigură pe sine ca bunica Nina, mama mea; şi-i muncitoare, plină de vigoare şi pricepută la toate, ca bunica Teodora, mama Mariei. Ionela ne-a cimentat şi mai mult dragostea. A făcut două facultăţi, ştiinţe juridice şi limbi străine. S-a căsătorit, are doi băieţi minunaţi: Florin şi Dănuţ. Are deschidere către teatru, literatură, frumos. Anul trecut şi-a făcut debutul în literatură. Acum urmează să-i apară cartea a patra. Fiul s-a mişcat spre micile afaceri. E bine, ne bucurăm de el. Are familia sa, îşi creşte fetiţa – Amelia. Este ordonat, cuminte, ne ajută foarte mult în gospodărie. Mă mândresc cu copiii mei, cu nepoţii noştri, într-un cuvânt, cu familia mea mare şi mică.

E.T.: *Am citit interviurile Dumneavoastră publicate de-a lungul anilor şi ştiu că aţi intrat în politică pe vremea când aveaţi editate 4-5 cărţi de poezie. Vreau să vă întreb acum, când aveţi peste 50 de cărţi de poezie, eseistică, publicistică, de traduceri, dacă nu v-a decepţionat actul politic?*

I.H.: Da, am trecut de-a lungul anilor prin decepţionări grave. După Marea Adunare Naţională din 27 august 1989, am fost ales preşedinte al Frontului Popular. Este adevărat, platforma Frontului Popular nu anunţa explicit obiectivele unirii, fiindcă, în condiţiile Imperiului Sovietic, era, pur şi simplu, imposibil aşa ceva. Împreună cu colegii mei Leonida Lari, Nicolae Dabija, Grigore Vieru, I.C. Ciobanu, Dumnezeu să-i ierte, cu acad. Mihai Cimpoi, toţi deputaţi pe atunci în Congresul Deputaţilor Poporului din Uniunea Sovietică, am condamnat Pactul Ribbentrop-Molotov: Se întâmpla la Moscova, în şedinţa Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice, care a declarat *ab initio* nule şi neavenite Pactul Ribbentrop-Molotov şi protocoalele lui secrete. Se întâmpla la 24 decembrie 1989. După acest eveniment de o importanţă excepţională, deputaţii din republicile baltice s-au retras din Congres şi s-au întors în teritoriile lor, şi-au restabilit independenţa proclamată la 1918. Dar noi ce să restabilim?

Credeam şi speram să fim chemaţi acasă de către statul român, aşteptam ca Basarabia să revină la matricea sa firească, aşa cum spune Declaraţia de Independenţă. Ei bine, nu s-a întâmplat şi acest fapt este marele clivaj politic în care am nimerit. Este o capcană istorică. Ne-am proclamat independenţi faţă de imperiul sovietic, iar Ţara, din păcate nu era pregătită să ne primească acasă şi niciodată nu a cerut explicit acest lucru. Mai mult, a fost prima ţară care ne-a recunoscut Independenţa!

O mare deziluzie a mea s-a întâmplat în anul 1994, în perioada deşteptării naţionale. A fost vremea mini puciului local şi s-a numit Congresul de resuscitare a moldovenismului ca linie politică oficială, „Casa noastră – Republica Moldova". Ceva mai devreme s-a întâmplat conflictul transnistrean („V-am provocat special războiul din 1992, ca să nu vă uniţi cu România", declara în 2002, la Chişinău, preşedintele Dumei Ruse, Ghenadie Selezniov), după care a urmat dezvoltarea erei moldovenismului histrionic, de la vămile euroasiatice până la cele euroatlantice… Mă refer la repunerea în drepturi a partidului comuniştilor, sub bagheta magică a preşedintelui Petru Lucinschi, reculul comunisto-agrarian, în bloc cu interfrontiştii; alunecarea lui Mircea Snegur în braţele agrarienilor; votarea noii Constituţii cu anacronicul articol 13, „Limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească funcţionând pe baza grafiei latine"…; concesionarea pachetului majoritar al Gazoductului republican către „Gazprom"; sacrificarea scurtei guvernări proeuropene a liberalului Ion Sturza de către aceiaşi comunişti-interfrontişti cu ajutorul „mâinilor curate" ale „patriotului" Iurie Roşca – toate aceste acţiuni concertate, inclusiv exodul peste hotare a celor mai demni patrioţi, au descurajat definitiv marile noastre proiecte unioniste...

O altă decepţie a fost cea din timpul întâlnirilor mele cu persoanele din eşalonul suprem al statului român. Aveam calitatea de şef al guvernului moldovenesc în exil din perioada 20-26 august 1991, pe timpului puciului militar de la Moscova. Era în ajunul proclamării Independenţei Republicii Moldova. Nu aveam atunci mandat de la Consiliul nostru de Securitate să negociez subiectul Unirii, dar la întâlnirea cu Ion Iliescu, preşedintele României, mi-am luat inima în dinţi şi, folosindu-mi calitatea de votant, la Moscova, al Legii care a condamnat şi anulat consecinţele Pactului Ribbentrop-Molotov şi a protocoalelor lui secrete, am abordat frontal problema Unirii. Referinţele de răspuns au fost Cadrilaterul, Târgu Mureşul, situaţia explozibilă din Iugoslavia, Tratatul de Pace de la Paris din 1947 şi potenţialul brâu de foc din jurul României. Deci, în consecinţă, Nu! Faptul discuţiei a fost *aposteriori* confirmat de însuşi Iliescu într-un dialog radiofonic, cu prilejul celor 20 de ani de independenţă a republicii, de la *Vocea Basarabiei,* dialog la care participa şi Mircea Snegur.

Poporul trebuie să-şi cunoască actorii importanţi, implicaţi în opera de descurajare a tendinţelor unioniste basarabene, aceştia au fost chiar preşedintele României, Ion Iliescu, şi ministrul de Externe, Adrian Năstase, prin semnarea, în primul rând, a Tratatului de colaborare, bună vecinătate şi prietenie dintre România şi URSS, în aprilie 1991,

adică după Declaraţia de Suveranitate a Republicii Moldova, şi respingerea, la 14 martie, a Referendumului sovietic privind semnarea unui nou Tratat unional! Este inimaginabil, cum se putea claca în asemenea grad, chiar în ajunul prăbuşirii urss-ului!

E.T.: *Şi cum aţi trecut peste o asemenea realitate?*

I.H.: Acel NU dureros al lui Iliescu mi-a provocat, la întoarcerea acasă, o izbucnire emoţională pe malul drept al Prutului, în apele căruia mi-am înecat proiectul meu de declaraţie a Unirii şi, drept compensaţie consolatoare, am propus în ziua proclamării Independenţei imnul *Deşteaptă-te, române!*

Şi am înţeles că aşa ne tratează şi Europa – ca pe un cordon fierbinte, ca pe o zonă gri, de tampon. Suntem un suspans geopolitic între Est şi Vest. Unul din comentatorii cărţii *Suveranitate* zice că Republica Moldova este un fel de cartof fierbinte pentru România şi pentru Bruxelles. Aşa şi este, cu o armată de ocupaţie în stânga Nistrului, cu un arsenal de arme şi muniţii… Într-adevăr, rămânem cartoful fierbinte aruncat de la unul la altul.

E.T.: *Acum e aceeaşi situaţie?*

I.H.: Nu vreau să descurajez populaţia, nu vreau să-i înfricoşez pe actualii funcţionari ai statului, dar cu o armată rusă barbară sub coaste, ar trebui cel puţin să pregătească populaţia pentru a şti ce să întreprindă în caz de invazie. Liniştitoarele apeluri că nu există semne de atac nu schimbă deloc comportamentul ruşilor. Dar să sperăm că situaţia se va calma şi că se va deschide un orizont mai limpede pentru noi.

Urmăresc mesajele preşedintelui Maia Sandu. Dorinţa mea fierbinte este ca din cursul proeuropean asumat să nu lipsească şi vectorul sau elementul gândirii româneşti. Fără acest vector nu ştiu dacă vom prezenta ceva important în Europa.

E.T.: *Aici s-au consumat deziluziile D-voastră?*

I.H.: Din păcate, nu! Mai târziu am văzut cum liderii politici îşi apără interesele proprii, nu pe cele ale poporului; am înţeles cum judecătorii iau decizii în favoarea celor care-i plătesc din gros, nu în favoarea adevărului; am văzut cum procurorii le încropesc dosare oamenilor vinovaţi şi-i pun la dubă pe cei nevinovaţi şi tot aşa, am simţit cum liderii de partid se îmbogăţesc simţitor peste noapte... Un simplu exemplu este grăitor în acest sens: în anii 2014-2015, pe când eram lider al Partidului Liberal-Reformator, am protestat în instanţă împotriva concesionării Aeroportului Chişinău şi a miliardului furat. La vremea respectivă, în condiţiile „statului capturat", când Agenţia Proprietăţii Publice ca structură a Guvernului, Curtea de Apel şi beneficiarul tranzacţiei ilegale AVIA-Invest făceau corp comun împotriva reclamanţilor, era mai mult decât previzibilă respingerea Apelului nostru de către instanţă, după cum s-a şi întâmplat. Şi atunci, în calitatea mea de oponent principal, am intervenit în finalul penibilului spectacol juridic, în ultima luare de cuvânt, punctând următoarele: „Atunci când mi-am depus semnătura sub Declaraţia de Independenţă, pe care o vedem aici atârnată în sala de judecată deasupra capetelor Dumneavoastră, noi, semnatarii ei, am avut în vedere inclusiv constituirea unui stat de drept în care toţi sunt egali în faţa legii, şi demnitarii de stat, şi funcţionarii publici, judecătorii, procurorii – în aceeaşi măsură cu cetăţenii simpli. Am avut în vedere că datoria judecătorilor este, în primul rând, să apere interesul naţional, să nu admită ori chiar să comită delapidări ale bunului public, să nu folosească principiul inamovibilităţii drept paravan pentru afaceri oneroase, pentru transformarea instanţelor în anexe de cartel; să stârpească flagelul corupţiei şi să facă dreptate. Am asistat, din păcate, la o distorsionare gravă a acestor deziderate de început ale statului, de aceea nu-mi rămâne decât să-mi exprim regretul pentru propria mea semnătură depusă pe Declaraţie. Inutilă, precum se vede. Ştiind atunci la ce se va ajunge, cu siguranţă, nu aş mai fi semnat-o!" (19 ianuarie 2016)

E.T.: *Azi aţi semna declaraţia de independenţă?*

I.H.: Pot să dau un răspuns univoc – NU! Nimeni nu cunoaşte sacrificiul acelor zile şi nopţi trăite pe muchie de cuţit de o mână de oameni pentru a aduce adevărul, libertatea, cinstea şi integritatea la masa lui Brâncuşi. Şi aşa, într-o clipă, toate aceste valori au fost călcate în picioare şi folosite pentru cu totul alte scopuri. Am fost naivi. Şi am rămas nişte naivi, fiindcă societatea trebuie schimbată din temelie, nu doar faţada...

Am vorbit despre acest fapt şi în Senatul României. M-am străduit ca ideile, problemele durerile, bucuriile acestui plai să răsune în mod sistematic şi acolo, în inima Ţării, căci trebuie să spun că acolo se ştie prea puţin, cu toate că ajutoarele vin cu nemiluita. Discursurile mele din Senat, mai ales cele din anul Centenarului, se regăsesc şi-n cartea mea *Tezaurul Unirii 1918.* Printre altele, am fost iniţiatorul celebrării comune a Centenarului Unirii Basarabiei cu Ţara-mamă în Senatul României. Am fost la preşedintele Senatului, Călin Popescu-Tăriceanu, cu propunerea de a ţine o şedinţă comună a parlamentelor de la Bucureşti şi de la Chişinău. O idee magnifică! Dar nu a dat rezultat.

E.T.: *Bine că aţi amintit de înaltul for politic din România. Ce interes au trezit comunicările Dumneavoastră în Senatul României?*

I.H.: În Senatul României, din păcate, se cunoaşte prea puţin despre acest pământ. În timpul mandatului meu m-am străduit ca problemele noastre să fie auzite, înţelese şi, poate, trăite. Aproape în fiecare zi de miercuri prezentam câte o declaraţie politică de 4 minute în Senat. Într-o maximă concentrare de timp, am expus în mare parte problemele noastre.

În acest răstimp, am participat la diverse evenimente de la Academia Română. În ultimii ani, am prezentat în cadrul Academiei Române trei comunicări: *Eminescu şi Dante, afinităţi elective; Exilul şi libertatea Limbii Române* şi *Eliade şi Basarabia.*

E.T.: *Apropo, cum şi de ce aţi decis să mergeţi în alegeri pentru Senatul României? Aţi mai crezut cumva în Podul de Flori?*

I.H.: Periodic eram invitat la Bucureşti la diverse conferinţe politice, iar la un moment dat mi s-a propus să merg în alegerile pentru Senatul României, din partea judeţului Vaslui, ceea ce am şi făcut. Nu o spun cu emfază, dar lumea mă cunoştea. Încă de la Podul de Flori s-au păstrat nişte legături cu oamenii de bună-credinţă care m-au înţeles şi cu care mă întâlnesc cu drag! Dorinţa mea arzătoare a fost şi a rămas să facem, împreună, Unirea…

E.T.: *Vorbeam despre deziluziile prin care aţi trecut – ele nu sunt numai ale Dumneavoastră, ci şi ale celor cu care aţi fost cot la cot în acele vremuri. Chişinăul a învăţat ceva din lecţia înaintaşilor?*

Ştiinţa, parte a culturii

Turnu Severin 1932, capitala internaţională a matematicii

Tudor RĂŢOI

Puţini ştiu astăzi că acum 90 de ani, în 1932, oraşul Turnu Severin a fost, realmente, o capitală cu vocaţie internaţională a matematicii.

La iniţiativa lui Petre Sergescu, fiu al Severinului şi profesor la Universitatea Daciei Superioare din Cluj, la Turnu Severin a avut loc în acel an cel mai important eveniment ştiinţific al momentului – *Congresul internaţional al matematicienilor* – cu participarea a 140 de matematicieni români şi a 40 de oameni de ştiinţă străini.

Născut la Turnu Severin la 17 decembrie 1893 (m. la Paris la 21 decembrie 1954), Petre Sergescu, organizatorul Congresului, matematician de prestigiu mondial, membru corespondent al Academiei Române (1937), era muscelean după tată. Era fiul medicului veterinar Constantin Sergescu, născut în 1862 la Curtea de Argeş şi mort în 1917 la Turnu Severin. Acesta se stabilise în oraşul de la Dunăre în anul 1887, ca medic veterinar primar al judeţului Mehedinţi şi, mobilizat pe front în 1916, s-a infectat cu un virus luat de la un cal şi a sfârşit după două luni de chinuri. La Severin a crescut trei copii, pe Petre, viitorul matematician, o fată, Mioara, şi pe Barbu, inginer, director la Societatea petrolieră „Steaua Română”. A construit o vilă pe bdul Carol I şi a fondat Asociaţia Cercul Intim destinată ajutorării elevilor săraci. Soţia lui Constantin Sergescu a fost Angela Popescu, femeie cultă, absolventă a Liceului „Elena Cuza” din Craiova şi bacalaureată „în litere şi sciinţe”, nepoata lui Popa Şapcă din Celei, revoluţionarul de la 1848. Petre Sergescu a crescut cu guvernantă pentru limba germană şi cu profesor de vioară. A fost elev eminent al Liceului „Traian”, după care a urmat la Bucureşti Facultăţile de Ştiinţe, de Litere şi Filosofie şi Conservatorul de Muzică, luându-şi licenţa în filosofie la Bucureşti, în matematici la Paris (1919) şi doctoratul în matematică la Bucureşti (1923). După război s-a căsătorit cu Marya Kasterska, o tânără de origine poloneză, personalitate culturală de primă mărime şi promotoare a culturii române în spaţiul polon, dar înainte de toate o soţie devotată „qui l'a soutenu de son affection dans les bons et les mauvais jours de sa vie” (după expresia savantului francez René Taton). A fost profesor universitar la Universitatea Daciei Superioare din Cluj în anii 1926-1943, apoi rector al Institutului Politehnic din Bucureşti. A înfiinţat revista *Mathematica*. Din 1946 s-a stabilit în Franţa, unde s-a expatriat din cauza instaurării regimului comunist în România. În patria de adopţie a predat matematici la universităţile din Paris şi Poitiers, dar şi la Bruxelles. La Paris, în rue Daubenton unde locuia, va găzdui în fiecare sâmbătă seara câte un salon cultural. Evenimentele organizate aici au fost de o asemenea calitate încât, pe o carte poştală trimisă amfitrionilor, prietenul său, Henry de Montherlant, va scrie: „Je ne regrette, en France, que la rue Daubenton”. Petre Sergescu are cercetări originale privind convergenţa seriilor de funcţii fundamentale, introducând nucleele fermabile şi antisimetrice, precum şi lucrări importante de algebră şi teoria numerelor, ecuaţii integrale. A fost primul matematician român care a iniţiat cercetări de istoria şi filosofia matematicii româneşti şi universale. Pe mormântul său din Paris i-a fost dăltuit crezul: „J'ai ce que j'ai donné” (vezi Magda Stavinschi, *Petre Sergescu şi Gândirea matematică*, 2018; Ileana Roman, Tudor Răţoi, *Excelenţe severinene*, 2017; Ileana Roman, Tudor Răţoi, *Enciclopedia judeţului Mehedinţi. Dicţionar,* 2021).

Dacă Petre Sergescu îşi asumase explicit dorinţa de a arăta oraşului copilăriei şi primei sale tinereţi recunoştinţa simbolică pentru anii formării, alegerea Severinului ca gazdă a conclavului matematicesc se datora, în parte, după cum avea s-o afirme cu prilejul primirii oaspeţilor străini ministrul Gh. Ionescu-Şişeşti, şi el mehedinţean la obârşie, şi altor nume de referinţă în domeniu, cum erau cel al lui Gheorghe Ţiţeica, participant la rându-i la congres, sau cel al lui Traian Lalescu, de puţin timp plecat dintre cei vii, ambii din partea locului.

După descinderea în Capitala ţării, în ziua de 4 mai 1932, a primului grup de delegaţi străini şi vizitarea Muzeelor „Simu” şi „Toma Stelian”, a mormântului Eroului Necunoscut, a noilor cartiere ale oraşului şi a parcului Cişmigiu, în seara aceleaşi zile oaspeţii străini au fost primiţi la Camera Deputaţilor de către preşedintele acesteia, matematicianul Dimitrie Pompeiu. Ziarul *Universul* din 5 mai 1932 consemna că, răspunzând alocuţiunii rostite cu acest prilej de amfitrion, profesorul A. Denjoy, unul dintre membrii delegaţiei de savanţi francezi, constata cu bucurie cum poporul român ştiuse „să aducă omagiul bine meritat intelectualităţii, prin încredinţarea unei demnităţi aşa de înalte”, de talia preşedinţiei Camerei Deputaţilor, „savantului matematician, d. Pompeiu”.

În aceeaşi zi, seara, a avut loc o recepţie la Politehnica bucureşteană, dată de profesorul Gheorghe Ţiţeica, iar în ziua următoare a fost vizitată Valea Prahovei, cu opriri la Breaza şi Câmpina.

În seara zilei de 5 mai, delegaţii s-au deplasat cu trenul la Turnu Severin.

E greu să ne închipuim astăzi, când chiar marile manifestări ştiinţifice şi culturale de nivel naţional se desfăşoară adesea în cel mai desăvârşit anonimat, ca să nu mai spunem că un oraş ca Severinul nici nu ştim de când n-a mai găzduit măcar o reuniune cultural-ştiinţifică regională de ţinută onorabilă, cum, într-o epocă lipsită de televiziune şi cu o presă scrisă şi audio nu tocmai la îndemâna oricui, congresul a putut stârni un interes atât de mare în rândul publicului obişnuit. Cine nu crede poate să consulte numărul din 8 mai 1932 al aceluiaşi celebru cotidian, care publica relatarea corespondentului din Turnu Severin al ziarului, Emanoil Lega, şi fotografia mulţimii – cuvântul exprimă întregul adevăr – de cetăţeni ai oraşului, adunaţi în gară pentru a-i întâmpina pe congresişti.

Adevărata dimensiune a evenimentului era însă dată de calitatea excepţională a participanţilor.

Din străinătate îşi trimiteau matematicieni de elită Franţa, Belgia, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia şi Bulgaria, savanţi ale căror personalităţi şi operă erau prezentate succint tot de *Universul,* în 7 mai 1932.

Dintre matematicienii francezi, în primul rând era amintit numele profesorului Paul Montel de la Sorbona, prietenul de până la moartea al lui Petre Sergescu, care venea pentru a treia oară în România. Deschizător de drumuri în analiza matematică, creatorul noţiunii de „familii normate de funcţii”, Paul Montel era recunoscut drept şef de şcoală în matematica timpului.

→

I.H.: Lecţiile sunt destul de complicate şi complexe. Este o temă foarte grea. Aici fac o destăinuire. Când m-am angajat în mişcarea politică declanşată de la Uniunea Scriitorilor, lupta noastră cu sistemul însemna şi o luptă cu cei care erau şi mai sunt împotriva Libertăţii. Niciun scriitor, niciun artist, niciun creator nu se poate realiza şi nu poate exista fără sentimentul libertăţii. Marii creatori, Eminescu Tolstoi, Stere, Cehov ş.a. şi-au crescut libertatea interioară ca pe ceva valoros, aceasta fiind prima condiţie a oricărui gânditor. Acum trebuie să recunosc, o fac pentru prima dată: iniţial a existat în conştiinţa mea un moment de egoism, cel al artistului din mine, când mi-am dorit să obţin deplina libertate pentru sine şi pentru cei care împărtăşesc această idee. De aici a izvorât imboldul de a merge în această bătălie. Libertatea individuală este valoarea supremă a oricărei societăţi, ceea ce la noi a rămas pe plan secund, mulţi (mai ales oamenii de creaţie!) au abandonat şi sunt dezamăgiţi. Scriitorii s-au retras la masa de scris şi-I mulţumesc lui Dumnezeu că le-a dăruit viaţa, şi-I sunt recunoscători pentru toate căutările şi frământările. Poate acum nu aş mai face, nu am fi făcut atât de multe greşeli politice, poate am fi procedat altcumva.

E.T.: *Cum a suportat familia mare demersurile Dumneavoastră politice?*

I.H.: M-au susţinut, m-au criticat, m-au atenţionat, dar eu adesea am fost imprudent. De regulă, luptătorii de acest gen sunt singuri. Fiecare îşi asumă sacrificiul, uneori punând în pericol viaţa apropiaţilor. Am trecut printr-o situaţie care m-a cutremurat, e adevărat, după evenimentul în cauză. În noaptea în care m-am deplasat peste hotare, la 19 spre 20 august 1991, când s-a produs puciul militar de la Moscova, Maria a trimis copiii pe la colegii noştri de facultate, pe la prieteni, ca să nu poată fi găsiţi, în cazul în care se vor declanşa aici represiunile… Am trecut pe la părinţi. Mi-au dat lacrimile când mama m-a întrebat, ei ce să facă, să-şi pregătească traista cu posmagi? Ei au trecut prin perioada deportărilor, frica exista în inima părinţilor mei, aşa cum există în conştiinţa societăţii.

E.T. *Aş vrea să vă rog să ne faceţi câteva destăinuiri privind poemul* Libertate*, din îndepărtatul şi memorabilul 27 august 1989. Parcă acum vă văd, în costum naţional, cum citeaţi în aplauzele mulţimii adunate în PMAN cutremurătoarele versuri. Poemul, pus pe note de regretatul Anatol Dumitraş, interpretat de Angela Bucico, a devenit la scurt timp un adevărat imn al deşteptării naţionale. Cum aţi reuşit să vă „declanşaţi” în vers acea durere şi trăirile acelor vremuri atât de profund şi atât de înţeles lumii?*

I.H.: Mulţumesc pentru evocare. Cred că am încercat să dau expresie poetică trăirilor şi speranţelor de atunci, din perioada avântului mişcării de eliberare naţională.

E.T.: *Înseamnă libertatea atât de mult pentru un intelectual ca Dvs., încât citatul „câtă cultură – atâta libertate”, ar fi măsura a toate?*

I.H.: Libertatea este condiţia care favorizează starea esenţială a creaţiei. În primul rând, este vorba de libertatea interioară, apoi de modelul creativ pe care-l oferă orice intelectual contemporanilor săi. Altceva este percepţia acestui model din care derivă gradul de cultură şi, din păcate, neînţelegerile, conflictele care ne urmăresc în permanenţă.

E.T.: *Am auzit mai multe voci zicând că, dacă Hadârcă ar fi scris doar* Libertate*, oricum intra în galeria celor mai mari poeţi, scriitori ai neamului nostru. Ce simţiţi când auziţi asta, căci nu cred că nu aţi auzit măcar o dată?*

I.H.: În primul rând, pace. E vorba de o stare, un fior de pace interioară. Important e să subliniem conjuncţia acestei stări cu ideea de credinţă. Dumnezeu l-a creat pe om liber, acesta fiind marele mesaj cristic pentru om.

Poemul *Libertate,* prin muzica lui Anatol Dumitraş şi vocea Angelei Bucico, pe atunci un şlagăr, acum a devenit o frumoasă amintire din anii renaşterii naţionale.

(Va urma.)

Ştiinţa, parte a culturii

Preşedinte al „Asociaţiei profesorilor universitari francezi" şi fost preşedinte al „Societăţii matematice franceze", savantul era un mare filoromân, membru al juriului de doctorat al tuturor românilor ce făcuseră doctorate în matematică la Sorbona după 1920. Împreună cu un alt mare prieten al românilor, Emmanuel de Martonne (specialist în geografia Europei est-centrale şi de sud, cunoscător avizat al istoriei româneşti, autorul studiului *La Transylvanie* şi care, în calitate de colaborator al comisiei *Inquiry,* a accentuat că poporul român din interiorul arcului carpatic era „incontestabil, elementul cel mai vechi şi cel mai viabil al populaţiei" şi că el dorea „unirea cu România, care a făcut, pentru a realiza acest ideal, cele mai mari sacrificii" (vezi *Istoria Românilor. Vol. VIII. România întregită 1918-1940*, Bucureşti, 2003, p. 5), crease la Paris societatea „Les Pélérins de Paris", care grupa pe toţi prietenii românilor şi adusese servicii remarcabile în materie de propagandă proromânească printre francezi. În fine, Paul Montel mai fusese în România în 1927 şi 1929, când, de fiecare dată, ţinuse cursuri de câte o lună la Universitatea din Cluj, experienţă pe care plănuia s-o repete şi după congresul severinean.

Tot din Franţa venea A. Denjoy, şi el profesor la Sorbona, considerat unul dintre spiritele cele mai cuprinzătoare în fundamentele matematicii. Fost profesor la Universităţile din Strasbourg şi Utrecht (Olanda), Denjoy era preşedintele în exerciţiu al Societăţii matematice din Franţa şi, asemeni lui Montel, intenţiona să rămână în cursul lunii mai la Universitatea din Cluj, unde urma să susţină o serie de prelegeri despre „singularităţile funcţiilor analitice". Matematicile franceze erau, totodată, reprezentate de profesorul S. Mandelbrojt, de la Universitatea din Clermont-Ferrand, fost profesor la Rice Institut din America şi reprezentant al tinerei generaţii de savanţi francezi în acest domeniu, cu lucrări în teoria funcţiilor (seriile Taylor şi Dirichlet), care-l făcuseră cunoscut de timpuriu în cercurile de specialitate. Şi el avea să conferenţieze la Universitatea din Cluj, despre funcţiile quasi analitice.

Belgia trimitea la Turnu Severin pe profesorul A. Errera, de la Universitatea din Bruxelles, concomitent şi director ştiinţific al Institutului de Înalte Studii din ţara sa. Conferenţiar şi la Universitatea Stanford din S.U.A., pe lângă faima de matematician de elită, Errera o avea şi pe aceea de ctitor şi manager, cum s-ar spune astăzi, al mai multor institute ştiinţifice belgiene.

O delegaţie puternică, formată din 18 persoane, venea din Polonia, sub conducerea lui W. Sierpinski, profesor la Universitatea din Varşovia şi creatorul şcolii matematice poloneze interbelice. El pusese bazele revistei *Fundamenta Mathematicae*, una din cele mai de seamă din lume. Profesor agregat la Sorbona, Bruxelles şi alte universităţi străine, autor a numeroase tratate şi a peste 100 de lucrări ştiinţifice, filoromân de notorietate, Sierpinski mai fusese în România, susţinând prelegeri la Cluj, unde se pregătea, ca şi colegii săi francezi, să rămână în cursul lunii mai pentru o serie de lecţii despre „ansamblele analitice". Alături de Sierpinski, din delegaţia poloneză mai făceau parte S. Kempisty, de la Universitatea din Wilna, autor a numeroase lucrări despre teoria funcţiilor de variabilă reală, A. Rosenblatt, de la Universitatea din Cracovia, cunoscut pentru contribuţiile din domeniul mecanicii, W. Wilcosz, şi el de la Cracovia, Nicodym, de la Universitatea din Varşovia, C. Kuratowski şi W. Shozek, ambii profesori la Politehnica din Lwow şi alţii.

Cehoslovacia era reprezentată de profesorul B. Hostinsky de la Universitatea din Brno, fost rector al acesteia, profesor agregat la Sorbona şi viitor conferenţiar la Universitatea din Cluj, şi de profesorul A. Vetter de la Praga, delegat al Academiei Masaryk, membru al Comitetului internaţional de istorie a matematicii din Paris.

Din Iugoslavia veneau profesorii J. Karamata şi T. Peyovitch, ambii de la Belgrad. Karamata era în România pentru a doua oară, fiind cunoscut pentru lucrările sale originale asupra sumabilităţii.

În fine, matematicile bulgare îl aveau ca ambasador pe L. Tchakaloff, profesor la Universitatea din Sofia, remarcat pentru lucrările sale din domeniul algebrei superioare, rezultatele acestora în teoria ecuaţiilor fiind strâns legate de unele direcţii de cercetare ale şcolii româneşti de matematică.

De subliniat că mulţi dintre participanţi veniseră împreună cu soţiile, cu atât mai mult cu cât, în unele cazuri, doamnele lucrau şi ele în domeniul matematicilor.

Cât priveşte participarea românească la congres, aceasta îşi găsea reprezentarea în tot ceea ce avea matematica românească mai valoros în deceniile interbelice, savanţi din toate generaţiile. Erau prezenţi Gh. Ţiţeica, ales ca preşedinte al congresului împreună cu D. Pompeiu, Miron Nicolescu, Octav Onicescu, Simion Stoilow, Grigore C. Moisil, N. Ciorănescu, Gheorghe Vrănceanu, Gheorghe Naneş, C. Teodorescu, C. Pârvulescu, M. Botez şi alte personalităţi din patru centre de matematică importante ale ţării, Bucureşti, Cluj, Iaşi şi Timişoara.

Congresul şi-a desfăşurat lucrările pe şase secţiuni, timp de cinci zile, în localul Palatului Cultural şi în cel al Liceului „Traian". Secţiunea I a fost consacrată analizei funcţionale şi fundamentelor matematicii, iar comunicările au avut ca subiecte: proprietatea topologică a planului (St. Nicodym), deplasările transfinite (Octav Onicescu), funcţiile parţial continue (C. Kuratovski şi C. Kepinsky), produsele de compoziţie a două funcţii (B. Hortinsky), principiul de minim (O. Nicodym) şi descoperiri asupra fundamentului teoriei determinaţilor (W. Wilkosz). La secţiunea a II-a, organizată pe probleme de algebră şi analiză matematică, G. Călugăreanu a vorbit despre funcţiile mezomorfe, N. Ciorănescu despre condiţiile globale pentru ecuaţiile de tip hiperbolic, N. Teodorescu despre soluţiile fundamentale ale sistemelor de ecuaţii de tip hiperbolic, M. Ghermănescu despre soluţiile şi frontierele de ecuaţie ale coeficientelor imaginare, V. Alaci despre ecuaţia pătratului şi octoedrului regulat şi funcţiile simple de două variabile, Tiberiu Popovici despre relaţiile între rădăcinile diferitelor derivate ale ecuaţiilor algebrice, V. Novacu despre determinările unei funcţii analitice a cărei parte reală se cunoaşte, Miron Nicolescu despre o „problemă generală de frontieră şi dezvoltarea în serie corespunzătoare", R. Racliş despre ecuaţia particulară a diferenţelor finite şi adunarea părţilor ecuaţiilor diferenţiale, N. Abramescu despre dezvoltarea unei funcţii după puterile crescânde ale unui poligon, L. Tchakaloff despre intervalele variabilităţii în formula lui Taylor, S. Stoilow despre funcţiile continue asupra unei aceeaşi varietăţi, V. Ionescu despre reducerea la o formă canonică a unui sistem de ecuaţii funcţionale, S. Mandelbrojt despre probleme de linieri independente, A. Zijgmund despre modul de divergenţă de serie octogonală, I. Karamata despre o teoremă asupra sumabilităţii excepţionale, F. Leja despre seria lui Taylor a funcţiilor de două variabile reale, iar T. Pejovitch despre soluţiile asimetrice ale ecuaţiilor diferenţiale. Secţiunea a III-a s-a concentrat pe probleme de geometrie şi a prilejuit audierea unor comunicări având ca teme: geometria euclidiană cu patru dimensiuni (J. Kelemen), o clasă particulară de curbe în spaţiu (Al. Niculescu), câteva feluri simetrice şi grupe simple tranzitive aplicabile (Gh. Vrănceanu), curbele practice (Gh. Ţiţeica), „o problemă de geometrie" (A. Ferrera), determinarea bazei stereometrice cu ajutorul problemei dublu-conice (M. Botez), similitudinea (D. Ghermani), transformările conforme (Gr.C. Moisil) şi metoda împărţirii în părţi egale a oricărui arc şi unghi (D. Pantazi). Secţiunea a IV-a, consacrată problemelor de mecanică, fizică, matematică şi astronomie, a supus atenţiei teme precum percursiunile aplicate unui fir (Gh. Pik), note asupra corelaţiunii (C. Teodorescu), probleme noi în astronomie (C. Pârvulescu), virometrul, aparat pentru măsurătoarea experimentală a rotaţiei pământului (Gh. Naneş) sau stabilitatea adevăratelor mişcări fluide (A. Rosenblatt). La secţiunea a V-a, închinată istoriei şi filosofiei matematicii, P. Sergescu a vorbit despre calculul aritmetic în veacul XVI şi „semnificarea lui Galileu" în istoria ştiinţei, Q. Wetter a făcut trei observări asupra istoriei matematicii, W. Serpinski a tratat ultimele cercetări asupra ipotezei continuului, P. Montel o teoremă a lui Pompeiu, iar S. Stoilov şi D. Pompeiu aspecte ale teoriei relativităţii. În fine, la secţiunea a VI-a, dedicată didacticii matematice, O. Nicodym a abordat o metodă de a însemna numere iraţionale, Gh. Butu – principii pentru alcătuirea programului matematicilor în licee, Gh. Ţiţeica – intuiţia bergsoniană în matematică, iar P. Montel – raportul între algebră şi teoria funcţiilor.

Pe parcursul celor cinci zile ale congresului, în permanenţă, au fost aproape autorităţile judeţului Mehedinţi şi cele ale oraşului Turnu Severin în frunte cu prefectul, col. Măicănescu, şi primarul, Petre Nistor, iar din partea instituţiilor de cultură şi învăţământ, profesorii T. Costescu, preşedintele Palatului Cultural, şi Al. Bărcăcilă, directorul Liceului „Traian".

Descriind atmosfera în care s-au desfăşurat lucrările Congresului, *Universul* din 7 mai 1932 sublinia că oraşul a trăit o săptămână de sărbătoare, fiind pavoazat cu drapele şi ghirlande pe străzile principale şi îndeosebi pe bulevardul Carol I, spre gară. Elevii şi elevele şcolilor din oraş au dat spectacole îmbrăcaţi în costume naţionale, alături de formaţiile muzicale în frunte cu corul „Doina" şi fanfarele Regimentului 95, Atelierelor C.F.R. şi Şcolii de Meserii din comuna mehedinţeană Vânjuleţ.

În numerele sale din 11 şi 12 mai, ziarul informa că, în penultima zi, congresiştii au făcut o excursie cu vaporul „George Manu" pe Dunăre, în Cazane. Lucrările congresului au fost continuate chiar pe vapor, unde au fost audiate comunicări cu privire la soluţiile asimetrice ale ecuaţiilor diferenţiale (T. Pejovitch) şi extensia teoremei lui Liouville şi funcţiile ei armonice (Miron Nicolescu).

La întoarcerea din Cazane, vaporul a făcut escală în portul Orşova, unde a fost dat un banchet de 100 de tacâmuri, în grădina Restaurantului „Imperial", în prezenţa prefectului judeţului Severin, Hamat, a primarului de Orşova, Buha, şi a primarului oraşului Turnu Severin, Petre Nistor, Paul Montel aducând salutul congresiştilor.

De la Orşova, aceştia au plecat la Băile Herculane, cu două vagoane ataşate special trenului rapid, fiind cazaţi la hotelurile „Ferdinand" şi „Severin" şi la vila „Elisabeta". La Herculane, lucrările congresului au continuat în sala Cazinoului, pe teme înscrise la secţiunea a II-a, astfel: multiplicarea de serie la integrala dublă şi multiplă (A. Rosenblatt), seria lui Taylor a funcţiilor de două variabile reale (F. Leja), noile soluţii ale ecuaţiilor lui Fredholm (C. Popovici), ecuaţia lui Fredholm în domeniul complex (R. Bădescu), câteva proprietăţi ale funcţiilor armonice în legătură cu proprietatea polinoamelor (N. Ciorănescu) şi teorema lui Jordan (Gr.C. Moisil). În acelaşi cadru, s-au desfăşurat discuţii aprinse pe teme de didactică matematică, vizând programa de matematică în învăţământul secundar. Profesorul Gh. Bratu de la Cluj a citit moţiunea ce identifica un declin cert al învăţământului matematic secundar românesc, protestând împotriva acestei realităţi şi solicitând să se revină la liceul cu opt ani, în care şase ani să fie consacraţi culturii generale, iar în ultimii doi să se dea importanţă studiilor speciale.

După încheierea lucrărilor pe secţiuni, a avut loc recepţia de închidere a congresului, organizată tot la Băile Herculane, prilej cu care au vorbit prefectul judeţului Severin şi matematicienii L. Tchakaloff, B. Hostinsky, P. Montel, W. Sierpinski, A. Denjoy, I. Karamata şi Gh. Bratu.

Toţi cei prezenţi au fost de acord în legătură cu succesul congresului, datorat, după cum remarca Petre Sergescu, în egală măsură savanţilor ce-i onoraseră lucrările, conferindu-i o strălucire aparte, profesorilor universitari şi secundari români, tineretului universitar şi şcolar, precum şi autorităţilor, care nu pregetaseră niciun moment să arate bunăvoinţa şi sprijinul necesare unei manifestări de o asemenea anvergură.

Ştiinţa, parte a culturii

Şi marii matematicieni sunt oameni

Eufrosina OTLĂCAN

În anul 1977 apărea în colecţia Lyceum a Editurii Albatros cartea lui George Şt. Andonie, intitulată *Varia Mathematica* (ediţia a II-a, revăzută). În introducere, autorul precizează că sub acest titlu „se înţeleg toate proprietăţile sau chestiunile matematice care trezesc în cititor sau ascultător o curiozitate sau un interes particular prin caracterul lor, care este instructiv şi distractiv". Aici pot intra de la anecdote despre matematicieni, curiozităţi de ale matematicie-nilor, alături de cele ale numerelor sau figurilor geometrice sau de legături între matematică şi tehnică, adăugându-se aşa-numitele recreaţii matematice.

Mai înainte, inginerul, istoriograf al matematicilor, George Şt. Andonie scrisese şi publicase în anii consecutivi 1965, 1966, 1967, la Editura Ştiinţifică din Bucureşti, trilogia *Istoria matematicii în România,* cu o adâncă pătrundere în timp şi amplă documen-tare, riguroasă redare a lucrărilor principale şi personalităţilor care au reprezentat ştiinţa celor mai abstracte noţiuni.

Totuşi, deşi *Varia mathematica* are o mai largă adresabilitate, autorul scrie această carte pentru cei interesaţi de matematică. De aceea, din numita carte mă voi opri doar la aspectele extramatematice povestite de Andonie, în special la cele care privesc trăsături omeneşti, mai mult sau mai puţin obişnuite la oamenii de rând şi nu voi scrie cu ce teorii celebre au rămas în istoria matematicii, chiar dacă Andonie se referă aici şi la acestea; Wikipedia ne poate lămuri oricând.

Atât în trilogie, cât şi în cartea scrisă cu 10 ani mai târziu, Antonie a pus în lumină faptul că *şi matematicienii sunt oameni, au preocupări extraprofesionale, scriu, interacţionează normal cu lumea din jur.*

Varia Mathematica ni-i aminteşte pe cei mai vechi creatori, care au lăsat celebre teorii şi teoreme, multe rămase ca abecedar al cunoştinţelor noastre matematice. Vieţile lor s-au desfăşurat cu multe secole în vechime, ale unora chiar cu milenii, de aceea nu modul în care au trăit aceştia ca oameni obişnuiţi, ci ceea ce i-a şocat pe contemporanii lor s-a transmis, devenind legende. Reiau din aceste cazuri de matematicieni celebri şi anecdote păstrate; desigur, multe sunt bine cunoscute chiar din anii noştri de şcoală.

Despre Euclid, reiau răspunsul acestuia dat celui care, după ce citise prima teoremă, întreba: „Dar ce folos voi avea eu învăţând acest lucru?" La care, Euclid îl cheamă pe sclavul său şi-i zice: „Dă-i acestuia trei oboli, fiindcă el vrea să câştige din ceea ce învaţă". Nu pot să nu fac aici o paranteză: situaţia celui care-şi alege facultatea cu gândul la cât va câştiga luându-şi diploma este prea bine răspândită azi. Dar şi cu 30-40 de ani în urmă, când, mie şi multor alţi profesori de matematici din universităţi, ni se adresa întrebarea „la ce-mi trebuie să învăţ/ştiu asta?" În cazul meu, întrebarea venea din partea unor studenţi care urmau a deveni în scurt timp ingineri!

Faptul că Arhimede a descoperit, scăldându-se în mare, legea hidrostaticii şi că ieşind din apă striga fericit, *Eurêka, Eurêka,* a devenit legenda care a străbătut milenii, dar şi cealaltă exclamaţie a sa, a celui care descoperise legile pârghiei şi este inventatorul macaralei: „Daţi-mi un punct de sprijin şi voi ridica Pământul". Arhimede trăia pentru matematica sa, dovadă strigătul care i-a atras moartea, „Nu-mi strica cercurile!" cu care-şi materializase pe nisip demonstraţia unor idei ale sale.

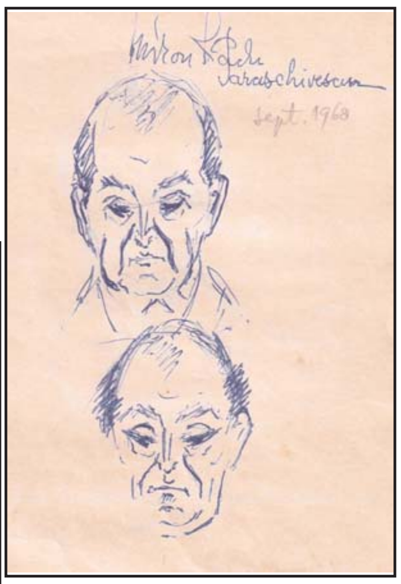
La marele Descartes, în secolul al 17-lea, nu e ceva neobişnuit să aflăm că-i plăcea să-şi petreacă dimineţile în pat, neobişnuit este că acest răstimp era pentru el timp de cugetare, ştia că *există pentru că gândeşte.* Când regina Cristina a Suediei l-a chemat la curtea sa pe filosof pe când el avea 53 de ani şi-l ţinea de la 5 dimineaţa în încăperi neîncălzite pentru întreţineri ştiinţifice, sănătatea omului Descartes a cedat, congestia pulmonară l-a dus la moarte în februarie 1650.

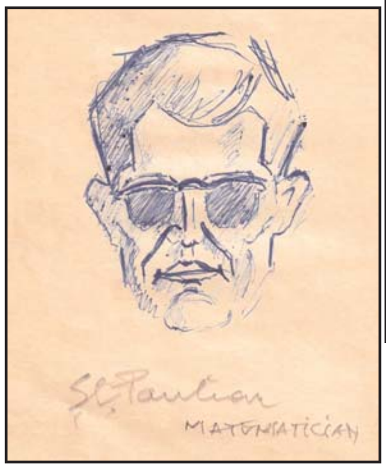
Descartes şi contemporanul său Fermat, oameni fiind, s-au încins, chiar insultat, în discuţii privind corectitudinea unei metode matematice; cel care a cedat a fost Fermat (care şi avea dreptate).

Blaise Pascal, pe când într-o noapte avea o durere cumplită de măsele, rezistentă la tot ce a încercat să facă pentru ca să scape de ea, s-a apucat să studieze o curbă din geometrie (cicloida); i-a descoperit atunci o serie de proprietăţi, iar în final, durerea dispăruse. *Trestia gânditoare* rezistă şi fizic când gândeşte…

Newton este considerat cel mai distrat dintre genii, de unde o serie întreagă de legende circulă pe această temă. Ce s-a spus mai rar este faptul că era timid, îi venea greu să se exprime în public. Ca membru al Parlamentului a luat o singură dată cuvântul, când a cerut „să se închidă o fereastră că-i curent şi-l trage". Andonie spune: „Poţi fi genial matematician şi inexistent ca orator".

Euler putea să lucreze oricum şi oriunde, chiar şi între două feluri de mâncare îşi nota ceva la memoriile sale ştiinţifice, uneori ţinând un nepoţel în braţe. Căci a avut 38 de nepoţi de la cei 13 copii ai săi, dintre care i-au trăit doar 5. Geniu al ştiinţei, Euler avea o aleasă cultură generală, cunoştea pe dinafară şi recita în întregime *Eneida* lui Virgiliu.

Lagrange asculta concentrat muzică în concerte, pentru că, a mărturisit el, „Îmi place fiindcă mă izolează. Ascult primele trei măsuri; la a patra nu mai disting nimic; mă las atunci furat de gândurile mele… în felul acesta am rezolvat mai mult decât o singură problemă dificilă." Pe Lagrange, Napoleon l-a numit „înalta piramidă a ştiinţei matematice".

Gaspar Monge, creatorul geometriei descriptive alături de Fourier şi Poncelet, împreună cu chimistul Berthelot, a luat parte la campaniile lui Napoleon.

Şi lui Gauss, al treilea geniu matematic al istoriei, după Arhimede şi Newton, i se mai întâmpla ca, în timp ce conversa cu prieteni, să rămână la un moment dat mut, având în minte vreuna din preocupările sale matematice. Meticulos, redacta/refăcea o lucrare până când o considera perfectă, impecabilă în forma finală. Frazele concise caracterizează lucrările sale. Profesorul nostru Dan Barbilian (cu mândrie spun, a fost şi profesorul meu) a avut o bursă la Gõttingen, unde a căutat urmele lui Gauss şi a formulat memorabila definiţie a teoremei matematice, *maximum de conţinut în minimum de expresie*, caracterizând astfel întreaga operă a idolului său. Îmi amintesc de orele când învăţam după notiţele luate la lecţiile ţinute de profesorul Barbilian; uneori zăboveam şi aproape jumătate de oră pe trei rânduri scrise în caiet, ştiind că acolo trebuie să fie un înţeles profund care nu trebuie să-mi scape.

Andonie continuă să povestească şi despre alţi mari matematicieni străini, eu mă opresc la Jacques Hadamard, care, la 91 de ani, a venit, în 1956, la Congresul matematicienilor români de la Bucureşti. Scrie Andonie: „Ce poate fi mai înălţător decât să vezi pe un om de 91 de ani că prezidează la şedinţe comune de comunicări, că participă la discuţii matematice sau pune întrebări tulburătoare sau ia cuvântul (fără să citească), în numele Franţei şi al matematicii franceze, la şedinţa de închidere, presărând aprecieri elogioase asupra lucrărilor de specialitate ale congresului sau fermecând prin vervă, prin spirite fine ori duios sentimentalism…"

Dar şi marii matematicieni, oameni fiind, au mai făcut greşeli, publicând uneori lucrări cu erori în calcul sau demonstraţii. „Dreptul la greşeală neintenţionată este cel dintâi dintre toate drepturile, nu numai în viaţa omenească, ci şi în domeniul ştiinţelor. Şi cei mai iluştri s-au înşelat", scrie Andonie. Erorile provin din lipsa de atenţie la calcule sau demonstraţii, din graba de a publica, din distracţie, din imperfecţiunea simţurilor noastre care pot duce la iluzii optice în cazul geometriei sau din neştiinţă. Au comis erori şi Gauss şi Newton, dar şi Abel, Cauchy, Descartes, Euler, Fermat, Hermite, Jacobi, Lagrange, Laplace, Leibniz, H. Poincaré. Nominalizând aceste genii, nimic nu e mai convingător că marea matematică au creat-o oamenii (nu îngerii!).

Nici în *Istoria matematicii în România* Andonie nu a trecut peste prezentarea marilor matematicieni români aşa cum i-a văzut el, ca oameni. Veridicitatea portretelor psihologice ale celor despre care a scris aici se datorează faptului că aproape pe toţi i-a cunoscut personal, dragostea inginerului istoriograf George Şt. Andonie pentru matematică îl ducea în sălile de curs ale facultăţilor de profil şi la con-ferinţele publice ale genialilor şi inimoşilor noştri matematicieni. Pentru cei care nu i-au fost con-temporani, a mers la sursele vremii respective, la scrisori şi manuscrise.

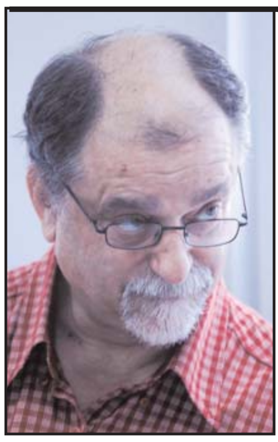
Acest mod de a ni-i apropia sufleteşte pe acei români care au construit cele mai abstracte creaţii omeneşti, l-am prezentat în articolul *Inginerul George Şt. Andonie şi Istoria matematicii în România* publicat în revista *Curtea de la Argeş*, nr. 9 (118), septembrie 2020. Reiau din acest articol câteva cuvinte despre proeminente personalităţi ale matematicii din ţara noastră, aşa cum erau ca oameni.

Petreche Poenaru, om ponderat, a cărui maximă era *festina lente* – grăbeşte-te încet, era prudent, cumpătat, spirit practic. **I**anos Bolyai a trăit spre sfârşitul vieţii într-o neagră mizerie, dar a scris utopia Teoria fericirii, arătând că fericirea omului este dependentă de fericirea întregii omeniri. Miltiade Tzony, bărbat frumos, luat ca model de Nicolae Grigorescu pentru icoana Sfântului Gheorghe de la Mănăstirea Agapia. Spiru Haret, exemplu de muncă dusă cu efort şi însufleţire pentru înflorirea culturală a patriei sale. Gheorghe Ţiţeica, fire de artist, cânta la vioară, mai ales sonate de Beethoven. Traian Lalescu, spontan, original. Simion Stoilow, sfătos, niciodată nu a ridicat tonul. Nicolae Ciorănescu cu un umor sănătos, plin de vervă muşcătoare. Miron Nicolescu – *arbitrer elegantiorum*, niciodată distrat. Nicolae Teodorescu, în continuă şi susţinută mobilitate tinerească. Gheorghe Vrânceanu, delicateţe sufletească, vorbă moldovenească domoală şi intimă, cinstit, cumpănit. Dan Barbilian – snob şi poet visător, cu verb care ustura. Victor Vâlcovici, cu timbrul plăcut al vocii, cânta la flaut. Grigore Moisil – omul marilor delectări spirituale. Petre Sergescu, fire de artist, cânta bine la vioară şi avea voce plăcută de tenor. Gheorghe Mihoc, totdeauna calm, împrăştia în jurul său lumină.

Poate că şi aceste calităţi, evident omeneşti, ale marilor noştri profesori–matematicieni ai secolului XX făceau să fie pline amfiteatrele universităţii cu tineri dornici de cunoaştere a puterii gândirii, chiar şi când îşi alegeau altă profesie decât cea de dascăl de disciplina considerată mai aparte decât alte ştiinţe.

Ţin încă în mână cartea *Varia Mathematica* şi nu pot încheia rândurile mele altfel decât cu pledoaria pe care o face inginerul Andonie ştiinţei matematice (pag. 156): „Matematica nu are nicio contingenţă cu minciuna, vulgaritatea şi egoismul. Ea dă celor ce o urmăresc, prin precizia formulelor şi expresiilor, disciplină intelectuală, discreţie, modestie, dezintere-sare, măsură în toate, abnegaţie, sensibilitate artis-tică la frumuseţile acestei lumi. Aţi observat că, în general, marii matematicieni, geniile matematice sunt de o modestie şi discreţie rare? (…) În matematică nu poţi înşira vorbe, nu poate exista <beţie de cuvinte>… Matematica, o poezie de înaltă factură spirituală, ne arată adevărata valoare a cuvântului."

Sub crugul Eminescului

Mihai Eminescu – Horaţiu
Poezia ca formă superioară de cultură (III)

Lucian COSTACHE

Oda I, XVIII (*Lui Varus*) aduce laudă vinului: „Cine după băutură, la a vieţii sărăcii/ ori la truda ostăşească se gândeşte? oare cine/ Nu te cântă, tată Bacchus, mai cu drag atunci pe tine/ sau pe Venera frumoasă?" (traducere: D.C. Ollanescu). Elogiul vinului se face şi în *Epistola I*, 5 (*Lui Torquatus*): „De şase ani mi-i vinul ce-n faţa ta l-oi pune/ (Ulcioru-i de când Taur fusese consul, iar)/ Din vina care are Petrinum, drept hotar./ Un vin mai acătării vei fi băut acasă?/ Adu-l, de nu, în seama stăpânului te lasă./ […] / Beţia ce nu face? Ea taine ţi-a deschis,/ Ea dă culoare vieţii semeţului tău vis,/ Avânt în bătălie fricosul simte iară,/ Ea de pe suflet smulge a grijilor povară;/ Te crezi atunci mai mare şi plin de-orice talent,/ Din harul cupei, cine nu este elocvent?" (traducere: Petre Stati). *Lyaeo, lyaeus* este un epitet aplicat lui Bacchus (Lenaeus „zeul teascurilor"), însemnând „eliberatorul" de griji. Beţia însoţită de cântece sub oblăduirea lui Orfeu cântăreţul din liră. Mama sa era Caliope, muza poeziei lirice; de aici şi transferul de sens dintre poezie şi cântec, dintre muzică şi poezie. „Vâltoarea" *aestus* pasiunilor vicioase, echivalente cu nebunia (*stultorum, delirant*). După modelul anticilor, se furnizează „pilde" (*exemplar*) de „înţelepciune şi virtute" (*sapientia, virtus*), opuse „nebuniei patimilor" (*stultus cupidusque*). În *Epistola I,* VIII (*Lui Celsius Albinovanus*), tema nestatorniciei dorinţelor şi a nemulţumirii de sine: „Fug de ceea ce mi-ajută, vreau ce mi-e dăunător:/ La Tibur mi-e dor de Roma, nestatornic, iar mi-e dor/ de Tibur, când sunt la Roma." (traducere: Lelia Teodosiu).

„Sărmanul îndrăgostit", *amator exclusus,* loc comun al poeziei erotice, „îndrăgostitul izgonit", ca în *Eunucul* lui Terenţiu, ori *Satira II,* 3: „Aşa-şi frământă mintea sărmanu-ndrăgostit:/ Să se-ntoarcă-n casa de unde-a fost gonit". (traducere: Al. Hodoş şi Th. Măinescu). Satira latină îşi avea descendenţa în comedia greacă veche (Cratinos, Eupolis şi Aristofan), iar latinul Lucilius a fost un înaintaş al lui Horatius. Pentru stoici, greşelile erau considerate drept egale, indiferent de gravitatea lor, pentru că erau comparate cu reperul ideal al conduitei înţeleptului. Horaţiu cerea pedeapsă în funcţie de gravitate, combătând astfel paradoxul stoic, cum considera şi Cicero, *De finibus.* Eminescu nu ierarhizează nici el viciile, pentru că virtutea nu poate fi decât virtute, privită ca ideal şi ceea ce nu împlineşte criteriul desăvârşirii cade în zona opusă, producând antiteza maximă.

E un punct de vedere ce nu ţine de stoicism, ci de o atitudine mai apropae de creştinism. De aici nu e decât un pas spre terminologie specifică a defectelor, care încap toate într-un recipient comun, iar ca procedeu poetic se înscrie în jocul stilistic al eufemismului ca modalitate a ironiei şi a folosirii construcţiilor metaforice şi comparatistice, al răstălmăcirilor prin antifrază, *inversa verba*, de tipul „Ba să vezi … posteritatea este încă şi mai dreaptă". Platon, în *Fedon*, vorbeşte despre reducerea sufletului la condiţia trupului prin acţiunea pasiunilor. Concepţia pitagoreică şi stoică, preluată şi de Horaţiu, considera că sufletul omenesc e „o parte din sufletul divin", *divinae particulam aurae* – „scânteia sacr-a minţii", la Horaţiu, cu viziune satirică, *Satire,* II, 2: „Mâncările de-aseară, şi-ngreunaţi cum sunt,/ Scânteia sacră-a minţii o-ngroapă în pământ." (traducere: Al. Hodoş şi Th. Măinescu).

„Iluzia adevărului", *species recti,* provocată de urmărirea excesivă a unor calităţi, are la bază concepţia virtuţii, cale de mijloc, transferată din domeniul moral în cel artistic. În retorică, acest defect poartă numele de afectare, prostul-gust. *Mirt,* arbust totdeauna verde, cu frunze mărunte ce poartă nişte floricele albe cu miros plăcut (simbolul castităţii): „Tu îmi pari ca o bacantă, ce-a luat cu-nşelăciune/ De pe-o frunte de fecioară mirtul verde de martir" – Eminescu, *Venere şi Madonă.* Democrit, în *Despre poezie* şi *Despre Homer*, susţinuse, înainte de Platon, că inspiraţia poetică e o stare iraţională, de extaz divin sau de nebunie. Caracterul raţional al creaţiei artistice fundamentează ideea de „artă"; Horaţiu opunea ideii de inspiraţie „meşteşugul", susţinând caracterul raţional al creaţiei artistice fundamentând ideea de *artă. Ut pictura poesis,* formularea lui Simonide din Keos (sec. VI – V): „pictura e o poezie tăcută; poezia e o pictură vorbitoare". O foloseşte Aristotel în *Poetica,* iar Horaţiu în a sa *Artă poetică* introduce discuţia despre perfecţiune şi ideea referitoare la dăinuirea operelor de valoare, atât în faţa criticilor, dar şi a cititorilor. Concepţia e bine susţinută şi de poezia eminesciană, iar citata poezie *Icoană şi privaz* [*Tablou şi cadru*], fie şi numai prin titlu, e un suficient exemplu.

Cele patru pasiuni cardinale după stoici, *plăcerea, durerea, dorinţa şi teama* (Diogene Laerţiu), erau reconsiderate de Eminescu, situându-le la graniţa dintre virtuţi şi vicii, mai aproape de înţelesul creştin al păcatelor. Judecata falsă fiind izvorul pasiunilor, „emoţiile sunt judecăţi". Pentru Epicur, opinia falsă e sursă de durere sufletească, reprezentarea, dacă nu este comprehensivă, în conformitate cu obiectul care o produce, e alterată de „închipuirea unui lucru care pare foarte dorit" şi produce tulburare; plăcerea se defineşte prin lipsa durerii: „Prin plăcere înţelegem lipsa suferinţei din corp şi a tulburării din suflet", cum susţinea Diogene ori Cicero în *De finibus* şi Lucreţiu în *De rerum natura*. La Horaţiu, *Epistola I,* 6, *improvisa species*, „aceeaşi rea nălucă" (termeni ai filosofiei stoicilor). Tot un filosof stoic, Fabius (Fabio), considera că înţeleptul trebuie să fie imun la suferinţă sau să gândească precum „cel păţit", experienţa aducându-i mai multă judecată: „Toţi cei care-adulterul sever îl judecaţi,/ Voi nu ştiţi preacurvarul cum se primejduieşte,/ Cu câtă suferinţă plăcerea şi-o plăteşte,/ Ca să rămână-adesea el însuşi păcălit."; „Femeia-şi teme zestrea, eu-unul, capul meu."/ Desculţ, în pielea goală să fugi în goana mare,/ Ferindu-ţi punga, cinstea şi biata ta spinare,/ Nu-i o plăcere! Sunteţi, cred, de părerea mea./ Nici Fabius nu poate dreptate să nu-mi dea." – *Satire I*, 2.
Tot astfel, „prostul", „nebunul" (*stultus*) este opus „înţeleptului": „Mă-ntrebi spre ce-nţelesuri mă poartă gândul? Iată:/ O cale dreaptă, prostul nu ţine niciodată,/ Iar cel ce se fereşte să cadă-ntr-un păcat,/ Alunecă în altul, la fel de vinovat" – *Satire I,* 2; „«Nu săvârşi, îmi spune, o faptă de ruşine/ Îţi tulbură simţirea o teamă fără rost,/ Ca-n mijlocul atâtor nerozi să nu pari prost./ De-ai fi smintit, tu singur printre-nţelepţi, ţi-aş spune:/ – Sfârşeşte-o vitejeşte, omoară-te, nebune»/ Pe cei ce, din prostie, neştiutori greşesc,/ Ciracii lui Chrysippus nebuni îi socotesc./ La altă judecată nu are nimeni dreptul,/ Nici regii, nici poporul, ci numai înţeleptul./ Să fii cu luare-aminte şi să asculţi ce-ţi spun:/ – Nebuni sunt toţi aceia care te fac nebun." – (*Satire I*, 3) (traducere: Al. Hodoş şi Th. Măinescu). Eminescu nu va cruţa nici prostul, nici fanfaronul, nici pe cel lipsit de smerenie, nici curtezanul „strigău şi prost ca şi un bou de baltă", cum e generalul „cu talia înaltă", „tontul", „ghiujul cu mintea căpietă" din *Pustnicul,* nici pe cel cu „gând veşted", cu „gânduri moi" ori pe cel „cu suflet moale unit c-o minte slabă" (*Icoană şi privaz*), „amantul, scriitor la subprefectură" (*Mitologicale*). Ideea înţelepciunii prin fuga *de* lume şi fuga *din* lume nu e deloc nouă, iar retragerea prin asceză şi detaşarea geniului pe care o cultiva filosofia lui Schopenhauer găsea surse şi în filosofiile Antichităţii, cu mai multă sau mai puţină ironie sau satiră. Şi filosofia noastră populară cunoaşte astfel de cugetări, poate întoarse pe dos şi care cer, ironic sau nu, să te fereşti de cel prea deştept, care nu pare prea sănătos la cap, e cu capul în nori sau e dus cu pluta. Şi Cătălin o va îndemn pe Cătălina să vină cu picioarele pe pământ: „Vom fi cuminţi şi teferi…", *visul de luceferi,* „aspiraţia mai înaltă" fiind dincolo de fire.

Interpretarea alegorică a miturilor era o metodă de educaţie, dar şi de expunere vulgarizată a filosofiilor morale. Eminescu extrage din ele esenţa semnificaţiilor, interesat mai puţin de anecdotică şi de morala imediată căzută în vulg.

În textele satirice se aplică principiul *ridentem dicere verum,* „râzând rostim adevărul", amestecul de glumă şi serios: „gluma serioasă", *ioculaeia ridens*: „Dar n-aş dori s-alunec în pilduiri glumeţe,/ Deşi din glume omul multe-ar putea să-nveţe,/ Aşa cum bunii dascăli pe ucenicii lor/ Cu dulciuri îi îmbie, să-nveţe mai uşor./ Deci, să lăsăm de-o parte cuvintele hazoase,/ Şi să ne-ntoarcem iarăşi la cele serioase." (*Satire I,* 1) (traducere: Al. Hodoş şi Th. Măinescu). „Viaţa plăcută" nu constă în voluptăţi senzoriale, ci este dată de „judecata oarbă, căutarea (*quaeris* – Horaţiu, *Satira I*, 2) motivelor fiecărei alegeri şi respingeri" (Diogene Laerţiu). Se afirma astfel rolul raţiunii în determinarea obiectului dorinţelor conforme cu natura. Acelaşi susţinea că „falsitatea şi eroarea depind totdeauna de opinia pe care ne-o facem noi", cu alte cuvinte, sursa suferinţei ca şi a erorilor e de natură subiectivă, opiniile false deformând obiectul dorinţelor conforme cu natura, cu *firea* (cuvânt căruia Eminescu îi dă o importanţă distinctă, considerând că fiecare lucru, nu numai omul, are *firea* lui, *felul propriu de a fi,* în conformitate cu acea inteligenţă primară, informaţională, imprimată genezic.

Alte nume proprii de sorginte mitologică vor constitui puncte de plecare pentru răscolirea imaginaţiei scriitorilor de-a lungul timpului, iar apelul la simbolistica acestora face parte din mijloacele poetice speculate creativ de toţi marii lirici ai lumii. Exagerând latura sursieristă, ar trebui să negăm o întreagă literatură, şi pe cea aparţinând clasicismului, romantismului sau modernismului, pentru că au cultivat modele, simboluri, idei ce au frământat gândurile de-a lungul secolelor, dând îngândurări noi şi primind haina nouă a frumuseţii artistice, estetice, literare. Între aceste nume proprii, pe care le întâlnim nu numai în textele traduse de Eminescu din opera lui Horaţiu, dar care au produs imagini unice şi în limba română prin talentul poetic al lui Eminescu, adăugăm pe Proteus şi Okeanos. Proteus = slujitor al lui Poseidon (Neptun la romani, zeu hâtru, ironizat de Eminescu în *Mitologicale*, „uraganul mahmur", „bătrân", „moşneagul beţiv", „bătrânul crai"), păstor al animalelor marine, avea capacitatea de a se preschimba în orice fiinţă sau element spre a scăpa de cei care-i solicitau darul profetic (Vergilius, *Georgice*; Ovidiu, *Metamorfoze*; Horaţiu, *Ode I,* 1: *Lui Mecena*). Trebuie făcută însă diferenţa între proteic şi metamorfotic; Okeanos (în context figurat, vezi sonetul *Veneţia*) „oceane", întinderea de apă care înconjura, ca un fluviu uriaş, pământul rotund ca un disc. Cu timpul, denumirea se va aplica numai oceanului Atlantic. Reprezentarea mitologică îl consideră tatăl fluviilor, personificând marea, unul dintre Titani, fiul lui Uranos şi al Gaiei. Eminescu va păstra imaginea mitologică, dar va privi oceanul în dimensiunile sale urieşeşti, născătoare, „oceanul cel de stele", ca apă primordială şi sursă a luminii: „râuri de soare" (*Floare albastră*); „Stele nasc umezi pe bolta senină", „Apele plâng, clar izvorând din fântâne" (*Sara pe deal*); „Sclipiri pe cer, văpaie peste ape" (*Fiind băiet păduri cutreieram*); „Oraşul pe ape-i al zeilor nordici" (*Diamantul Nordului*); „Iar stelele prin ceaţă/ cu tainică dulceaţă / Pe ceruri izvorea" (*Lectură*); „Vedea, ca-n ziua cea de-ntâi,/ Cum izvorau lumine" (*Luceafărul*).

Atras de spaţii şi epoci exotice, fie ca peisaj, fie ca modele culturale ori civilizaţii, dar şi de naraţiunile mitice, de legende şi basme, de marile poeme epopeice, a faptelor eroice exemplare, ori a cărţilor vechi, populare sau culte, originale, „scripturile române", sau traduceri, de unde se putea extrage zestrea culturală a limbii române, farmecul limbii vechi, sensuri pe care limba risca să le piardă, dar şi neologismele de care limba avea nevoie, Eminescu, peregrin în universalitate, dă universalităţii măsura valorii sale inconfundabile în limba română, dă limbii române dimensiunea uriaşă pe care o merita şi o aştepta.

Eminescu şi credinţa

Elis RÂPEANU

Iată un alt studiu care, fără să-şi propună în mod expres această temă, e cu atât mai convingător privind credinţa lui Eminescu: în 1999, Ştefan Cazimir publică, la Editura Timpul din Reşiţa, volumul *Stele cardinale. Eseu despre Eminescu,* 192 de pagini. Autorul, cu o chemare şi trăire proprie de care nu ne mirăm, colindă opera poetului genial şi deceleazǎ în versurile sale insistenţa unor noţiuni şi expresii care pot fi considerate „repere" ale structurii poetului – existenţiale şi de creator. Acestea sunt *gând* (a gândi), *vis* (a visa), *cântec* (cântare) şi *plâns* (lacrimă). „Chipul în care metaforele primordiale luminează drumul poeziei lui Eminescu rezultă, în ultimă instanţă, nu din faptul coexistenţei lor, ci din sistemul de relaţii pe care îl edifică, din împletirea lor statornică şi fecundă pe întregul cuprins al operei, asemeni braţelor în perpetuă confluenţă ale unei delte uriaşe. Între *gândire, vis, cântec* şi *plâns* se instalează toate legăturile posibile, de la conjuncţie până la opoziţie, ceea ce le relevă o dată mai mult calitatea de *repere imanente* ale creaţiei şi înrădăcinarea profundă în miezul ei originar." (p. 95) Profesorul consideră că opera lui Eminescu se cade a fi cercetată şi apreciată în totalitatea ei, să se aibă în vedere chiar şi poeziile de debut care, consideră dumnealui, îl anunţă pe cel care va evolua spre cele mai înalte culmi.

Autorul studiului nu se implică direct în interpretări religioase, dar cititorul le subînţelege, chiar le trăieşte, cu mintea şi cu sufletul, pentru că, vrând-nevrând, Credinţa e sugerată (că, vorba românului „Cap ai, minte ce-ţi mai trebuie?"). Sunt căutate şi citate din poezii care îl definesc pe Eminescu cu gândirea şi simţirea sa, devoalează înălţarea sufletului la Dumnezeu şi căderea în genunchi în faţa Fecioarei Maria. În citate apar şi Dumnezeu, şi personajele Bibliei. „Omagiul adresat femeii dezvăluie de timpuriu în făptura ei un rod al cugetării divine: *Eşti fiinţă-armonioasă/ Ce-o gândi un serafim* (*La o artistă*); *Tu eşti un geniu gândit din cer* (*Copilă înger*); *Un înger a fost – un înger cum îl cugetă Dumnezeu numai odată în mijlocul eternităţii sale fără margine* (*Geniu pustiu*). Gândul fiinţei supreme este aşezat de poet le temelia existenţei proprii: *Dar dacă gândul zilelor mele/ Se stinse-n mintea lui Dumnezeu* (*Amicului F.I.*), ca şi la originea închegării universului: *O, Adonai! al cărui gând e lumea* (*Fata-n grădina de aur!*). Spiritul divin dăruieşte facultatea creatoare, o împărtăşeşte la numeroase alte forme ale logosului, astfel încât la Eminescu se poate vorbi de un „pluralism genetic, reunind în sine atributele de model şi demiurg". (p. 12) Poetul va făuri lumi fabuloase, în gândirea supusă modelului genetic şi sufletului divin: *din cugetările noastre vom adânci mări cu mii de undoiele oglinzi* (*Sărmanul Dionis*). Gândirea, ideea se înscriu în creaţia eminesciană „ca un gest poetic frecvent":

Te văd adesea, frunte senină
Ca şi gândirea lui Dumnezeu (*Amicului F. I.*).

O frunte senină şi rece ca cugetarea unui filozof (*Geniu Pustiu*).

Afară era un timp mohorât şi gemător, ca gândurile muribunzilor (*ibid.*).

În *Miradonis* regina rupe în răstimpuri câte o floare, aruncând-o pe pământ, *ca pe-o gândire de aur.*

Turla unei biserici străluceşte în soare *ca o argintoasă gândire din mijlocul satelor cufundate în tăcere* (*La curtea cuconului Vasile Creangă*).

Pentru Eminescu, „tot ce mişcă-n lumea asta" e *gândire*, pe care o asociază cu imaginea. „Toate întrupările vieţii fenomenale sunt obiectivări ale gândirii, aparenţe ce se limpezesc şi se mântuie prin participarea lor la idee. Numind florile Greciei *gândiri gingaşe/ A ţărânei cei sfinţite* (*Memento mori*), poetul dezvăluie identitatea secretă dintre gândire, geneză şi limbaj." (p. 15)

Până şi natura e înzestrată cu însuşirea contemplaţiei şi a reflecţiei: codrul e dăruit cugetărilor

Codrii suspinau de gânduri în adânca lor vuire (*Memento mori*),

Şi tot ce codrul a gândit cu jale
În umbra sa pătată de lumină (*O,-nţelepciune cu aripi de ceară*),

Pe gânduri codrii sânt
De-al undelor ropot
Sunare de clopot
Pătrunde-al verii vânt. (*Mai am un singur dor*).

La Eminescu, gândirea e corelată afectiv cu erosul. De fapt, erosul se adânceşte în gândire, se înalţă şi se sfinţeşte prin gândire, „despărţit de ea se întunecă şi moare". Flacăra iubirii este, dintru început, o scânteie a inimii care se încinge întâi în cuget (*Mureşanu*, 1876):

Gândurile-ţi măreţe în gândul meu cuprind,
La sufletu-ţi de flăcări, eu sufletu-mi aprind,
Căci te iubesc... ce vrei tu? Şi lacrima ta clară
Preface-eterna-mi noapte în dulce zi de vară...

Gândul îi stăpâneşte, cu „scările" lui, şi pe protagoniştii din *Luceafărul*. „Chemările Cătălinei cu ştiutele lor variaţii (*Pătrunde-n casă şi în gând/ Şi viaţa-mi luminează!*) păstrează gândul ca termen constant: Hyperion, în zborul său spre Demiurg, este el însuşi *gând purtat de dor.* Şi chiar pajul şăgalnic, care încercase la început să rupă mrejele gândirii (*Ce voi? Aş vrea să nu mai stai/ Pe gânduri totdeauna*) se va înnobila prin puterea ei, deschizându-se unor noi aspiraţii:

Cu farmecul luminii reci
Gândirile străbate-mi,
Revarsă linişte pe veci
Pe noaptea mea de patimi.

Pe pământ, geniul are o condiţie excepţională, el trece pe un drum al izolării şi suferinţei, dar acest calvar se răscumpără în planul gândirii care întrupează „al geniului imperiu" îngăduit de Dumnezeu (*Feciorul de împărat fără de stea*):

Că-n lumea dinafară
tu nu ai moştenire,
A pus în tine Domnul
nemargini de gândire /.../
Astă nemărginire de gând ce-i pusă-n tine
O lume e în lume şi în vecie ţine.

Multe şi surprinzătoare, dar la obiect, sunt concluziile la care ajunge Şt. Cazimir, care-şi adânceşte gândul în gândurile genialului poet, ajungând la concluzia peremptorie că *poezia lui Eminescu este poezia gândirii.* Se subînţelege că, prin puterea gândului, poezia înalţă un imn puterii sublime, puterii Creatorului.

În alt capitol, această minte iscoditoare şi rafinată demonstrează, prin exemple, că, *la Eminescu, facultatea de a visa, aidoma gândirii, e primordială şi universală.*

Visul este asociat cu oglinda în care se reflectă umbre şi lumini, figuri angelice, umbre de argint, figura fetei şi fiinţa îngerului ei de pază (*Înger şi demon*). Hyperion şi fata de împărat se caută unul pe altul în dimensiunile visului, iar călăuza lor e oglinda:

Şi din oglindă luminiş
Pe trupu-i se revarsă,
Pe ochii mari, bătând închişi,
Pe faţa ei întoarsă.

Ea îl privea cu un surâs,
El tremura-n oglindă,
Căci o urma adânc în vis
De suflet să se prindă.

Dar niciunul nu poate trece de hotarul imanent, adică „să treacă prin oglindă".

În *Sărmanul Dionis*, pentru a trece prin ea, oglinda e înlocuită prin umbră, iar aceasta prin portretul Tatălui. Continuând să întoarcă foile, Dan devine o umbră luminoasă, în delirul final portretul i se înfăţişează drept propria sa umbră. În felul acesta, „sensul de ordin mai înalt care animă trecerile prin oglindă e o perpetuă năzuinţă a unităţii, o încercare de a zidi punţi între lumile divergente".

Şi în *Luceafărul* se produce trecerea prin oglindă – prima dată în chip real, prin coborârea lui Hyperion în valuri:

El asculta tremurător,
Se aprindea mai tare
Şi s-arunca fulgerător,
Se cufunda în mare;

Şi apa unde-au fost căzut
În cercuri se roteşte
Şi din adânc necunoscut
Un mândru tânăr creşte.

→

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Seară de iarnă

Juhan Liiv (Estonia)

Blândă şi întunecată seară de iarnă
te înfăşori în straie mătăsoase.
O stea scapără în neguri
şi adoarme apoi şi ea.

Inima frământată
de pace alinată mai apoi
topită se împreună
cu a iernii înserare.

O scenă nocturnă

Huguette Bertrand (Canada)

O scenă nocturnă
e o operă grandioasă,
clădită în tăcere
la ceas de asfinţit

îşi face cuib
în ochii înstelaţi
sub clar de lună trecătoare
fierbând inimi mirate

în liniştea împărtăşită
se învolburează vise
şi atâtea tragedii.

Atâta timp

Inés Blanco (Columbia)

Cât încă mai clipesc
prin zări înalte stele,
şi luna îşi ţese în raze
cuvinte, amintiri…
eu mă împotrivesc
să-i fiu nopţii zăvor.

Cât timp soarele arde,
pe mine mă deşteaptă păsări
şi încă mă primesc
tăcute îmbrăţişări…
atâta vreme şti-voi
că, încă, mai trăiesc.

Vechiul bazar (Skopje)

Germain Droogenbroodt

Ce paşnică e seara
ce-ncetineşte parcă
până şi umbra nopţii

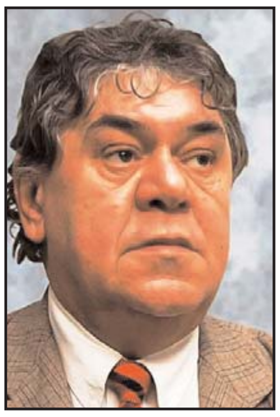
amintiri cristaline
limpezi ca apa
din acest izvor
ce curge clipocind

bolboroseşte şi se scurge
de parcă-n fiecare picătură
s-ar regăsi aceeaşi apă

şi nu continua împrospătare
de amintiri.

Urmuziana

Urmuz, între avangarda poetică, proza sapienţială şi teatrul absurdului

Aureliu GOCI

La o analiză profundă, creaţia lui Urmuz reprezintă o sinteză personalizată din elemente divergente. Desigur, referinţele din titlu nu ţin neapărat de o cronologie, reprezentând mai degrabă o evantaliere tipologică şi de durată, de la începutul Primului Război Mondial până după sfârşitul Celui de Al Doilea Război Mondial, până la oficializarea ideologiei staliniste, ce devine dominantă şi discreţionară. Ulterior, proza aceasta nu a mai apărut, considerată decadentă şi expresie a imperialismului cotropitor, deşi, în general, avangardiştii au fost oameni de stânga.

Cu aparenţă de lejeritate şi de viziune populară, prozele acestea scurte, „bucăţile” create de un jurist fără vocaţie sunt orgasmele vieţii lui intelectuale.

„Opera” lui Urmuz reprezintă o sinteză personalizată din elemente inovative, preluate din surse divergente şi chiar opozitive, într-o formulă scripturală şi referenţială în marile genuri literare, este o veritabilă sinteză tipologică, de impact şi de o uriaşă forţă de circulaţie prin confuzia dintre sarcasmul terifiant şi umorul popular.

Totul este codificat la extrem: personajele sunt codificate la extrem, deşi sunt generate din biografia sa adevărată şi imaginată, dar sublimate şi deformate ca în sistemul de oglinzi paralele.

Particularitatea cea mai evidentă este dominanta cuplurilor masculine, absenţa personajelor feminine, ceea ce poate naşte suspiciuni asupra sexualităţii urmuziene.

Pornind de la premisa că opera lui Urmuz este generată şi definitorie în spiritul avangardei, următorul pas exegetic a fost încercarea de identificare a tipologiei inovatoare, a modalităţii avangardiste căreia îi aparţine opera lui Urmuz.

În contextul românesc, Urmuz apare după ce avangarda se exprimase plenar şi divers în mişcarea complexă, polivalentă şi interactivă a anilor 1920 – ceea ce premerge cu două decenii mişcarea suprarealistă şi programele suprarealismului formulate de André Breton.

Însă cum avangarda românească are o întâietate mondială – dacă excludem exprimările futurismului italian (Marinetti) –, iar rădăcinile trebuie căutate în interior ca atitudine antitradiţionalistă comunizantă sub cupola europeană.

Spiritul deconstructiv şi varientările personalizate vor caracteriza avangarda românească şi vor trece şi în proiectul european, aşa cum amprenta urmuziană se va extinde până târziu, în anii '50, în literatura absurdului, apoi, şi mai târziu, în anii '80 în suprarealismul personalizat al lui Saramago, un creator şi un spirit teoretic avansat în lumea imaginarului. „Conştiinţa” lui Urmuz s-a exprimat în atitudinea şi gustul de rang înalt ale lui Arghezi care a intuit ce poate descoperi viitorul în creaţia „ocazională” şi oscilantă a lui Urmuz.

Prin Urmuz, literatura noastră câştigă întâietatea mondială în ceea ce înseamnă marile curente neo-avangardiste şi în special prin literatura absurdului. De altfel, în anii '50, la Paris, Eugen Ionescu îşi recunoştea rădăcinile naţionale prin Caragiale şi Urmuz, iar avangarda europeană, începând cu futurismul lui Marinetti în primul deceniu al secolului al XX-lea, este mult îndatorată participărilor româneşti. După Al Doilea Război Mondial, Ilarie Voronca răspândeşte imagismul în poezia franceză, între liderii căreia există Gherasim Luca, fost membru al şcolii suprarealiste de la Bucureşti, alături de Gellu Naum, Virgil Teodorescu, D. Trost, care vor rămâne necunoscuţi la Bucureşti. În schimb, Ilarie Voronca, într-adevăr un mare poet de trăire şi imaginaţie, îşi permitea să-l ia peste picior pe André Breton.

Nu este nicio îndoială că Urmuz este creatorul absurdismului mondial în sensul că nu este doar o formulă literară de exprimare a ironiei şi sarcasmului – cum minimaliza cineva –, ci o formulă estetică a fracturării istoriei la întâlnirea dintre secolul revoluţiilor şi reorganizărilor statale în toată Europa şi secolul industrializării şi răspândirii tehnologiei moderne (primele trei decenii de la începutul secolului al XX-lea).

Opera integrală, scrierile lui Demetru Dem. Demetrescu–Buzău (17 martie 1883, Curtea de Argeş – 23 noiembrie 1923, Bucureşti) au apărut după cum urmează:

Pâlnia şi Stamate. Roman în patru părţi – Cugetul românesc, I, 2, 1922; *Ismail şi Turnavitu – Cugetul românesc*, I, 3, 1922; *Emil Gayk – Punct*, I, 10, 1925; *Cotadi şi Dragomir – Punct*, I, 11, 1925; *Algazy & Grummer – Bilete de papagal*, I, 16, 1928; *După furtună – Contimporanul*, VIII, 84, 1928; *Fuchsiada. Poem eroico-erotic şi musical, Opera*, Editura UNU, 1930; *Puţină metafizică şi astronomie. Cronicari. Fabulă* – UNU, III, 31, 1930; *Însemnări – ciorne răzleţe, Dintr-un caiet de Cugetări, Opera* – Editura UNU, 1930.

→

A doua oară, trecerea se produce doar ipotetic. În finalul poemului – consemnează autorul studiului – o clară şi definitivă conştiinţă a limitelor îi va interzice lui Hyperion actul *căderii* în oglindă. Poarta erorilor s-a închis:

El tremura ca alte dăţi
În codri şi pe dealuri,
Călăuzind singurătăţi
De mişcătoare valuri;

Dar nu mai cade ca-n trecut
În mări din tot înaltul...

Singura lor putinţă de comunicare este aceea de a se visa reciproc, multiplicând în oglinzi paralele imaginea vidului care îi separă. (p. 69)

În paranteză, precizăm faptul că, în articolul *Călin. File din poveste* (din volumul său *Nu numai Caragiale*, Cartea Românească, 1984, p. 292), subliniind înrudirea acestei poezii cu *Luceafărul,* aminteşte de suspendarea tragică între două lumi, care se produce, de fapt, în inima poetului: pe de o parte, idealul inaccesibil (*cerul*), pe de alta, *realul tern*. Aduce şi opinia lui Hasdeu, dând exemplu versurile acestuia:

Doi duşmani făr-astâmpăr în urgie
În inima poetului se bat:
A ţărnei din aproape tiranie
Şi-al cerului un echo depărtat.

Subliniem, de asemenea, apariţia *îngerilor* care însoţesc visările şi invocă misterele. Tot îngerii sunt cei care aduc muzica sferelor. Încă din prima poezie tipărită (*La mormântul lui Aron Pumnul*) aflăm că pe Aron Pumnul îl aşteaptă „toţi îngerii din cer/ Ce-ntoană tainic, dulce a sferelor cântare”. Cuvântul e o cale de comunicare între oameni, iar cântecul e o cale de comunicare cu infinitul şi cu Dumnezeu. Din poezia lui Eminescu răzbate glasul clopotului care anunţă slujba la biserică, ne pătrunde în suflet şi zvonul ancestralului bucium care, ca şi cornul, „trimite chemări în necunoscut, ridicând punţi între lumile despărţite”.

În viziunea lui Eminescu – consideră Şt. Cazimir – *cântecul* era predestinat să deschidă o cale către misterul final. Moartea e „un geniu al muzicii”, un înger cu aripi negre, intonând o „sublimă cântare”. Poeziile sale aşază sentimentul morţii sub o vastă cupolă simfonică (*Iar când voi fi pământ*):

S-aud pe valuri vânt,
Din munte talanga,
Deasupra-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga.

„Al patrulea focar de iradiaţie permanentă, în sânul operei lui Eminescu, îl reprezintă metafora *plânsului*. Dacă *gândirea, visul* şi *cântecul* înfăţişau factorii propulsivi ai creaţiei, izvoarele gemene ale harului poetic, *plânsul* e cel chemat să determine tonul liric fundamental, poezia lui Eminescu, de la un capăt al ei la celălalt, se scaldă mereu într-o rouă de lacrimi. Ceea ce trebuie amintit” e faptul că plânsul în poezia lui Eminescu are o arie mai largă decât aceea a simplei depresiuni, e numai rareori expresia pură a durerii. În plâns, jalea şi mângâierea, aleanul şi farmecul îşi descoperă albii comune. În poezia eminesciană plâng munţii şi stelele, vântul şi izvoarele, codrii şi marea şi, de cele mai multe ori, plânsul e vecin cu *rugăciunea*. În poezia erotică, în plâns descifrăm notele fundamentale ale sentimentului depărtării şi chiar ale morţii.

La Eminescu, plânsul are semnificaţii adânci, de prosternare în faţa lui Dumnezeu, pentru că nu numai omul plânge, ci şi natura, ţara care e năpăstuită. Şi plâns nu înseamnă descurajare, ci alinare, după care revine curajul. Într-o poezie rămasă în manuscris, notată de Ioan Birta, plânsul „exprimă crezul şi hotărârea românilor de a nu accepta tirania şi asuprirea din partea străinilor năpustiţi în cete asupra *Grădinii Maicii Domnului,* aidoma corbilor negri:

Inimile mi s-au strâns,
Plopii n-au cântat, au plâns,
Corbii trec prin ei convoaie
Şi pe fulgere, de ploaie
Plopii-ar vrea să se-nconvoaie,
Dar nu pot atâta vreme
Rădăcina cât le geme...”

Din notaţiile marelui profesor de Literatură română Ştefan Cazimir, care se adânceşte în semnificaţiile cuvintelor–metaforă, nu lipseşte referirea la rugăciune, care poate izvorî din plâns, pentru că el consideră că uneori plânsul e vecin cu rugăciunea. Şi cuvintele *cuvioase* şi *icoane* duc la ideea de *rugăciune*. În *Memento mori,*

...în cârduri cuvioase stelele se mişcă-ncet,
Intră-n domele de neguri argintii, multicolore,
De-a lor rugă-i plină noaptea, a lor dulci şi moi icoane
Împlu văile de lacrimi, de-un sclipit împrăştiet.

Or, ce este rugăciunea? „Prin rugăciune omul se duce către Dumnezeu şi Dumnezeu intră în om. Omul are nevoie de Dumnezeu după cum are nevoie de apă sau de oxigen. Simţul religios unit cu intuiţia, simţul moral, simţul frumosului cu lumina inteligenţei dă personalităţii umane deplina sa identitate!” (Cf. dr. Alexis Carrel, *Conduita vieţii, Reflecţii*, Ed. Mănăstirii Crasna, Jud. Prahova, 2013, Traducere de Petre-Atanasie Tănăsescu, p. 284, carte care se deschide cu o Mărturisire a Părintelui Arhimandrit Nicodim Dimulescu.) Deci, în opera marelui poet, pe lângă poezii–rugăciuni propriu-zise, e frecvent acest cuvânt *rugăciune,* prin care omul se apropie de Dumnezeu, îi cere ajutor, îndurare, iertare, sfat. Şi Eminescu, creştin ortodox, s-a rugat la Dumnezeu, la Sfânta Fecioară, până în pragul plecării din viaţa sa atât de frământată, transmiţând credinţa şi altora.

Între *gândire, vis, cântec* şi *plâns* există o împletire statornică şi fecundă pe întregul cuprins al operei eminesciene. Toate cele patru metafore converg la înălţarea poetului în sferele înalte, cu vis şi cântec şi plâns în rugăciune . „Opera lui Eminescu e un poem unic, *un fulger neîntrerupt*” către Dumnezeu, completăm noi.

Urmuziana

Astfel, opera de 31 de pagini este firesc integrată în monumentala ediţie de 980 de pagini, realizată de Lucian Costache în două volume (439 + 541) în Biblioteca Revistei *Curtea de la Argeş, Urmuz sau Despre paradox*, Editura Zodia Fecioarei, Piteşti, 2020. Ediţia aceasta este cea mai apropiată de ideea seriei de *Opere complete*, fiind însoţită de *Bibliografie de Lucrări consultate*, de *Filmul documentar al morţii* (procese-verbale, analize medicale, ecouri din presă) şi un indice de nume al autorilor de texte despre Urmuz, Avangardă, Teosofie, Esoterism, Mit, Metafizică, Psihanaliză ş.a. Textul dlui Costache are o linearitate logică, lipsită de explozia unor asocieri bombastice.

Revenind la maestrul avangardist, să notăm că *Plecarea în străinătate,* text care depăşeşte doar cu câteva rânduri o pagină de carte, mi se pare o experienţă interesantă în acumularea urmuziană de evenimente abracadabrante şi fără niciun nume propriu. Curios, şi aici apare „sentimentul puternic şi de neînvins de tată…"

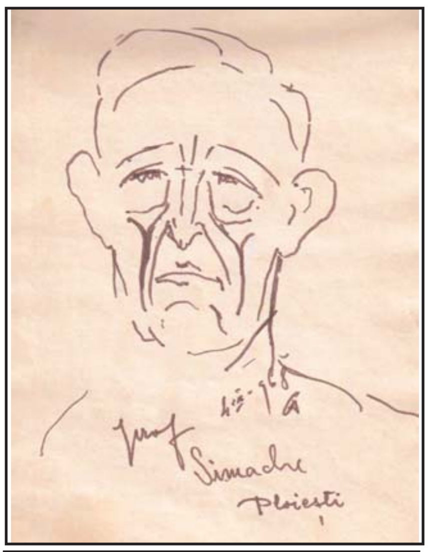
Am putea zice că asistăm la o dispariţie care nu se mai întâmplă, se petrece o transformare şi o schimbare de identitate profesională. Substantivul „cioc" şi verbul „a ciuguli" apar şi aici, cu sublinierea reluată a interesului pentru ornitologie. Ultimul paragraf obscurizează enigma cu aşezarea în rândul lumii: „Dezgustat de viaţă şi încărcat de glorie şi ani, îşi scoase căciula şi luă tot atunci ultimele dispoziţiuni care erau şi ultima voinţă. Renunţă la toate titlurile şi întreaga sa avere, se dezbrăcă în pielea goală, rămânând încins numai cu o funie de tei şi, după ce în această stare mai privi încă o dată marea nemărginită, se sui în prima căruţă cu arcuri ce întâlni în cale şi, ajungând în goana cailor la oraşul cel mai mare din apropiere, merse de se înscrise în barou."

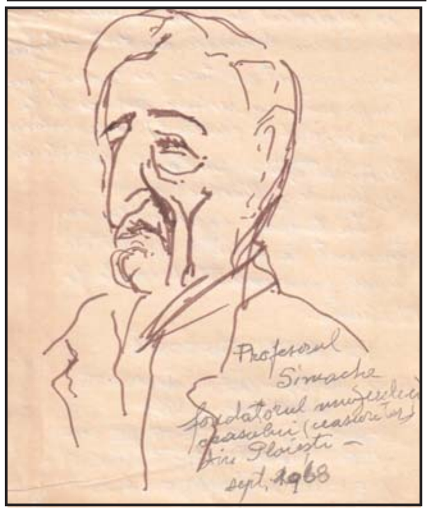
Să supralicităm şi să admitem că ultima informaţie este o referinţă autobiografică.

Textul care maimuţărea spiritul de aventură se încheie fabulistic şi sapienţial cu: „*Concluziune şi morală:* De vreţi cu toţi, în timpul nopţii, un somn în tihnă să gustaţi,/ Nu faceţi schimb de ilustrate cu cel primar din Cârligaţi". Cârligul trimite tot la „Cioc"!

Strălucitul eseist Alexandru Paleologu a scris o carte, *Bunul-simţ ca paradox,* dar ideea de paradox are aici o reprezentare morală, pe când paradoxul dlui Lucian Costache este o figură literară de asociere a contradicţiilor şi armonizare de idei opozitive, de valorizare de dominante estetice ca *mixtum compositum.*

În acelaşi timp, este cu totul onorant şi argumentul lui ideea unui Urmuz inventator mondial al absurdului. Sunt convins că Tudor Arghezi, cu gustul său genial, a intuit valoarea şi emergenţa în viitor a operei umilului funcţionar la judecătorie!

Se poate spune că textele scurtisime ale lui Urmuz au o construcţie dramaturgică – vezi titlurile! – care anulează deznodământul sau, mai complicat, obscurizează elementul dramatic, fără să folosească dialogul. *Pâlnia şi Stamate* este însă un roman în patru părţi în care acumularea ilogicului porneşte de la „tubul de comunicaţie" între lumile posibile în care există dragoste, sex şi filosofia lucrului în sine. În *Ismail şi Turnavitu* acumularea ilogicului şi a locurilor comune asociază deprinderi culturale şi sociale. Descrierile sunt radicale. „Ismail este compus din ochi, favoriţi şi rochie şi se găseşte astăzi cu foarte mare greutate." „Turnavitu nu a fost multă vreme decât un simplu ventilator pe la diferite cafenele murdare, greceşti, de pe strada Covaci şi Gabroveni." Protagoniştii se întâlnesc la o serată dansantă. Ilogicul nu obligă însă să nu se respecte evoluţia naraţiunii şi deznodământul moralizator. *Emil Gayk* este un text plin de aluzii politice şi cu informaţii războinice, mitraliind morala şi moralul sub controlul Marilor Puteri.

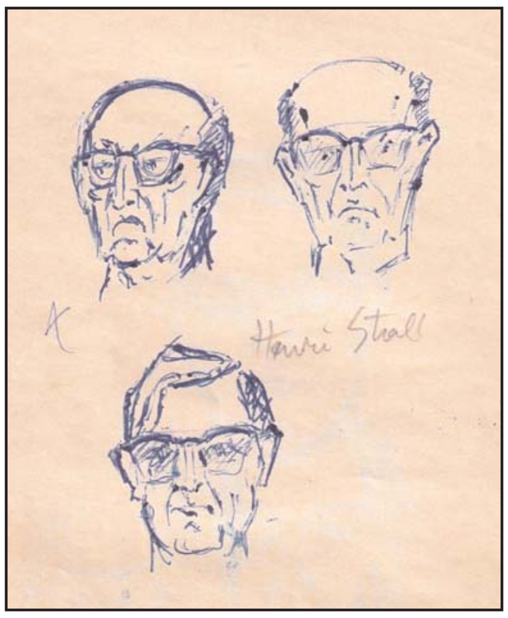
Cuplurile de protagonişti masculini domină formula titlurilor, ţine de anihilarea contrariilor pentru declanşarea unei simbioze imposibile în *Cotadi şi Dragomir.* Apar şi aici păsări care, firesc, ciugulesc. Dar personajele se pierd repede în neantul realităţii, fără să uite să dea semne de funcţionare din lumea de dincolo, precum în *Algazy & Grummer.* În serialitatea textelor dedicate cuplurilor masculine, lucrul cel mai interesant şi specific aici este nota autorului. În fond, este o meditaţie asupra raportului dintre realitate şi ficţiune şi selecţia lor după sonoritate, după imaginile ce trezesc prin muzicalitatea lor specifică. Nicăieri în opera sa, autorul nu se introduce atât de masiv şi abuziv în text, până la recomandări de amănunt. Problema este explicită: „…Numele de Algazy sau Grummer, după imaginile ce trezesc prin muzicalitatea lor specifică – rezultat al impresiunii sonore ce produc în ureche – nu par a corespunde aspectului, dinamicii şi conţinutului acestor doi simpatici şi distinşi cetăţeni aşa cum îi ştim noi din realitate…"

Intervine aici Urmuz cu fondul său fundamental de sensibilitate, pentru că muzica se află înainte de toate, ceea ce poate fi influenţat şi de proiectul estetic simbolist.

Ca magazin de „geamantane, portmoneuri etc.", firma nu merge deloc. Autorul oferă şi o soluţie, singura: „…Sau să-şi găsească fiecare alt nume, în adevăr adecvat realităţii lor personale, sau să se modifice ei înşişi, cât mai e timpul, ca formă şi ca roluri, după singura estetică a numelor ce poartă, dacă vor să le mai păstreze…"

Reapare obsesia urmuziană – ciocul: „Grummer are şi un cioc de lemn aromatic…"

Textul este interesant prin

comentariul asupra literaturii, după lupta epopeică dintre cei doi protagonişti: „O luptă uriaşă se încinse acolo între ei şi ţinu toată noaptea, până când, înspre ziuă, Grummer, învins, se oferi să restituie toată literatura înghiţită. El o vomită în mâinile lui Algazy… Dar bătrânul, în pântecul căruia fermenţii băşicii înghiţite începuseră să trezească fiorii literaturii viitorului, găsi că tot ce i se oferă este prea puţin şi învechit…"

Epilogul este apocaliptic, toată literatura merge la gunoi.

Este Urmuz un mare scriitor, inventator al absurdului mondial şi anticipator cu trei decenii al teatrului din anii '50, teoretizat de conaţionalul nostru Eugen Ionescu?

Sau un simplu autor de anecdote sarcastice, producător al umorului terifiant?

Posteritatea sa glorioasă ca şi recunoaşterea de marile personalităţi ale literaturii noastre – de la George Călinescu la Tudor Arghezi – confirmă spiritul inovator, circularitatea semnificaţiei şi reflexivitatea, ca în textualism şi postmodernism, confirmă seriozitatea şi gravitatea unui mesaj de înaltă moralitate pentru omul modern, obiectualizat şi automatizat în serialitate tehnologică!

Matricea comunicantă a textului este asocierea numelor masculine în titlu, nume foarte rare şi poate inventate, care nu înseamnă nimic, dar două necunoscute intersectate dau un nume nou cu rezonanţă şi posibilă reverberaţie şi interdependenţe într-un sistem de semnificaţie.

Titlul colonizează textul, iar personajele înseamnă acţiune, un univers dinamic în care orice mişcare înseamnă sens.

Textele reprezintă cu precădere portrete stridente din alăturarea de elemente cel puţin neasemănătoare, dacă nu incompatibile. Competenţele protagoniştilor sunt cel puţin avansate în istoria naţională şi politica europeană. S-ar putea ca textele urmuziene să fie enigmatizate şi să reclame lecturi cu cheie. Posibil că transmit mesaje încifrate, ascunse prin tehnica anamorfozei. Ideea este că textul spune mai mult decât o lectură cu sensurile principale ale cuvintelor. Anamorfoza vine din pictură, inventată de Leonardo da Vinci în tratatul său de pictură.

Prin procedeul anamorfozei, o lucrare ascunde şi alte semnificaţii decât înţelesul literal sau chiar mesaje ascunse, cum a fost teoretizat în *Anamorfoze* de Jurgis Baltrusaitis, Ed. Meridiane, 1975.

Este o decodificare eflorescentă de care textele urmuziene au nevoie, ele fiind suficient de semnificante şi enigmatizate şi pentru cititorul de azi, ca şi pentru cel de acum aproximativ o sută de ani în urmă, când au fost scrise.

Urmuz, cu un debut strălucit, sub auspiciile lui Tudor Arghezi, a avut o receptare mai complicată. Fiind preluat de avangardă, universul său a fost limitat cu reprezentativitate în contururile mişcărilor inovative. Ulterior, lărgindu-se orizontul semnificaţiei, a devenit un simbol al revoltei estetice şi dinamitard al tuturor regulilor. Mai târziu, odată cu cristalizarea proiectelor estetice avangardiste într-o poietică a absurdului, a devenit formulă dramaturgică dominantă la începutul anilor '50 prin Samuel Beckett şi Eugen Ionescu.

Păstrând această dominantă estetică, dimensiunea scriitorului a căpătat o recunoaştere aproape mondializată. În măsura în care avangarda s-a clasicizat şi unii scriitori au devenit mari maeştri, precum Ilarie Voronca, admis ca inventator absolut al imagismului, sau ca Gherasim Luca, la bază un membru al Şcolii suprarealiste de la Bucureşti (Gellu Naum, Virgil Teodorescu, D. Trost) devenit mare poet francez. Toţi aceştia şi încă destui, reveneau curent şi obsesiv la moştenirea lui Urmuz, primul care a ridicat spiritul ludic la rangul de înaltă spiritualitate estetică şi ariergarda viitorului post-apocaliptic şi post milenarist. Avangarda românească, sigur cu întâietate europeană, are un precursor absolut în acel umil funcţionar cu nume tautologic, Demetru Dem. Demetrescu, supranumit Urmuz.

Peste puţină vreme se va comemora centenarul intrării în eternitate, iar scriitorul Urmuz a devenit o stare de spirit, un univers fractal, un limbaj. Mai întâi, literatura lui a fost un şoc. Toţi am învăţat urmuzeşte cu acelaşi profesor, dar fiecare pe limba lui, cu însuşi Urmuz prezent ctitorial în buzunarul cu batistă albă de la piept.

Urmuz poate fi întâlnit la fiecare intrare în Curtea de Argeş, coborât dintr-o ramură a Basarabilor şi văr de al 23-lea secol cu Meşterul Manole.

Cine ştie să-l recunoască, îl vede zilnic circulând în sus şi în jos, pentru că pe Calea Voievozilor, Urmuz este preşedinte de onoare, cel care a călcat în picioare senatul sclerozaţilor, surzilor şi orbilor care nu sesizează că viitorul se strecoară printre ei.

Urmuz a sublimat esenţa cuvintelor între oglinzi parabolice, apropiindu-se de arta naşului său literar, Tudor Arghezi, Marele Maestru al Cuvintelor potrivite.

Pe Calea Voievozilor, ştrulubatecul Urmuz a devenit preşedinte de onoare, încoronat în Catedrala de alături, după ce a învăţat pe dinafară *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie.*

Este adevărat că Urmuz afirmă şi obscurizează simultan o personalitate dedublată, un *homo duplex,* pe de o parte, funcţionarul rigid care păstrează arhivele oficiale, pe de alta, un bonom, un inspirat animat de spiritul ludic, pasionat de numărătorile jocurilor lexicale ale copiilor şi proiecţii imaginative cum o dovedeşte fabula *Cică nişte cronicari.*

Era un personaj printre spiritele pozitive de la arhive, dar protagonistul era un estet: viaţă pentru viaţă şi scrie „pagini bizare", moarte pentru moarte şi apasă trăgaciul revolverului.

Un site dedicat lui Urmuz poate fi găsit la adresa **www.curtealuiurmuz.ro.**

Urmuziana

Trei scrisori: Epilog II

Ana OLOS

Demetru era dezamăgit de obiectul iubirii sale, „atrăgătoarea femeie în carne şi oase" care îi spusese că iubirea e o necesitate şi lăsase astfel „să înmugurească în sufletul [său] iluziile tuturor chimerelor". Prinsese gust şi sperase prematur că va culege „deliciile tuturor fructelor ce ea le poate oferi cândva". A eşuat, fără să înţeleagă de ce, „în marea şi subtila artă" pe care credea că o învăţase de la exilatul din Pontus Euxinus şi din multe alte cărţi, printre ele, *Thalassa* ciclistului mustăcios, îndrăgostit de farul de la Sulina.

Greşise în multe privinţe. Ar fi trebuit s-o invite la concert sau la teatru. Ori la cinematograf. Să fi vizitat nişte expoziţii. Chiar dacă nu pe gustul ei. Prea moderniste. Ar fi putut să-şi confrunte părerile, preferinţele. Nu îi vorbise despre marea lui pasiune pentru muzică şi nu găsise prilejul să-i cânte la pian din compoziţiile sale. Nu i-a trimis nici acele scrisori pe care le compunea în nopţile lui de nesomn, cu toată arta ce ea o merita. De ce? Pentru că ea nu l-a încurajat. Dimpotrivă. Obiectul iubirii ei fiind un altul, după cum ea însăşi avea să-i mărturisească. Deşi ea îi spusese clar să n-o mai caute, mai trecea uneori pe aceeaşi ulicioară, în speranţa că o va zări. Că ea se va răzgândi.

În cele din urmă, se consolă cu gândul că „amorul pur, ideal", deşi „fără obiect concret şi definitiv", nu e doar un simplu deziderat – cum îi şi scrisese Mariei – ci „un admirabil pretext şi mare nerv pentru realizarea operelor de artă". Ceea ce încerca şi el în micile lui scrieri. Mai cu seamă în *Fuchsiada*. Numai că era prea riscant să-i arate Mariei poemul său muzical şi erotic. Nu i-a putut trimite nici micul său roman, deoarece în acelaşi nr. 2 din *Cugetul Românesc* apăruseră şi consideraţiile morale ale tradiţionalistului Nicolae Iorga atacând „perversitatea" şi „degenerescenţa morală" din artele plastice şi din literatură, dadaismul în formula lui Marinetti. *Mizerii* de Tudor Arghezi şi *Pâlnia şi Stamate* a lui Urmuz, în care pâlnia era „cel mai bun mijloc de ispitire" a cititorului, confirmau temerile lui Iorga privind literatura autohtonă (v. Ioana Pârvulescu, *Întoarcerea în Bucureştiul interbelic*, subcap. „Legea morală în noi", Humanitas, 2003/2018). Cum să-i fi trimis Mariei revista cu articolul lui Iorga?! Iată de ce DEM îi va trimite doar numărul din martie. Însă fără efectul aşteptat. Ce putea să facă? Era obişnuit cu inconstanţa psihologiei sexului frumos. Învăţase că şi iubirea, „ca orice lucru, se tratează".

Ce leac mai bun pentru iubire decât să trimită spre publicare o nuvelă pe care o concepuse după ce tinerii Ion Vinea, Tristan Tzara şi Marcel Iancu înfiinţaseră revista *Simbolul*. O ilustrare hazlie a teoriei potrivirii numelor, eroii fiind două personaje cam groteşti, cu aluzii la adresa celor doi prieteni şi asociaţi ai lui Vinea plecaţi la Zürich înaintea intrării României în război şi deveniţi faimoşi peste noapte ca iniţiatori ai dadaismului. Schiţă devenită o nuvelă satirică la adresa dadaismului. Găsise şi două nume perfect potrivite eroilor săi: Algazy şi Grummer. Unuia îi ataşase „un grătar înşurubat sub bărbie şi împrejmuit cu sârmă ghimpată", ca în portretele cubiste, celuilalt „un cioc de lemn aromatic". Îi făcu proprietarii unui magazin de geamantane, portmoneuri şi alte mărunţişuri. Ideea îi venise dintr-un manifest al lui Tzara unde nr. 1 fusese tocmai cuvântul geamantan. Îi mai trimise pe cei doi să adune cu roaba vechituri de la ţară, „cârpe, tinichele de untdelemn găurite şi mai ales arşice", pe care să le mănânce împreună după miezul nopţii. Pe unul dintre ei, gurmandul Grummer, îl făcu să mănânce în taină nişte resturi de poeme. Descoperindu-i nelegiuirea, celălalt, ştirbul Algazy, ce simţise şi el fiorii literaturii viitorului, furios, îl face să vomite ce înghiţise. Nu asta făceau dadaiştii? Dar cel mai hazliu moment, punctul culminant, avea să fie lupta dintre cei doi pe vârf de munte, ca între Hercule şi Anteu sau vice-versa, dar evocând şi prima bătălie de pe muntele Cer din Serbia, când Antanta i-a bătut pe austro-ungari. După apariţia Manifestului dadaist al lui Tzara din 1918, adăugă un epilog, preluând ideea nihilistă a măturării la gunoi a ceea rămăsese din cei doi, grătarul şi ciocul de lemn, lichidare executată de una dintre nevestele poligamului Algazy, care nu vorbea nicio limbă europeană. Pusese şi o notă despre dreapta potrivire a numelui, adresată chipurile celor doi ca din partea „autorului". Atrăgându-le atenţia asupra necesităţii schimbării numelui, adecvat realităţii lor personale. Prevenindu-i „să le modifice ei înşişi, ca formă şi ca roluri, după singura estetică a numelor ce poartă, dacă vor să le mai păstreze..." Nu era sigur că se va înţelege ce voia să zică cu asta, dar atâta pagubă.

Cizelase nuvela îndelung, o copiase de mai multe ori. Fără aluzii erotice, spre a se bucura şi de aprecierea Domnişoarei. „Este o operă literară impecabil finisată, o parodie complexă şi deloc improvizată, în care universul personajelor şi al decorurilor ajunge la un grad de figurare memorabil şi plastic", va scrie, peste decenii, admirativ, profesorul Adrian Lăcătuş în mini-monografia sa *Urmuz.* Mulţumit pentru moment de reuşită, Demetru se aştepta cu îndreptăţire la un răspuns instantaneu, cu laude din partea lui Arghezi şi apariţia nuvelei chiar în numărul din iunie al revistei. Dar nicio veste. Se întreba de nu cumva, din greşeală, îi trimisese plicul Domnişoarei în loc de Arghezi. Poate s-a supărat Arghezi că Algazy semăna cu pseudonimul lui? Nici el nu protestase, deşi a fost dezamăgit, când a descoperit că ieşeanul Avram Leib Zissu, fostul cumnat al lui Arghezi, îşi semna articolele „Ormuz"...

Însă în după-amiaza zilei de 3 iunie, mergând spre casă de la Casaţie, descoperi cu surprindere că a mai apărut o revistă: *Contimporanul* – organ al constructivismului românesc –, redactor-şef, Ion Vinea. Răsfoi revista curios. Editorialul „Bun sosit!" era semnat de dr. Nicolae Lupu (din aripa stângă a Partidului Ţărănesc). Contributori, o mulţime de nume cunoscute şi necunoscute. Oameni politici şi gazetari de stânga, critici ai liberalilor în timpul războiului, modernişti ce frecventaseră cercul lui Alexandru Bogdan-Piteşti şi alţii. Spre uluirea sa, Demetru îi descoperi printre ei pe Camil Petrescu şi pe Tudor Arghezi, acesta cu o tabletă anti-tehnocratică. Iată de ce nu-i răspunsese la scrisoarea însoţită de nuvela cu cei doi simpatici negustori de geamantane din strada Doamnei! Iar el, ocupat cu treburile de la Casaţie, poate chiar plecat din Bucureşti, nu aflase nimic despre revistă până ce nu i-a ajuns în mână acest prim număr.

Urmă o noapte de insomnie. Parcurse în grabă articole pe diverse teme, orientări diferite, cu deschidere spre alte culturi, articolul lui Fundoianu pledând pentru traducerea scriitorilor români în limbi de circulaţie internaţională. Linia revistei, cum o va caracteriza Paul Cernat în monografia *Contimporanul. Istoria unei reviste* (I.C.R., 2007), era „democratică, apărătoare a cauzei celor săraci, adversară (...) *plutocraţiei liberale,* a camarilei regale şi a politicianismului, a corupţiei, inerţiei tradiţionale, xenofobiei şi antisemitismului". Demetru realiză cu amărăciune că Arghezi nu-i va publica nuvela. Nu atâta vreme cât era colaborator la o astfel de revistă. Şi nici *Fuchsiada,* capodopera lui, şi nici celelalte schiţe şi nuvele „aproape futuriste" transcrise în caietul roşu nu aveau cum să vadă lumina tiparului atunci, fără a stârni reacţii adverse, scoţându-l din umbra pseudonimului. Ori de aşa ceva nu avea nevoie.

Pe lângă toate celelalte, în ultima vreme îl supărau din ce în ce mai rău articulaţiile. Prietenul său, doctorul Traian Popescu, l-a sfătuit să facă o cură de nămol. Făcea bine şi la piele. Dar unde? La Techirghiol? Putea merge cu trenul. Prea costisitor, chiar dacă îşi găsea o cameră în sat, la Movilă. Dar şi acolo roia lumea mondenă. Tineri de bani gata, gălăgioşi şi agresivi, stârneau praful cu automobilele lor. Unii îşi permiteau să vină cu aeroplanul şi aterizau pe maidanul dinspre farul de la Tuzla. Protipendada la Eforie. Localuri de noapte frecventate de „gomă". Nu, nu era de el! Atunci unde?

Un basarabean pripăşit la Bucureşti i-a zis de limanul Budaki, o lagună separată de Marea Neagră, în Judeţul Cetatea-Albă. Budaki? Ce nume interesant! Pare turcesc... Nămolul e chiar mai bun decât la Movilă. Poate vizita şi vechea cetate cu podul mobil peste şanţul ce-o înconjoară şi turnurile de veghe rotunde. Din zidurile de pe vremea lui Ştefan cel Mare s-a păstrat doar poarta mare peste care se înalţă steaua Moldovei cu inscripţia când s-a săvârşit. Romantic. Dar greu de ajuns acolo de la Bucureşti. Şi ce dacă? Căldura era insuportabilă. Şi dus a fost.

A doua zi după cele două şi jumătate pe drum, îi scria mamei sale, ca de obicei, pe o carte poştală. A cercetat deja împrejurimile şi era încântat. „Plajă la mare admirabilă şi băi de nămol în ghiol din cele mai bune." A meritat atâta drum. În stilul său telegrafic dă câteva detalii: „Mulţi ovrei şi mai ales ovreice grase. Cinematograf şi peşte din belşug. Restul căldură şi vânt mult. Marea, admirabilă!" Se va întoarce la Bucureşti pe 13 august, silit de procesele de la Casaţie. Încheie afectuos, ca unei iubite: „Te doresc mult. Aş fi dorit să fim aici câteva zile împreună. Te îmbrăţişez cu drag, Mitică."

Se pare că remarca despre cei văzuţi în staţiune nu era o simplă constatare. Exista un anume subtext cunoscut şi de mama sa. Împreună cu nota din bileţelul trimis Domnişoarei despre întoarcerea sa la credinţă în primăvara lui 1922, cu precizarea suplimentară „orthodoxă", trimite la contextul istoric. Context la care se fac în nenumărate referiri şi în monografia lui Paul Cernat, dedicată istoriei revistei. Iar din articolul „Mişcările studenţeşti din anii 1922-1923. Constituirea şi activitatea Ligii Apărării Naţional-Creştine în primul deceniu interbelic" (*Istoria,* XXIV-XXVI, Iaşi, 2010, 323-355, online) a lui Corneliu Ciucanu aflăm în detaliu despre cauzele apariţiei mişcărilor studenţeşti după război, când universităţile au trebuit să facă faţă numărului crescut al pretendenţilor. Unii dintre candidaţi luptaseră în război, iar alţii, în număr mare, proveneau din provinciile alipite. Astfel a crescut şi numărul studenţilor evrei, cu simpatii comuniste. Ceea ce a declanşat ostilitatea celor români, în majoritate de dreapta, şi întemeierea Uniunii Naţional-Creştine, cu apariţia săptămânalului *Apărarea Naţională,* în aprilie 1922.

Nu putem şti cât de implicat era Demetru în viaţa politică. Însă, fiind funcţionar de stat, fără altă sursă de venit, trebuia să fie prudent. Ceea ce nu-l împiedica, desigur, să aibă propriile opinii faţă de evenimentele sociale şi politice şi să le „ilustreze" în scris. Şi nu doar cu intenţia să amuze. Tocmai de aceea, de teama celor de la Casaţie, nu voise să-şi publice schiţele şi nuvelele sub nume propriu.

În privinţa nuvelei *Algazy & Grummer,* n-am aflat cine a renunţat la publicarea ei în 1922 sau 1923. Să fi renunţat Urmuz? Sau poate Arghezi? Ori mai degrabă Ion Pillat, tradiţionalist, preluând conducerea revistei *Cugetul românesc* din 1923?

Cel mai probabil, nu era momentul să se publice „fantezista viziune cratyleică" din nuvelă, cum scria Adrian Lăcătuş, cu numeroasele trimiteri şi la alte dialoguri ale lui Platon remarcate de Iulian Cătălui într-o interesantă analiză. („O paralelă şi o viziune comparatistă între doi avangardişti bizari. Urmuz şi Harms", *Tribuna,* nov. şi dec. 2021) Bucureştenii din vremea aceea ar fi putut asocia numele Algazy cu cel al respectabilului librar şi editor, demn de toată consideraţia, Leon B. Alcalay. Dintr-o familie evreiască originară din Spania, Alcalay deschisese în 1864 primul său magazin, un anticariat în colţul străzii Mogoşoaia. Apoi, în 1883, două magazine, o librărie şi o papetărie (unde precis se vindeau şi geamantane), urmând cele două case de editură, „Librăria Alcalay" şi „Librăria Universală Alcalay". Chiar dacă Leon murise în 1920, trebuia să se ţină seama de serviciul adus de familia Alcalay culturii româneşti prin editarea şi comercializarea cărţilor autohtone şi traducerilor, preluând în 1900 de la Dumitru Stăncescu şi publicarea seriei populare „Biblioteca pentru toţi".

→

Cuvinte noi în DOOM^3

Cristiana ARANGHELOVICI

Pentru limba română, instrumentul normativ oficial care oferă recomandări în legătură cu corectitudinea scrierii, a pronunţării sau a flexiunii cuvintelor este *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* (DOOM). Prima ediţie a dicţionarului a apărut în 1982, coordonată de Mioara Avram, a doua în 2005, iar a treia la sfârşitul anului 2021, ultimele două fiind coordonate de Ioana Vintilă-Rădulescu.

Ediţia a treia a DOOM-ului, revăzută şi adăugită, continuă principiile normative anterioare, nefiind o reformă ortografică, dar aducând, cum era şi firesc după 16 ani, câteva noutăţi. Cele mai importante se referă la introducerea de cuvinte noi şi la modificarea unor norme punctuale, ca urmare a dinamicii limbii române, a reconsiderării raportului dintre normă şi uz, a evoluţiei societăţii în ansamblul ei.

Numărul cuvintelor-titlu noi din DOOM^3 este comparabil cu cel din DOOM^2: cca 3600 faţă de cca 3300. Ca şi la ediţia anterioară, s-au introdus formaţii recente create în interiorul limbii române care completează serii lexico-semantice sau lexico-gramaticale, pun probleme de scriere, pronunţare, comportament gramatical. De asemenea, s-au înregistrat şi cuvinte străine frecvente în uzul curent, cu privire la care publicul larg, editorii de carte sau din domeniul audiovizual, traducătorii, profesorii sau elevii solicită indicaţii privind utilizarea în limba scrisă sau în vorbire, mai ales când e vorba de neologisme recent apărute. Pentru a fi uşor de identificat în dicţionar, aceste noi intrări sunt precedate de semnul +.

Cu intenţia mărturisită de a oferi în această prezentare cât mai multe exemple care să ilustreze varietatea corpusului de cuvinte introduse în DOOM^3, am propus o sumară sistematizare din câteva perspective pe care le-am considerat utile.

1. Din punct de vedere lexico-gramatical, cuvintele noi acoperă toate clasele cunoscute (majoritatea aparţinând, cum era de aşteptat, categoriei nominale): substantive comune neutre (dacă în corpul dicţionarului substantivele feminine sunt de două ori mai multe decât cele neutre, iar masculinele sunt cele mai puţine, în corpusul cuvintelor noi numărul neutrelor este chiar uşor mai mare decât cel al femininelor): *oraş-martir, outlet, parenting, pas-de-deux, pesto, PIB*; feminine: *dronă, echinacea, etiopiancă, evreime;* masculine: *formator, frontierist, hipster, hobbit, kamikaze, nutrient*; nume proprii (peste 250): *Ankara, Braille* (pedagog francez; sistem), *Côte d'Ivoire* (nume oficial care a înlocuit *Coasta de Fildeş*), *Procust, Războiul Rece, Reich, Satu Lung* (localitate în jud. Cluj), *Satulung* (localitate în jud. Maramureş), *Schengen, Sfântul Munte, Târgu-Neamţ, Târgu Ocna;* adjective: *topologic, transgen, uniformizant, valorizant;* verbe: *a se aştepta^2, a bugeta, a colapsa, a concluziona, a se cuveni^1, a suprainfecta, a subfinanţa, a termometriza;* adverbe: *întâmplător, încet-încetişor, liniştit, logic, neprieteneşte, luni;* pronume: *domnia-ta, domnia-voastră;* numerale: *douăzeci şi doi, douăzecimiilea;* conjuncţii: *dar şi*; prepoziţii: *supra* (*doi ~ trei*), *versus, de lângă;* interjecţii: *trosc-pleosc, vax, zbang.*

1.1. Intrări noi sunt şi din categoria locuţiunilor, care conţin cuvinte-titlu: substantivale (*bătaie de cap, luare la cunoştinţă*), adjectivale (*ce fel de, te miri cât/câtă/câţi/câte*), pronominale (*cine ştie ce/cine, unul pe altul*), verbale (*a ţine mine, a-şi veni în fire*), adverbiale (*pe şleau, întru totul, la ţanc, zi de zi*), prepoziţionale (*în/la stânga, în cazul, pe placul, vizavi de*), conjuncţionale (*în concluzie, în consecinţă, de parcă*), interjecţionale (*ei bine, ia te uită*).

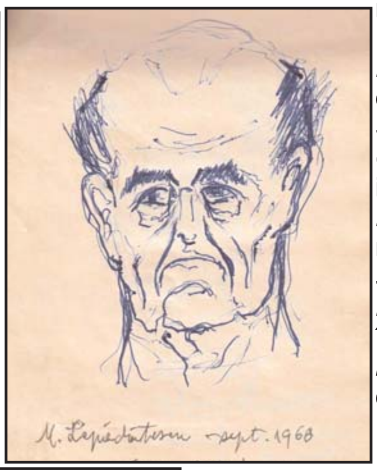
1.2. De asemenea, s-au inclus şi alăturări şi grupuri relativ stabile de cuvinte – importante mai ales în practica analizei gramaticale din şcoală: *alături de* adv. + prep. (*Locuieşte ~ mine*.; dar: *alăturea cu drumul*), *cu condiţia ca/să* prep. + s. f. + conjcţ., *în scopul* prep. + s. n.; *datorită a* prep. + prep. (*~ mulţi cercetători*); *relativ la* adv. + prep., *sodă caustică* s. f. + adj., *toţi trei* etc. adj. pr. m. pl. + num.

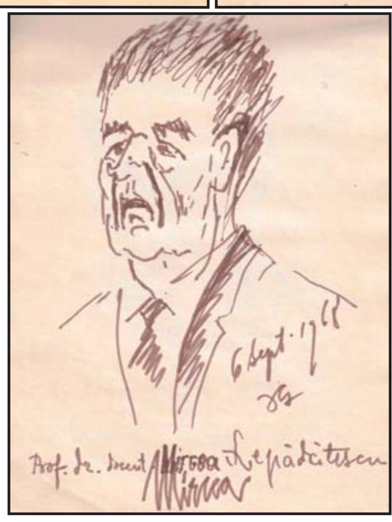
1.3. Unele cuvinte noi pot aparţine mai multor clase lexico-gramaticale: *anti^1* adj. invar., adv. (*voturi ~, a vota ~*), *anti^2* prep. (*a vota ~ democraţie, pretexte ~ vaccin*).

2. După criteriul relaţiei cu termeni existenţi deja în dicţionar, au fost introduse:

– omografe: *contact^2* „persoană în contact cu un bolnav", pl. *contacţi*, pentru *contact^1* cu sensul „atingere, legătură", cu pluralul *contacte*; *scotch^2* (tip de whisky) pentru *scotch^2* (bandă adezivă), *copiator^2* (persoană), pl. *copiatori*, pentru *copiator^1* (aparat), pl. *copiatoare;*

– paronime: *hiatus* (discontinuitate) pentru *hiat* (lingv.), *drift* (derapaj controlat), pl. *drifturi* pentru *drifter* (ambarcaţiune), pl. *driftere;*

– cuvinte care completează unele familii lexicale, termenii introduşi fiind neologisme sau cuvinte mai vechi în limbă: verbul *a virusa*, pe lângă substantivul existent *virus* şi verbul *a devirusa.* Prin analogie cu *vertical* (adjectiv) şi *verticală* (substantiv), s-a inclus şi substantivul *orizontală* (era doar adjectivul *orizontal*);

– substantive feminine derivate moţional de la masculine, mai ales din lexicul profesional: *dramaturgă, dispeceră, designeră, discipolă, exegetă, gardiancă, prodecană, spadasină.*

S-au reorganizat şi îmbunătăţit serii şi microserii incomplete, astfel încât dicţionarul să aibă un caracter cât mai unitar, lucru destul de greu de realizat, întrucât inventarul DOOM-ului are peste 65.000 de cuvinte-titlu:

– denumiri ale diverselor limbi, acolo unde existau numele etnice: *letonă, siriacă, swahili;*

– denumirile literelor chirilice: *on, cervu, dobru, iati, liude,* care se adaugă celor existente: *vede, ije, ius, az;*

– denumirile italieneşti ale secolelor culturale: *seicento, settecento* (erau deja *duecento, quattrocento, trecento, cinquecento*);

– seria zodiilor (*Arcaş, Balanţă, Capricorn, Rac*) şi a constelaţiilor (*Arcaşul, Balanţa, Capricornul, Racul*), parţial omonime cu nume comune;

– seria termenilor gramaticali: *atributivă, apozitivă, concesivă, condiţional-optativ, circumstanţială;*

– nume proprii de inventatori, de oameni de ştiinţă etc. de la care provin nume comune existente în dicţionar: *Coulomb, Ohm, Stokes,* de regiuni: *Crişana, Moldova Nouă* sau ţări, acolo unde existau numele de locuitori: *Paraguay, Uruguay, Sierra Leone,* oraşe: *Porto, Ţara de Jos* (Moldova de Jos), *Ţara de Sus* (Moldova de Sus), alături de *Ţara Românească* (Muntenia) sau *Ţara de Foc* „grup de insule". S-a introdus numele propriu *Lună,* pentru că se scrie cu literă mare ca termen astronomic (*Singurul satelit natural al Pământului este Luna*.), dar e nume comun când înseamnă „corp ceresc" (*apariţia lunii, lumina lunii*); existau deja în dicţionar, din aceleaşi considerente, omofonele: *Soare* (astron.), *soare* (corp ceresc), *Saturn* (planetă), *saturn* (plumb), *Luceafărul* (planetă), *luceafăr* (astru, figură proeminentă).

3. În general, cuvintele noi aparţin limbajului comun, dar şi unor terminologii sau domenii tot mai cunoscute astăzi. Mulţi termeni specializaţi au fost puşi în circulaţie de presa scrisă şi audiovizuală, un exemplu în acest sens fiind emisiunile informative din anii pandemiei prin care numeroase denumiri medicale au intrat în vorbirea cotidiană. Domeniile din care provin sunt variate şi de actualitate, iar unele sunt bine reprezentate:

gastronomie: *bruschetă, caju, cardamom, cheesecake, chili, clementină, curcuma, eşalotă, falafel, gazpacho, gorgonzola, lasagna, foie-gras, gofră, guacamole, mascarpone, oregano, paella, pesto, prosciuto, ragu, sushi, şaorma/şaormă, şaormerie, quiche lorraine, ruccola, turmeric, tzatziki, varză de Bruxelles;*

informatică: *backup, blog, blogger, browser, cloud, device, a digitaliza, digitalizare, folder, gamer, hotspot, iPod, iPhone, like, network, smartphone, softist, spam;*

medicină: *alergologic, antimicotic, aparţinător, asimptomatic, branulă, a carantina, comorbiditate, contagiozitate, coronavirus, holter, nosocomial;*

media: *advertorial, audiobook, docudramă, e-book, fake news, flashmob, fotojurnalist, social media*;

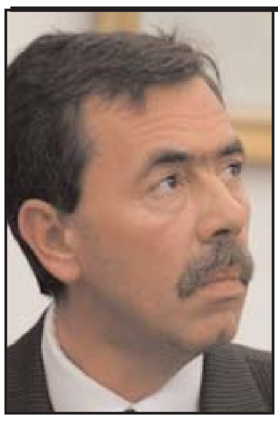
→

Cât despre Grummer, ecourile numelui puteau fi mult mai numeroase. Rima cu Iser, Brauner, dar şi cu Wechsler, numele de la naştere a lui Benjamin Fundoianu. Rima şi cu Wagner, numele compozitorului după a cărui operă *Tristan* şi-a luat prenumele din pseudonim Samuel Rosenstock. Şi, evident, cu numele lui „papa Kübler", venit de la Heidelberg, a cărui cafenea era frecventată atât de semănătoriştii tradiţionalişti, cât şi de simboliştii modernişti, botezaţi de Ion Minulescu, oaspete de vază a localului, „siniştrii" şi „caraghioşii". Caraghioşi, ridicoli sau groteşti în intenţia lui Urmuz, cu toate scuzele din nota de subsol oferite chipurile celor doi negustori, justificate prin „dorinţa de a-i servi, deşteptându-i din vreme asupra măsurilor mai nimerite de îndreptare în această privinţă", încheierea notei, aparent glumeaţă, putea fi percepută şi ca o avertizare: „Se pare că remediul nu ar putea fi decât unul singur: sau să-şi găsească fiecare alt nume, în adevăr adecvat realităţii lor personale, sau să se modifice ei înşişi, cât mai e timpul, ca formă şi ca roluri, după singura estetică a numelor ce poartă, dacă vor să le mai păstreze..."

E posibil ca şi grefierul să se fi lăsat luat şi el de val şi atras de dreapta, precum vor fi şi alţi reprezentanţi ai mişcării de avangardă – de e să-l amintim pe Marinetti – sau intelectuali de vază din anii treizeci? Iar aceste simpatii să-i fi retezat lui Urmuz nu doar o carieră strălucită de scriitor sau filosof al limbii, ci posibil să fi dus şi la sfârşitul său tragic şi regretabil?

Paradoxală e cariera pe care a făcut-o opera lui Urmuz după moartea sa, tocmai datorită mai întâi lui Vinea, care îi va recunoaşte rolul de „premergător" al avangardei, apoi lui Saşa Pană, care-i va tipări opera, iar portretul expresiv făcut de Marcel Iancu în 1921 îl va grava în imaginaţia posterităţii alături de bine cunoscuta fotografie.

Cărţi şi autori

Biografii afective

Marcel LUCACIU

Bătrâneţea e o haină veche şi prăfuită, purtată, cu greu, la răspântia vieţii, de trupul trist şi veştejit. Părinţi sau bunici, unchi ori mătuşi, bătrânii vin dintr-o lume de mult apusă ce mai trăieşte doar în amintirile lor înfiorate de nostalgia tinereţii. Îi privim, uneori, cu o nemeritată asprime, căci ni se par demodaţi, neglijenţi, uituci şi sâcâitori. Alergând prin tumultul cotidian, de parcă viaţa ar fi un maraton neîntrerupt, existăm, rezistăm şi ne împiedicăm de aceste umbre ale trecutului, umbre ce au fost, cândva, piscuri semeţe. Încă nu înţelegem că mâine le vom lua locul, că mulţi dintre vârstnici vor fi, din păcate, aşa-zise pietre de moară pentru alte şi alte tinere generaţii...

Iată chintesenţa romanului *Preludiu* (Editura Tempus, Ploieşti, 2017); un roman impresionant prin acurateţea de bijutier, prin luciditatea dramatică a scriiturii Ilenei Vulpescu (21 mai 1932, Bratovoeşti – 12 mai 2021, Bucureşti).

Absolventă a Facultăţii de Filologie din Bucureşti (1958), prozatoarea Ileana Vulpescu a fost, mai întâi, lexicograf şi a contribuit la realizarea unor dicţionare importante precum *Dicţionarul limbii române* şi *Dicţionarul explicativ al limbii române*. A debutat în revista *Familia* (1966) cu povestirea *Scrisoare către un necunoscut*, a tradus din literaturile franceză, engleză, germană şi a publicat, de-a lungul anilor, mai multe romane (*Rămas-bun casei părinteşti; Sărută pământul acesta; De-amor, de-amar, de inimă albastră; Viaţă, viaţă, legată cu aţă; Arta compromisului; Pe apa sâmbetei; Noi, doamna doctor, când o să murim?* ş.a.). Faima literară i se datorează, în mare parte, romanului *Arta conversaţiei* (Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1980), roman tipărit în 50.000 de exemplare şi, ulterior, reeditat (1992, 1993, 1994, 1998).

Preludiu e o carte de proză ce rememorează, efectiv şi, mai ales, afectiv, biografia longevivei scriitoare. O biografie travestită sau transfigurată artistic prin intermediul protagonistei şi chiar al unor personaje secundare feminine cărora le sunt transferate fragmente din personalitatea, temperamentul, ascunsa şi copleşitoarea tristeţe existenţială ale celei care a fost, vreme de şaizeci de ani, soţia regretatului poet şi traducător Romulus Vulpescu.

Naraţiunea nu este neapărat una spectaculoasă, dar e bogată din punct de vedere evenimenţial şi încalcă, premeditat, ordinea cronologică. Fluxul memoriei ocoleşte întâmplările nesemnificative şi se revarsă în funcţie de importanţa acordată, retrospectiv, evenimentelor ce au schimbat cursul vieţii. Aşa se explică arderea etapelor sau, altfel spus, saltul neaşteptat de la o vârstă la alta, de la timpul trecut la prezentul etern: „Memoria uită ce-a învăţat, uită mult, dar nu ce a trăit. Aici nu există *de mult* şi *de curând,* ci *permanent* şi *simultan*. Aici se întipăreşte pentru câte zile ai, frumosul – dacă ai avut parte – urâtul pentru care ai smulge bucăţi din tine ca să-l uiţi. De partea asta a memoriei te poate despărţi doar Alzheimer-ul."

Pentru vârstnica Lidia Busuioc, eroina cărţii, pavilionul Spitalului Central se confundă cu noianul de amintiri întunecate. În tinereţe, aici îşi internase mama depresivă şi tot aici, după moartea mamei, fusese şi ea internată de nepoţii săi. Firul amintirilor se deapănă între pereţii spitalului, anii alunecă nestingheriţi în clepsidre, învălmăşindu-se odată cu resuscitarea celor patru iubiri: Dinu, arhitectul şi scenograful inteligent, cultivat, dar orgolios şi coleric; pasionalul inginer Vladimir Vizanti – marea iubire neîmplinită; delicatul profesor Jacques Fabert, de la Institutul francez; tânărul şi amabilul general Gianni Loredano. În esenţă, iubirile Lidiei sunt eşecuri sentimentale, dar unice şi ireversibile rămân acele momente de fericire, care ne îndeamnă să ne bucurăm de fiecare zi ca şi cum ar fi ultima: *„Trăieşte clipa* e un îndemn la bucurie, la uitarea de sine, la extaz. Altminteri toată viaţa trăim clipa ca şi când am număra pietricele de râu. Câţi norocoşi au privilegiul de-a găsi un diamant în atâta grohotiş? Atâţia oameni, atâtea fiinţe care trec prin viaţă fără nicio bucurie."

Printre confesiunile învăluite de o tandră melancolie se strecoară izul proaspăt al copilăriei, cu şopronul şi căsuţa din vechiul sat oltenesc, cu amintirea primei păpuşi, cu „raiul de flori şi de verdeaţă" luminat, în răstimpuri, de imaginea tatălui mort prematur.

Atmosfera posomorâtă din spital este înviorată de scânteietoarele dialoguri între psihologul Sabin Florescu şi fosta chimistă Lidia. Sunt dialoguri ce abordează, fie într-o notă solemnă, fie într-o notă autoironică, teme precum credinţa în Dumnezeu („...e mai bine să crezi că Dumnezeu există şi El să nu existe, decât să crezi că nu există şi El să existe"), comunismul („supunerea fără condiţii în faţa uniformizării"), lumea contemporană („un haos programat şi organizat de oameni;" „un preludiu al Apocalipsei?"), tânăra generaţie („aşa cum se prezintă acum – nişte capete în calculatoare, trăitori într-o lume virtuală decât într-una căreia să-i ignore şi calităţile şi defectele") şi, nu în ultimul rând, obsesiva bătrâneţe („un companion posac, antipatic, greu de suportat, cu memoria ei cu tot;" „chin şi durere, trupeşte şi sufleteşte;" „sufleteşte e greu să-i explici tânărului sau maturului cum te simţi când cei din jurul tău, cu puţine excepţii, se uită la tine ca la un deşeu pe care, din nefericire, nu-l poţi arunca şi pe care, cu noroc, îl poţi depozita într-un cămin a cărui calitate depinde de preţ"). Dincolo de generoasa diversitate a temelor puse în discuţie, se poate remarca o inteligenţă pătrunzătoare, care nu face parada erudiţiei sale şi analizează, la rece, fiecare aspect, oferind răspunsuri ferme, dar pline de naturaleţe, graţie unei percepţii exacte a realităţii.

Sub pecetea deşertăciunii condiţiei umane, o conştiinţă lucidă reuneşte, de-a lungul discursului confesiv, doruri aprige, trăiri complexe şi contradictorii, visuri năruite de trecerea şi petrecerea anilor cenuşii, într-o lume ipocrită şi robotizată. Peste toate acestea planează, tristă şi sfâşietoare, întrebarea: „Tu ţi-ai făcut viaţa sau viaţa te-a făcut pe tine?" Parafrazându-l pe Camil Petrescu, am putea spune despre acest volum: Câtă luciditate, atâta tristeţe şi deci atâta viaţă.

De o frumuseţe amară, izvorâtă dintr-o firească diminuare a exuberanţei de altădată, romanul *Preludiu* ne captivează prin ingeniosul joc al timpurilor narative, prin limpezimea confesiunii ardente, prin veneraţia faţă de cuvântul scris. Sceptică şi dezabuzată, cartea Ilenei Vulpescu are, până la urmă, o alură testamentară, constituindu-se nu atât într-un *modus vivendi*, legitim pentru orice generaţie, cât într-o cutremurătoare şi inconfundabilă profesiune de credinţă.

Modă, cosmetică: *a accesoriza, anticearcăn, anticelulitic, antirid, blush, botox, catwalk, depilat, hialuronic;*

politică: *anticeauşist, anticipate, antieuropean, antinazist, deţinut politic, deţinută politic, filogerman, iliberal;*

societate: *baby-boom, badantă, bullying, căpşunar* (fam.), *consumerism, focus-grup, homeschooling, interetnic, lockdown, public-ţintă;*

sport: *aikido, bungee-jumping, darts, kung-fu, karateka, kickboxing, rafting, snooker;*

turism: *all-inclusive, city-break, ecoturism, hostel.*

4. În ceea ce priveşte formarea elementelor nou introduse, acestea sunt:

- formate pe teren românesc/calchiate (derivate, compuse, abrevieri), unele existente de mult în limba română, dar neînregistrate consecvent până acum: *afro-american, alcooltest, ambulanţier, anduranţă, anorexic, asimptomatic, aparţinător, antieuropean, ATI, branulă, bustieră, concluziona, daco-get, CNP, coronavirus, a colapsa, schiabil, comorbiditate, comportamental, comunicator, consumerism, a contacta, a cripta, a decredibiliza, a detoxifia, disfuncţional, disponibilizare, distopie, noninvaziv, nonverbal, NUP, PUZ;*

– obţinute prin conversiune: cele mai frecvente cazuri de trecere de la o clasă la alta sunt de adjective adverbializate, cu vechime în limbă: *adevărat, coerent, corect, corb, covrig, cronic* (*bolnavă cronic, bolnavi cronic*), *diferit, glonţ;*

– împrumutate din alte limbi – din engleză, limbi romanice, germană sau din spaţii lingvistice exotice, elemente cu statut internaţional, ajunse la noi prin diverse filiere; cuvintele împrumutate au indicaţia limbii de provenienţă şi/sau a pronunţării aproximativ ca în limba respectivă: *afterschool, crash, deadline, debate, feeling, hub, pattern, prepay, retail, ski-pass, smartphone, smoothie, social media, voucher, web, webdesign* – din engleză; *avant la lettre, au pair, en-titre, foie-gras, haute couture, montagnes russes, quiche lorraine* – din franceză; *al dente, carpaccio, novecento, ottocento, zucchini, ruccola* – din italiană; *sine qua non, ex aequo, in extremis, pro forma* – din latină; *Reich, landler* – din germană; *gazpacho, paella, quinoa* – din spaniolă; *feng shui, kung-fu* (cuv. chin.); *kippa* (cuv. ebr.); *tae bo, taekwando* (cuv. cor.); *sushi, tsunami* (cuv. jap.).

4.1. Cuvintele din engleza britanică sau americană din DOOM^3 nu sunt cu mult mai multe decât în ediţia anterioară, cca 350; în total, în dicţionar, sunt cca 800 de cuvinte englezeşti incluse în virtutea frecvenţei lor în contexte româneşti din limba scrisă şi vorbită. (S-a specificat încă din *Nota asupra prezentei ediţii* că nu sunt toate recomandate, cu atât mai puţin dacă au corespondent românesc.) Prezenţa în dicţionar a termenilor anglo-saxoni este justificată în măsura în care denumesc o realitate nouă, corespund unei necesităţi de expresie, nu au echivalent în română sau aduc o nuanţă în plus faţă de sinonime româneşti.

4.2. În ceea ce priveşte gradul de adaptare la sistemul limbii române, împrumuturile sunt:

– adaptate, dacă au o formă care nu pune probleme de scriere, pronunţare, flexiune: *bitcoin,* pl. *bitcoini, blog,* pl. *bloguri, grant,* pl. *granturi, pomelo,* pl. *pomelouri;*

– semiadaptate (e posibil ca acesta să fie stadiul în care vor rămâne majoritatea împrumuturilor, care nu se mai adaptează grafic şi fonetic cum a fost posibil în trecut pentru *bliţ, budincă, fotbal, henţ, lider, meci, miting* etc.), însemnând cuvinte cu grafie şi/sau pronunţare neromânească, dar integrate în sistemul morfologic românesc prin articulare, formă de plural, conjugare: *hijab* [pron. *hiğab*], pl. *hijaburi, hobbit,* pl. *hobbiţi, hub* [pron. *hab*], pl. *huburi, influencer* [*cer* pron. *săr*], pl. *influenceri, joint* [pron. *ğoint*], pl. *jointuri, selfie* [pron. *selfi*], pl. *selfie-uri, sticker* [*er* pron. *ăr*], pl. *stickere;*

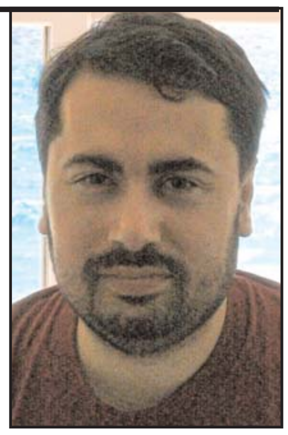
– neadaptate: *mascara* (rimel), *seppuku, tae bo.*

5. Din punct de vedere stilistico-funcţional, majoritatea termenilor noi aparţin limbii literare/standard; din diferite raţiuni au fost incluse şi unele cuvinte marcate cu registre de uz: populare (*abia ce, Arcaş*), regionale (*cloţ*[1]*, a găta*), învechite (*gâtlegău, isihast*), familiare (*kitschos, la mustaţă, ochiometric*), livreşti (*ancilar, a antama*), argotice (*caraliu, cocalar*) sau din jargonul elevilor, devenite familiare (*dirigă, prof*).

6. În linii generale, cuvintele noi din DOOM^3 constituie un corpus eterogen şi bogat de termeni care îmbunătăţesc organizarea informaţiei specifice dicţionarului, oferă un reper normativ utilizatorilor interesaţi de scrierea, pronunţarea şi adaptarea lor la sistemul limbii române, reflectând totodată varietatea lexicală a limbii actuale.

Între oximoronic şi calamburesc

Daniel DELEANU

Despre lirica poetului sibian Mihai Posada, Mircea Ivănescu a scris că este „poezie adevărată” şi nimic nu cred că ar putea bucura mai mult un poet decât o asemenea caracterizare la superlativ venită din partea unui confrate de talia creatorului lui Mopete. Dar acest lucru nu trebuie să ne mire, pentru că despre poetul sibian au mai scris nume mari ale criticii româneşti actuale, de-ar fi doar să-i menţionăm pe Gheorghe Grigurcu sau Al. Cistelecan, fără dar şi poate, doi dintre cei mai rafinaţi critici de poezie pe care i-a avut vreodată literatura noastră. Iar noi, care am mai scris, şi nu o dată, despre poezia lui Mihai Posada, în urmă cu mai bine de două decenii, suntem în perfect unison cu sunetele atât de înalte ale calificativului dat de Mircea Ivănescu poeziei lui Mihai Posada. Dar de la *Elegiile lui Semyaza* (Biblioteca Euphorion, Sibiu, 1993), cartea de debut în volum al poetului, şi până la *Jugul de aur sau Garderobele de război* (Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2022), volumul care face obiectul acestei cronici de întâmpinare, mustul poeziei lui Mihai Posada s-a transformat într-un vin vechi, al cărui buchet îmbată încă de la prima sorbitură de metonimii, epitete şi calambururi, ale căror sensuri ocultate îşi aşteaptă cititorul-degustător în stare a le aprecia delicioasa hermeneutică dionisiacă.

Ironic şi (pseudo)detaşat, Mihai Posada pare a se inspira din tot ceea ce ţine de domeniul nepoeticului, pe care îl transmută apoi, aidoma unui alchimist din Piaţa Aurarilor de altădată a Sibiului său atât de drag, într-o piatră filosofală a poeziei pure, absolute, caligrafiate însă cu o peniţă pixelată: „cu spatele rezemat/ de înaltele ziduri/ în porticul de umbră/ ne vom aşeza// va începe să cearnă/ nisip peste noi/ un vânticel fără ploi/ iscat de binele pe care/ puteam să îl facem/ şi nu l-am făcut/…/ întuneric mai gros/ ca uleiul o noapte/ s-o tai cu cuţitul/ tot aşteptând veşnicia// să se termine cu bine/ în geana de lumină/ învierea ne va orbi/ privighetori ne vor asurzi/ ca un tunet foşnind/ de iubire” (*lângă poarta grădinrai*).

Ironia poetului parcurge alteori traiecte aparţinând unui imaginar aprins de febra viziunii. Poemele, sau mai bine spus „poeseurile” – cum autorul îşi intitulează textele la modul Joycean (de altminteri, inovaţiile lexicale sunt omniprezente aici) –, se încarcă astfel de febrilitatea discursului postmodernist, generând descrieri/contemplări ale unor stări acut interiorizate. Posada trăieşte intens virtuţile unui imaginar în care *poesis*-ul devine *poiesis,* iar acesta din urmă îşi *făureşte* o semantică proprie, care sfidează gravitaţia sensurilor mundane, prin „racordurile celeste” (cf. George Frazer), la marele *logos inconştient* blagian: „e zborul această permanentă stare pe loc la viteze ameţitoare/ această pată de sânge/ în oceanul de pâine/ în jugul de aur cuvântul” (***) sau „jugul de aur/ pe care crezi că îl tragi/ se face o centură de aripi/ rugându-te pentru ei/ în biserica-arcă din alba/ intri om şi ieşi pasăre/ suflet în zbor să caute creanga/ de aur…” (*eroii*).

Oximoronicul „jug de aur” este, în fapt, un laitmotiv – cineva l-ar putea numi chiar tema centrală, dacă poezia ar putea avea, într-adevăr, aşa ceva – al întregului volum, pentru că se întâlneşte şi dincolo de omonima secţiune secundă a cărţii, autorul ei optând pentru o atitudine când (pseudo)romantică, când tragi-comică, când (auto)ironică. Multe dintre aceste „poeseuri” iau înfăţişarea unor reţete ce aglutinează în aluatul proteic al textului un cinism debordant, fie că e vorba de o trecere în revistă a cotidianului, fie de nişte impulsuri anamnetice atinse de tragismul unei obsesii thanatico-milenariste: „singurul gest ecologic/ cu adevărat este moartea/ urmată de incineraţie înhumare/ ori hrană la vulturi sau la peşti/…/ atâta de sigur pe mintea ta/ de acum/ dacă râzi întreabă-te cum/ de nu ştii/ ce se întâmplă (timp de) o mie de ani/ zi de zi/ în mintea prostituatelor sacre” (*jugul de aur*). Decorului de templu sacru antic – nelipsit, aşa cum s-a văzut, de hierodule!– alteori îi corespunde, ca un fel de *coincidentia oppositorum* (prozaismul versurilor capătă culoare prin contrapunctare), o punere în abis trecută prin filtrul unei acerbicii sardonice, şi materializate în redacţia de ştiri (digitale) a timpurilor noastre, un alt templu al prostituţiei, însă ceva mai puţin sacre: „în urma unor studii savant/ elaborate serios pe bani publici/ experţii-cercetătorii-oamenii de ştiinţă/ au descoperit că populaţia planetei/ suferă un proces general de tâmpire// internetul geme de plăcere/ distribuind senzaţia-ştire// şocant redactată să deconcerteze/…/ lobotomizată opinia publică/ nu încetează să se bucure, să se mire” (*singur printre jurnalişti*). Prăpastia onto-epistemologică marcată de conflictul ce a luat naştere între ordinea naturală, care e eternă şi imuabilă, şi cea sintetică, a unei tehnologii peremptorii şi adesea inutile, e o altă coordonată semnificativă a volumului, întâlnindu-se în toate cele patru diviziuni ale sale, aşa cum reiese, spre exemplu, şi dintr-un „poeseu” (pseudo)erotic precum *îmbrăţişaţi*, care cuprinde, în opinia noastră, poate cele mai bune versuri pe care le-a scris Mihai Posada până acum, şi care ar putea fi o *ars poetica* a întregului volum: „de am slăbi-ncleştarea/ ce ne ţine îmbrăţişaţi/ am deveni puzderii/ devoraţi de vulturii de mare/ în apele primordiale/ resetaţi/ fărâmituri de carne sfâşiată/ hrăni-vom goelanzi/ analfabeţi, eliberaţi”.

Prin prezentul volum, Mihai Posada demonstrează, încă o dată, că este un creator în adevăratul sens al cuvântului, iar „poeseurile” sale, negreşit, îl vor prinde pe cititor în jugul lor aurit, răsplătindu-l, aşa cum zice el într-unul din textele sale, cu „laptele graiului”, care nu poate fi altul decât cuvântul poetului născut, şi nu făcut.

O carte a exilului de după exil

Dan ANGHELESCU

Quand la vie est une cage/ Chaque jour est une larme. Jaques Prévert

După alte două (notabile) apariţii editoriale (*Folclorul literar al românilor* şi *Moartea lui Patroclu*) la Editura Spandugino, în aprilie 2022, Constantin Eretescu, un senior al exilului literar, reintră în actualitatea scrisului românesc cu un nou titlu: *Capcana*. Revenirea la roman nu surprinde. Şi în *Capcana,* ca şi în romanul *Party cu un ceas mai devreme,* atrag atenţia modernitatea construcţiei epice şi simţul proporţiilor, după cum *Pasărea de fier şi fluturii* se remarca prin naturaleţea rostirilor. Desigur, şi exerciţiul diaristic din *Turnul de veghe* îşi face simţită prezenţa, prin sobrietatea lapidară a scrisului. Decupajul atent al frazei reaminteşte aerul deplierilor sale publicistice când, în exil, împreună cu Sanda Golopenţia, edita varianta americană a revistei *Lupta – The Fight.*

Capcana deschide un întreg orizont de reflecţii şi conexiuni, fiind totodată şi un discurs al *exilului de după exil.* Apare într-un moment în care înaltele glasuri ale literaturii exilului (Busuioceanu, Stamatu, Vintilă Horia, Amăriuţei, Ştefan Baciu) stau amuţite în cărţi care nu circulă (dacă şi câte au apărut). În strategiile educaţionale ale culturii şi învăţământului nu se regăsesc. Într-o conversaţie cu Elena Ştefoi, Virgil Ierunca remarcase că în România post-decembristă, „…scriitorii înşişi uită /…/ se uită foarte multe lucruri. Ba chiar asistăm – accentua el – şi la o pedagogie a uitării, bine întreţinută de noua putere, aşa că putem vorbi de o voinţă de clasă a uitării /…/, ea nu mai cade în spaţiul propriu al uitării totalizante, ci devine un fel de armă neoideologică.” (Mihaela Albu, Anghelescu Dan, *Necunoscutul scriitor Virgil Ierunca,* Ed. Aius, 2020, p. 20)

Desigur, cuvântul „exil” s-a şters din realitatea timpului nostru, dar interogaţiile lăsate în urmă rămân fără răspuns. Cât despre literatură, ea pare tot mai indiferentă şi opacă faţă de istoria recentă şi – observase Vintilă Horia (*Poésie et liberté, Acta philologica,* vol. II, 1959, Roma, p. 83) – „elle se situe de plus en plus au delà de l’homme /…/ elle évite les questions et la possibilité d’y répondre. /…/ *Homo poeticus* n’a plus le courage d’affronter le mal qui pèse sur les enfants du siècle.”

Atins de intuiţii similare, romancierul Constantin Eretescu intră sub orizontul acelor creaţii ce ating inefabilul printr-o amplexiune a formelor. *Capcana* se „construieşte” din perspectiva în care Vintilă Horia afirmase tranşant: „Ceux qui sauvent la poésie, dans notre temps, /…/ sont les romanciers. Le roman est devenu l’expression la plus intelligible et, parfois, la seul acceptable, de l’art poétique.” (*Ibid.*, p. 83) Şi sunt amintite poemele scrise sub formă de roman de Hermann Broch (*La mort de Virgile*), Romain Gary (*Les raciness du ciel*) şi de Constantin Amariuţei (*La fiancée du silence*).

Vom desluşi în *Capcana* conştiinţa tragică specifică literaturii exilului şi o luciditate ce aminteşte de *eternul sceptic* Cioran când, în corespondenţa cu Wolfgang Kraus, scria despre *Conştiinţă ca destin* (*Bewusstsein als Verhängnis*). Şi esenţa acestei cărţi a *exilului de după exil* ar putea fi cuprinsă în afirmaţia cu care imediat îşi continuase gândul concluzionând: „Orice conştiinţă este o maladie” (Emil Cioran, *Scrisori către Wolfgang Kraus* (1971-1990), p. 21).

Înlănţuire tensivă a tot ce se întâmplă, ca şi a tot ce nu se mai întâmplă, cartea stă sub semnul acestei rostiri ce devine *amprenta indelebilă* a întregului story. La fel ca în tragediile antice, apare semnul inexorabil al desfăşurărilor destinale, cu *inevitabile prăbuşiri* asupra unui inocent. Existenţa, cvasi anonimă, a acestuia din urmă este atinsă de acte criminale ce rămân neelucidate. *Capcana* se configurează din cercul închis, intolerant şi opac al unor indivizi pentru care „Morţile, chiar şi cele comune, cu atât mai mult asasinatele sunt transformate în evenimente”. Realitatea crepusculară, situată sub semnul lui Cain, trimite către ceea ce T.S. Eliot numise *hollow men, omul gol pe dinlăuntru.* Adică omul care a încetat „de a mai fi o persoană legată de un neam, de o familie, de o cultură, de un destin şi de un suflet pentru a deveni un cetăţean plutind în gol, fără chip şi fără atribute, *Ein Mann ohne Eigenschaften* cum avea să-l recunoască Robert Musil în faimosul său roman.” (Vintilă Horia, *In memoriam, Revista Scriitorilor Români*, nr. 26, 1989, München.)

Într-un asemenea ambient, soarta exilatului Zachary Shepherd (se numise „cu ani în urmă Ciobanu Zaharia”) se apropie de aceea a eroilor antici. Daimonul străvechilor tragedii ivite în *Atica* reînvia în veacul XX când, după inexorabila mască a *Destinului,* s-au ascuns exilul şi crima. Şi astfel, *sunetul fundamental* al cărţii se întâlneşte cu cel din filonul tragic al unui Sofocle, acolo unde (în *Antigona*) s-a spus: „Înfricoşătoare sunt multe./ Dar nimic mai înfricoşător decât omul. /…/ Fiinţa omului este stranie.”

Deşi politicoasă şi deferentă, existenţa exilatului Zachary Shepherd îi tulbură pe cei din jur. Un ins fără patrie e un *străin*, un *straniu*. Într-o carte anterioară (*Cu ochii în zare*), Constantin Eretescu scria despre *stranietatea* celor din exil. O trăia chiar atunci şi o analiza numind-o inadecvare sau incapacitate „de armonizare la comportamentul general acceptat al grupului”. O identifica drept „starea de bază a emigrantului.”

→

Cărţi şi autori

Călător în calea lupilor: Ugu

Maria Mona VÂLCEANU

Romanul *Ugu* (Editura Tracus Arte, Bucureşti, 2021) al lui Mihai Antonescu, a apărut în acele vremuri închise de pandemie când întâlnirile literare se desfăşurau cu greutate. Coperta remarcabilă este realizată de Nicolae Login, iar trudnica muncă de culegere, corectură şi tehnoredactare este îndeplinită cu abnegaţie de poeta Emilia Dănescu. Într-o mărturisire de suflet, Mihai Antonescu spune despre geneza romanului: *Cu Ugu, lucrurile au stat un pic altfel. Mă lecuisem de un dor, treceau anii. Se aşeza în mine o împăcare vecină cu satisfacţia lucrului bine făcut, dar şi cu un început de spaimă. Fără dor de „altceva”, simţeam cum fiinţa mea prinde să se usuce, să se destrame ca o pulbere peste lucruri devenite cumva inutile. Asta până într-o zi, când un mult mai tânăr prieten al meu pe care-l invitasem la un ceai să am şi eu cui mă plânge, mi-a zis: „Domnule, despre Eugen Alimănescu, un ins teribil trăitor în vremuri demne de istoria lor şi neuitarea dumitale, nu a scris nimeni o carte. Doar ceva articole prin presa inter şi postbelică, pro şi contra, cum au binevoit unii-alţii, şi cam atât. Ce ar fi?!...” Ulterior discuţiei cu mai tânărul prieten, am avut un vis. Se făcea că veniseră la mine vreo sută de inşi pe care parcă-i cunoşteam, dar nu ştiam de unde să-i apuc, vorba lui Marin Sorescu. „Păi apucă-ne şi dumneata de pe unde-ţi convine, mi-a zis unul mai înfipt, mai fumuriu la uitătură. Aşază-ne între istoria vremii şi imaginaţia dumitale, să rămânem şi noi cumva, să nu murim de tot.” Brusc, mi s-a făcut dor de omul ăla, de toţi cei cu care dăduse buzna în visul meu făcându-mă să sar din el afară. Aveam iarăşi „dor de ceva”, aveam „îngăduinţa”. „Asumarea” a însemnat un periplu şi o documentare imense, dublate de trăirea „pe viu” întru desăvârşire a fiecărui personaj din carte, cu adevărul şi închipuirea lui cu tot. Astfel am aşezat în verticalul timpului şi-al spunerii personaje de talia lui Eugen Alimănescu, Damian Sturzu, Ion Antonescu ori Hrisant sacagiul, învelindu-i în legendă şi adevăr, altfel decât ar fi putut-o face oricine altcineva. Astfel, dorul meu, al scriitorului, care sunt atâta cât sunt, a mai avut încă odată sens şi rost.*

Este o poveste lungă şi uneori extrem de tristă, care se desfăşoară în Bucureşti, începând cu 1918, dar şi în Slatina, Drăgăşani, Turnu Severin şi Vâlcea, dar şi la Canal şi la Poarta Albă, Odessa şi chiar Cotul Donului. Pornim din Pantelimon, de pe malul Colentinei, din Târgul din afară sau Noul Obor, cum i se mai spune, din lumea mahalalelor, şi pătrundem în Palatul regal din vremea lui Carol al II-lea şi în anturajul Mareşalului Antonescu. Chiar merită să cităm încipitul cărţii: *„Bâldâbâc” căzu luna în apele Colentinei, răsucindu-se, zbătându-se acolo din toate cercurile ei, sub ochii holbaţi ai broaştelor, încremenite în aşteptare pe frunza brusturelui aproape veşted. Dinspre păduri, un aer subţire tot curge mirosind a toamnă şi a departe, amestecându-se cu fumul de la vetrele ţiganilor rostuite pe malul înalt.*

Ne poartă textul parcă spre lirismul metaforic al lui Fănuş Neagu, dar şi către *Groapa* lui Eugen Barbu, atunci când ne referim la posibilităţile stilistice ale argoului. În acest moment facem cunoştinţă cu apariţia personajului Damian Sturzu, venit de undeva din părţile Vâlcei, din Zamfireştii copilăriei şi căutând adăpost în casa Cubanezei, florăreasă din Obor, ocrotitoarea divanului cu pisici. Damian este un justiţiar în felul său, făcându-se repede temut în lumea mărginaşă. Şi din nou o mostră a scriiturii acestui prozator care trebuie să intre în atenţia noastră: *Afară, septembrie se încurcase în crengile vişinului din faţa casei şi nu mai pleca. O linişte adâncă trecea desculţă pe stradă, mângâind arbori şi porţi. O pândă pe termen lung era viaţa lui în lumea în care tocmai intrase, punându-i la încercare tăria simţurilor şi limpezimea judecăţii.*

Damian colindă pitoreştile cârciumi ale cartierului servind mereu numai celebra apă minerală Buşteni, *La trei furculiţe*, unde cade sub farmecul ochilor verzi ai Zarei, plecată apoi la *Vulpea Roşie* pe Şelari să cânte cu Cristian Vasile, cunoaşte rând pe rând oamenii Oborului. În paralel, la Palat, Regele Carol este neliniştit de moartea ministrului Armand Călinescu, de puterea legionară, de planurile nemţilor. Regele are impresia că a fost aşezat cu bună ştiinţă pieziş în tiparul istoriei, de aceea decide să-l recheme în ajutor pe generalul Antonescu, exilat la Mănăstirea Bistriţa. Imaginea lui Iorga în umbra salonului regal este zugrăvită şi redată cu multă fidelitate, sunt personajele şi conflictele Bucureştiului interbelic, o lume admirabil redată: *Carol surâse fugarnic până să devină iarăşi îngândurat. Îl măsură pe Venerabil iute, admirativ. Înalt, solid, frunte pleşuvă, barbă deasă, înspicată la mijloc, lat în umeri precum novacii din descrierile lui Bălcescu. Numai mâinile, parcă nu erau ale lui. Înguste, delicate, cu degete lungi ca ale pianiştilor...* La insistenţele lui Carol de a-i da un sfat, Iorga răspunde vehement: *Fără supărare, Majestate, pentru ograda asta care e România trebuia să vă scoateţi mâinile din sân acum nouă ani. Azi, când alianţele sunt pe muchie de cuţit, iar sculele cehilor cu care ne-am pricopsit armata numai bune să le trimitem la topit, mă tem că nici ceasul al doisprezecelea nu ne mai e prielnic.*

La întrebarea insistentă a lui Carol, *Ce ne facem, te întreb ce ne facem?*, Iorga răspunde profetic, anticipând vremurile care vor veni: *Ce ne-am făcut şi altădată în istorie, Majestate. Frate cu dracul până trecem puntea. Unii, alţii, ne-om betegi, că aşa e mersul. Istoria, mama ei de curvă! deşi, sigur că pe puntea aia nu mai încăpem tot atâţia câţi încă mai suntem.*

Trecem cu uşurinţă din umbra grea a draperiilor salonului regal în Bariera Vergului, Cireşica şi Călăraşi, unde cânta Zavaidoc, alt piteştean de-al nostru, căci suntem în vremea când lumea mergea la grădini să consume patricieni sfârâind pe grătar şi vin cu aromă de podgorii şi să danseze în acordurile muzicii, când lăutarii erau la preţ şi oful cântecelor sfâşia adesea cu întristare şi frumuseţe inimile.

Tot în primele pagini ajungem la Capşa, unde locul boierilor cu mulţi bani din alt veac fusese ocupat pe-ndelete şi temeinic de scriitori importanţi ai vremii *ce-şi cheltuiau fără măsură paraua şi cuvintele din drag unii de alţii şi de cărţile lor, ori din ascunse duşmănii,* toate întru scrierea altor cărţi de rămânere încă, ori pentru un loc în istoria literaturii unui neam cum nu mai este altul în Europa.

Un laitmotiv este prezenţa sacagiului Hrisant, un fântânar din alt veac ce li se arată din când în când oamenilor spre a le da prevestiri şi totul într-un Bucureşti în care iarna cade cu zăpadă din belşug peste mahalale, din Călăraşi înspre Vergului, şi liniştea e atât de mare că se aud copacii sub pânza de ninsoare tăinuind între ei.

În capitolul al II-lea, intitulat *Sarea vântului,* ajungem în Slatina anului 1927, decorul şi personajele se schimbă, în ograda perceptorului Dinu Aliman se hotărăşte şcoala pentru tânărul Ugu sau Genu, cel care va deveni personaj central şi căruia o prorociţă, Sturina, îi va prezice: *Eşti bun, eşti drept, însă toate astea le vei pune în slujba altora care n-or să fie aşa drepţi ca tine. Ştii să asculţi, să rupi din tine pentru omul greu încercat, însă pentru tine nu-s aşa mulţi ăia care or să rupă din ei.* Şi chiar aşa a fost destinul fratelui de tată al lui Damian Sturzu, comisarul de poliţie Eugen Aliman, fiindcă firul vieţii va duce la întâlnirea lor şi la îngemănarea inimilor. Anii de şcoală într-un oraş cetate, jurământul de frăţie al lui Genu şi al prietenilor lui sub gorunul secular din curtea şcolii, zilele de primăvară când Slatina e numai flori şi mireasmă, iar liliacul bătut se uită curios la trecători de după garduri, toate aceste imagini ne însoţesc pe măsură ce parcurgem paginile cărţii şi însăilăm drumurile personajului principal ca socotitor în podgoriile de la Drăgăşani sau elev la şcoala de contabili de la Orşova, legănând sub pleoape visuri la fel ca legănarea valurilor Dunării.

Şi împreună cu întâmplările creşte şi Biserica din Vergului, pentru care se zbate din toată fiinţa părintele Sârbu, ajutat de doamna Maria, soţia generalului Antonescu, cel care a preluat puterea în vremurile acelea tulburi când chiar Iorga a căzut sub teroarea istoriei.

→

Fenomen specific veacului XX, exilul devenea un obiect de reflecţie pentru toţi gânditorii timpului. Martin Heidegger s-a preocupat de soarta celor ce îşi pierduseră *locul unde fuseseră acasă*. Chiar la seminariile cu studenţii din România (cei care în scurtă vreme aveau să devină o generaţie de exilaţi) comenta rostirile din *Antigona* lui Sofocle, tradusă în germană de Hölderlin, şi se oprea la versul 332: „Fiinţa omului este «stranie»” adică *străină*. *Unheimliche* spune varianta germană care, în româneşte înseamnă şi înfricoşător. Dar „Ce este această «stranietate»” se întreba filosoful, convenind în cele din urmă că *stranietatea* provine din faptul *desrădăcinării* omului. Or, în *Capcana* se poate spune că întregul story gravitează în jurul acestei *stranietăţi*. Ea va pluti în aerul tuturor întâmplărilor ce au loc şi soarta celui în cauză este apăsată de iremediabila „pierdere a patriei (*Heimatlosigkeit*) de către om” în care Heidegger (*Originea operei de artă*, Humanitas, 2011, p. 190) a identificat amprenta întunecată a veacului XX. Şi nu se poate spune că existenţa lui Zachary Shepherd nu se aseamănă cu destinul răvăşitor de tragic al unui erou din antichitatea elenă, când un alt vers (360) din *Antigona*, în mod lapidar îi rezumă întreaga poveste spunând: „Pretutindeni cutreierând pe drum, este lipsit de experienţă, fără ieşire, ajunge la nimic” (traducere în română de Walter Biemel, revista *Ethos,* caietul 3/1982).

În curgerea întâmplărilor, Zachary Shepherd traversează derizoriul şi penibilul unei existenţe la care îl obligă soarta de exilat: „…Găsise de lucru într-un magazin de vechituri. Hamal, vânzător, casier, om bun la toate. Singurul salariat al prăvăliei.” Şi încerca, cu disperare, să se ridice „la mai mult decât funcţia de vânzător din care îşi câştiga acum existenţa. Mărturie erau zecile de scrisori pe care le trimitea la universităţile de pe întinsul întregii Americi.”

Deşi în cele din urmă îşi recapătă condiţia de profesor universitar, Destinul nu se dezminte. La cursurile de antropologie vorbeşte despre migraţie şi, cumva indirect, despre exil, ca despre „un subiect de actualitate, căruia i se cuvine atenţie”. Le spune studenţilor că „…oamenii îşi pot abandona părinţii, un spaţiu familiar, în care cei din neamul lor au trăit nenumărate generaţii, pentru a trece frontiera într-un alt stat, un loc necunoscut, cu alte obiceiuri, în care se vorbeşte o limbă care le e străină. /…/ Ne putem întreba – accentua el – dacă migraţia nu este o trăsătură definitorie a speciei umane.” (pag. 162, 163.)

Desigur, „lipsit de experienţă”, el este în continuare excedat de condiţia sa de *om fără patrie*, de *străin* care inspiră continuu suspiciuni. *Destinul lucrează!* Omul este supravegheat, urmărit, ameninţat. Inşi necunoscuţi participă, neînscrişi, anonimi, la cursuri. Stranii, rău-prevestitoare întâmplări îi traversează existenţa. În cele din urmă i se spune: „Prin felul în care te referi la cultura altor popoare, diminuezi valorile şi prestigiul culturii noastre. Unii europeni şi-au făcut obiceiul să se urce pe scaun când vorbesc cu noi. Nu eşti primul.” Cursul şi seminarul i se suspendă. Şi Destinul adevereşte premonitoria glăsuire din anticul poem: *Fără ieşire, ajunge la nimic.*

Finalul cărţii survine lapidar: ziarul local, în spaţiul dedicat ştirilor, publică foarte secul anunţ: „Zachary Shepherd, fost profesor la Colegiul St. Mary, unul dintre principalii suspecţi de uciderea lui Debbie Lewis… şi-a curmat zilele”.

Aparţinând acelei categorii de romane-poem întrezărită de Vintilă Horia, *Capcana* lui Constantin Eretescu este o carte a *exilului de după exil* ce readuce în atenţie destinul tragic al acelor *displaced persons.* Desluşim în ea un recurs la memorie şi pentru că – vorbind în termenii lui Emil Cioran – timpul de astăzi traversează o dezesperantă *tulburare de conştiinţă* (*Bewusstseinstrübung*), într-un moment când istoria dă semne tot mai limpezi că tinde să facă un *marche-arrière*.

Cărţi şi autori

Generalul a dispus înzestrarea spitalelor cu aparatură nouă, dar pe străzile Bucureştiului *viaţa oamenilor a ajuns un fel de ruletă rusească. Din orice, de oriunde, focul pistoalelor mitralieră muşcă din ziduri, din copaci, din oameni,* comandourile ucigaşe acţionând la ordinul lui Horia Sima. Generalul Antonescu pune capăt rebeliunii legionare, un mare cutremur îngrozeşte oamenii, dar şi vestea unui mare război care se apropie. Aliman, geamănul Sturzului dintr-o altă mamă, la numai o lună după ce fraţii s-au întâlnit, pleacă pe front. Şi suntem martori nevăzuţi ai luptelor îndârjite dintre Prut şi Nistru: *Între Prut şi Nistru, ţărâna Basarabiei e arată de la nord la sud cu tranşee lungi, săpate în zig-zag. Printre ele stau mărturie luptelor craterele adânci ale obuzierelor de mare calibru. Pe marginea acelor cratere zac fără viaţă trupuri din ambele tabere, amestecate cu frunza plopilor sfârtecaţi. Peste fronturi lunecă un cer galben şi bolnav.*

Mareşalul Antonescu nu-şi poate trăda în acest război cuvântul de militar, dar frământările îi răvăşesc mintea şi sufletul, nemţii nu-şi ţin cuvântul să trimită întăriri şi aviaţie, şi cu toate acestea trebuie să arate Ţării de ce sunt acolo. Eugen Aliman este prezentat Mareşalului pentru a fi un curier de cea mai mare securitate, iar în momentul când îi înmânează corespondenţa, şeful armatei îi apare astfel: *Antonescu e mediu de statură. Mai mult scund, putem zice. Nins la tâmple, chelie rotundă, ochi albaştri, expresivi. Pare turnat dintr-un aliaj special. Un amestec de atitudine directă şi forţă în stare latentă, ce poate chiar intimida. Totuşi, în privire i se poate citi o anumită blândeţe, chiar bunătate aproape copilărească, în spatele căreia stă la pândă o mândrie vulcanică ce stă mai mereu să-i scape pe dinafară.*

Mareşalul i-a trimis un ordin militar Regelui Mihai I, o scrisoare soţiei sale Maria şi una piteşteanului său, Zavaidoc, pe care-l cheamă pe front pentru ca prin cântecele lui să ridice moralul trupelor. Caporalul Eugen Aliman îndeplineşte cu brio misiunea sa şi pentru toate faptele de vitejie săvârşite va fi ridicat la gradul de căpitan. Efortul armatei române, durerea mareşalului care înţelege că va fi sacrificat în lupta dintre ruşi şi nemţi, iubirea lui pentru oamenii săi, toate acestea trec rând pe rând prin mintea şi inima cititorului fidel. Cucerirea Odessei, interzicerea de către comandant a oricărei agresiuni împotriva populaţiei civile, răsplătită de ruşi cu bombardarea clădirii în care se instalase comandamentul:

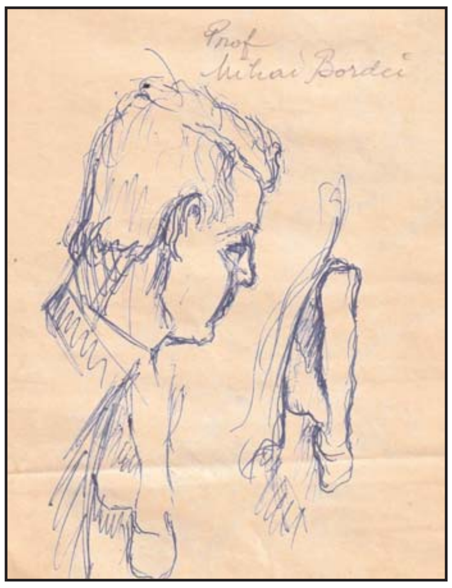
Ca un tăvălug au parcurs românii ultimii kilometri ce-i despărţeau de ţărmul Mării Negre, iar cam pe la amurg intrau în oraşul lui Puşkin în freamătul mulţimilor care umpluseră străzile să-i întâmpine. Greci, italieni, armeni, francezi, ruşi, Odessa fiind cea mai poliglotă alcătuire de seminţii din câte existau pe pământ. Trupele ruseşti au preferat să se retragă, opunând numai o slabă rezistenţă, în speranţa că invadatorii vor cruţa aşa o bijuterie alcătuită numai din grădini şi palate, cum ai noştri nu văzuseră nici chiar la Bucureşti, cu străzi largi, luminate feeric de lampioane electrice, cu întinderea alb-rozalie a scărilor Potemkin coborând până-n undele sărate ale mării.

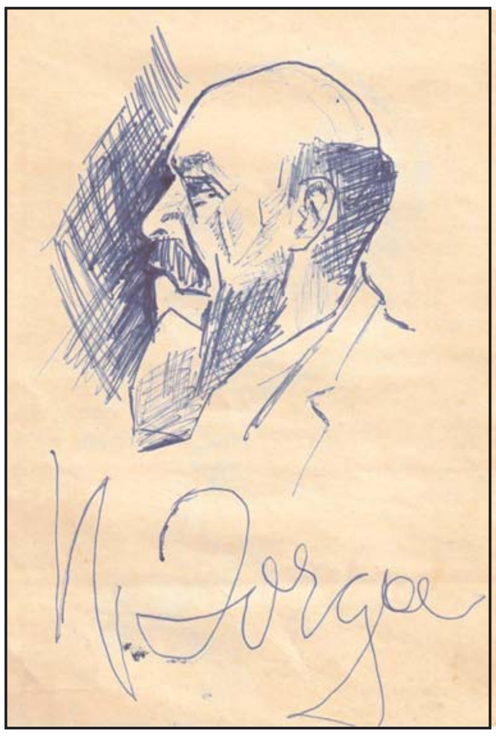
Cântecul lui Zavaidoc şi al Mariei Tănase a salvat viaţa ofiţerilor români, aflaţi la teatrul Nevski din centrul oraşului în momentul în care planul de represalii al ruşilor a aruncat în aer clădirea comandamentului. Venirea artiştilor şi vraja cântecului reprezintă un nou prilej de a zugrăvi chipul Mareşalului:

Lăutarii se mai întremaseră după lunga călătorie. Cu toţii, aflaţi acolo, la întâlnirea aia, au văzut cum bătrânul oştean, cu pieptul numai decoraţii, l-a îmbrăţişat pe Zavaidoc, ţinându-l aşa mai multe minute, cu Maria Tănase care plângea lângă ei. Parcul devenise neîncăpător pentru atâta oştire română şi civili. Cânta Zavaidoc de seca inima-n oameni, soldaţii mai toţi un suspin şi o lacrimă erau, iar pe cetăţenii Odessei îi lua cu frig de atâta revărsare de alean şi duioşie, că parcă ar fi plâns la rându-le la un loc cu românii. Ion Antonescu părea cioplit în marmură albă. Sângele îi fugise din obraji, iar ochii lui prinseseră culoarea soarelui de iarnă.

Un aşa portret al marelui patriot argeşean care a fost Mareşalul nu am întâlnit până acum în nicio carte din literatura noastră. Iată că a sosit şi timpul acesta, prin scrisul unui român crescut prin ţinuturile dunărene. Alături de Mareşal se distinge grupul celor care-i rămân credincioşi, colonelul Petre Dumitrescu şi Eugen Aliman. Foarte inteligent e relatată discuţia dintre ministrul Mihai Antonescu şi şeful său: Ică sugerează să ne fi oprit la Nistru, la Stalingrad ne moare jumătate de milion de copii nevinovaţi, iar Mareşalul justifică promisiunea făcută lui Hitler: în primul rând pentru Basarabia şi apoi pentru oprirea bolşevismului care înaintează şi ameninţă.

Acţiunea cărţii se precipită, Mareşalul dă ordin ca Ugu să fie scos din tranşee şi să îndeplinească misiuni în Bucureşti, acordându-i încrederea sa: *Ion Antonescu vine spre el strângându-i mâna, după care îl învăluie cu braţele de după umeri, apropiindu-şi-l de piept. Tânărul simte cum bătăile inimii acelui om neobişnuit, dimpreună cu viaţa ce încă nu-i fusese luată, îi străbat fiinţa aşa cum nicio altă îmbrăţişare, fie chiar părintească, nu ar fi reuşit să o facă.*

Îngerul înveşmântat va rămâne credincios până la sfârşit comandantului său din stepele ruseşti şi va începe să activeze ca justiţiar în Bucureşti, alături de geamănul său. Nu sunt ocolite scene de o înaltă tensiune istorică, chemarea Mareşalului la Palat, când el le solicită apropiaţilor să nu intervină, respingând propunerea colonelului Dumitrescu de a nu se duce, confruntarea dintre Rege şi Antonescu şi demnitatea cu care acesta se supune arestului rostind: *Majestate! Abia ce urmează să se întâmple de acum încolo va aşterne un sigiliu greu pe destinul neamului românesc. Din nefericire, nici chiar dumneavoastră nu veţi mai putea să schimbaţi ceva.*

Rugăciunile părintelui Sârbu din lăcaşul încă neterminat din bariera Vergului pentru omul care îl ajutase atâta prevestesc finalul, chipul acelui om ar trebui pictat pe peretele din dreapta, văruit în alb acum, ca semn al martirului.

În acest timp, Genu, sub influenţa comisarului Cambrea, un om de stânga, va deveni subcomisar de poliţie şi de acum începe ascensiunea sa ca justiţiar, devenind legenda Bucureştiului. Dar scriitorul nu poate să treacă peste scena execuţiei Mareşalului, Jilava, 1 iunie 1946, demnitatea bătrânului oştean care i-a cerut preotului ce-l spovedea panglica tricoloră pentru a şi-o pune la piept, el şi cei trei tovarăşi osândiţi, pentru a arăta că ei mor pentru patrie. Scenă evocatoare, suntem de acord cu autorul că ea nu trebuie uitată.

Cartea a VI-a, simbolic intitulată *Cămăşi verzi, pantofi roşii,* prezintă instaurarea treptată a comunismului, deşi oamenii încă nu bănuiesc ce se va întâmpla, viaţa la margine de Bucureşti continuă să curgă parcă neschimbată, la *Hanul Galben* şuţii şi caramangiii mahalalelor se întâlnesc să-şi dispute puterea, pe când în beciul localului *Plopul cu Muchii* din Bulevardul Lascăr Catargiu umbrele lungi şi mute ale membrilor PCR convocaţi de Emil Bodnăraş, printre care Gheorghe Gheorghiu, Chivu Stoica, Miron Constantin, încearcă un alt joc al puterii, la care asistă şi cei doi fraţi, prin intermediul comisarului Cambrea, Damian aderă la partid, convins că va contribui la îmbunătăţirea vieţii poporului, Ugu atent, fără să adere, prevăzând intenţiile comuniştilor când descoperă că vor fi trimişi la instrucţie în Rusia pentru a deveni cadre ale securităţii copiii din orfelinate. Ridicat la gradul de maior pentru tenacitatea cu care luptă cu bandele de infractori, Ugu începe să fie el însuşi „săpat la temelie” şi i se dau misiuni din ce în ce mai grele, fiindcă refuză să ia parte la prinderea partizanilor din Munţii Făgăraşului, organizaţi de colonelul Dumitrescu, ofiţerul fidel Mareşalului, obiectând în faţa ministrului Teohari Georgescu: *Nu înţeleg amestecul Departamentului Judiciar, recte Brigăzii Fulger într-o chestiune cu caracter strict politic, cum e asta a stârpirii bandelor din munţi şi a lămuririi ţăranilor să-şi înscrie pământul la colectiv.*

Pentru verticalitatea sa la care a contribuit şi modelul Mareşalului, cel care-i acordase încrederea sa, Ugu intră în vizorul noii puteri şi, devenind incomod după ce liniştise/anihilase grupurile de infractori, este trimis în misiuni extreme, pentru a fi răpus. Dar oamenii *Brigăzii Fulger* se descurcă eroic, învingând prin inteligenţă şi curaj cele două grupări ruseşti de temut, Scorpionii negri şi Scorpionii roşii, luptători de elită, cu pregătire specială.

Nu putea să treacă indiferent Mihai Antonescu nici pe lângă istoria *Rugului Aprins* de la Mănăstirea Antim, o societate care îşi ţine şedinţele o dată la trei luni, sub oblăduirea arhimandritului Roman Braga şi a părintelui scriitor Daniil Sandu Tudor. Participanţii, scriitori, preoţi şi chiar ofiţeri, comentează pasaje întregi din Biblie, dezbat idei legate de nemurire şi viaţă veşnică. Agentul Dumitru Ceacanica îl informează pe Ugu că va fi trimis să-i aresteze pe membrii *Rugului Aprins* (şi noi cunoaştem suferinţa medicului poet Vasile Voiculescu, participant al adunărilor, în anii grei de temniţă pe care i-a îndurat). Înştiinţat de agent că va fi trimis să pună cătuşe grupului, maiorul Eugen Aliman ripostează: *Mă! După cum ştii, eu nu pun cătuşe nimănui. În cazul Rugului Aprins cu atât mai puţin. Un foc etern viu nu poate fi încătuşat.*

Ochiul atent al prozatorului descifrează vremurile cu toate detaliile lor, nu mai suntem în saloanele regale, acum puterea se află în alte mâini: *Între timp însă evenimentele luaseră o turnură periculoasă chiar la vârful statului. Tovarăşul Dej nu vedea cu ochi buni amestecul ruşilor în treburile interne ale României, iar atitudinea duplicitară a evreilor ajunşi în posturi cheie ale politicii de partid şi de stat îl incomoda vădit. Lui Pătrăşcanu, Anei Pauker, lui Vîşinski şi altora destui, li se pregătea o debarcare uşoară, dar mirosind a praf de puşcă.*

Debarcarea i se pregăteşte şi comisarului-şef Ugu, şi de aceea Brigada Fulger se întâlneşte în secret în Călăraşi, în casa doamnei Maria Antonescu, încercând să-l convingă pe Ugu să se ascundă. *Îngerul înveşmântat* al comisarului nu acceptă aşa ceva, deoarece membrii brigăzii ar fi supuşi torturilor şi condamnării şi, pentru a-şi salva tovarăşii, Ugu se va lăsa anchetat şi arestat, fiindcă nici retragerea în grupul partizanilor nu este o soluţie. Şeful Brigăzii Fulger vede clar în viitor: *Ce nu înţeleg ei, partizanii, este că istoria e ireversibilă şi nemiloasă cu învinşii, iar deznodământul pe măsură.*

Brigada Fulger demisionează, rostindu-şi crezul în faţa noului conducător: *Noi ăştia, în calea lupilor am stat de când ne ştim. Poate n-am fost mereu cei mai buni, însă ceva tot avem în comun, loialitatea. Cu asta vom încerca să supravieţuim pe mai departe în calea lupilor, fiindcă este bunul cel mai preţios pe care ni l-a dăruit comandantul nostru.* Nici mahalalele cu pitoreştile cârciumi nu mai primesc dulceaţa vântului în septembrie, căci buldozerele muşcă din trupul şoselei Colentina până-n Calea Moşilor şi se înalţă cartierele pe care le moştenesc privirile noastre azi. Iar comisarul de poliţie devine o legendă printre foştii trăitori ai mahalalelor: Altcineva dinlăuntrul lui părea să-i dicteze siguranţa, precizia în mişcări a mâinilor. *Altcineva îi poruncea să nu fie om ca toţi oamenii, ci numai legendă, cum şi este. O tristeţe ascunsă părea să colinde prin venele acelui ins nepereche, căruia Damian i-a zis Ugu.*

→

Vecina mea, Africa

Umanitarism ipocrit

Nicolae MELINESCU

Îngrijoraţi de creşterea alarmantă a numărului tot mai mare de migranţi ilegali care traversează din Franţa Canalul Mânecii, guvernul conservator britanic s-a hotărât la începutul lui aprilie să-şi exporte bătăile de cap provocate de cei peste patru mii cinci sute de algerieni, libieni, egipteni, etiopieni, eritreeni şi yemeniţi, veniţi peste ape în numai trei luni. Soluţia propusă de ministrul de Interne Priti Petel – ea însăşi descendentă a unei familii de imigranţi din India – a fost externalizarea unei crize ameninţătoare prin trimiterea migranţilor culeşi de pe plajele răsăritene ale arhipelagului în Ruanda, altfel, ţara genocidului etnic din 1994, unde opt sute de mii de civili nevinovaţi au fost masacraţi în numai o sută de zile. Noua lege a Naţionalităţii şi a Frontierelor, avansată de conservatori, permite identificarea, înregistrarea şi cazarea provizorie a solicitanţilor de azil în afara teritoriului britanic, în lagăre de triaj externe. Din banii contribuabililor, guvernul va cheltui aproximativ treizeci de mii de lire pentru fiecare azilant expediat pentru radiografiere. Ideea nu a fost cu totul nouă. În ultimii doi ani, Londra a tatonat o posibilă colaborare pe principii asemănătoare cu Albania şi cu Ghana, dar autorităţile locale au declinat onoarea.

Din cauză că proiecţiile invaziei ilegale dinspre continent prevesteau că anul acesta numărul nedoriţilor va depăşi cu mult bilanţul lui 2021, de peste 28 de mii de suflete, doamna Petel a ajuns la concluzia că în situaţii excepţionale se impun măsuri excepţionale. Ministrul adjunct al Internelor, baroneasa Williams de Trefford, a sărit în ajutorul şefei sale şi a explicat: „Procesarea în străinătate este doar o parte dintr-o reformă cuprinzătoare a sistemului [de acordare a dreptului de azil], menită să dezmembreze modelul de afaceri al traficanţilor cu fiinţe umane şi să descurajeze comportamente ilegale.” (https://www.dailymail.co.uk/news/article-10685867/Boris-Johnson-announce-plans-send-migrants-RWANDA-processed-secretive-deal.html, accesat 3 mai 2022.) Criticile au apărut imediat, atât din partea opoziţiei, cum e şi firesc, dar şi din partea unor colegi conservatori. Prim-ministrul nu s-a lăsat impresionat şi chiar a făcut un titlu de glorie din proiectul născut în maternitatea de idei guvernamentale: „Este un proiect care asigură poziţia Regatului Unit de lider mondial în oferta de azil; proiectul asigură o protecţie generoasă pentru toţi cei împinşi direct în migraţie de către dezastrul uman; proiectul stabilizează pe căi legale şi sigure mii de oameni în fiecare an. Aşa preluăm controlul asupra migraţiei ilegale printr-un plan pe termen lung ca să reglementăm regimul azilului în ţara noastră.” (france24.com/en/europe/ 20220419-boris-johnson-s-plan-to-send-asylum-seekers-to-rwanda-contravenes-geneva-convention, accesat 3 mai 2022)

Reţinerile unei părţi din majoritatea conservatoare şi ale opoziţiei laburiste au fost amplificate de amendamentele aduse în Camera Lorzilor, inclusiv de cele referitoare la abandonarea discriminării dintre migranţii ilegali prinşi pe plajele Canalului Mânecii şi migranţii ajunşi tot ilegal prin alte reţele de traficanţi. Pentru ca dezbaterea să fie o cacofonie politică asurzitoare, reprezentanţi ai Bisericii Anglicane s-au alăturat corului dreptăţii. Episcopul de Durham, reverendul Paul Betler, a criticat ideea externalizării unei probleme interne proprii Marii Britanii. El le reamintea autorităţilor, într-o declaraţie publică, să-i trateze pe cei ajunşi (prin infracţiunea de trecere ilegală a frontierei de stat, n.n.) pe litoralul britanic cu aceeaşi decenţă şi corectitudine cu care şi-ar dori să fie întâmpinaţi eventualii migranţi ilegali britanici de ar fi ca şi ei să ajungă pe ţărmurile unor ţări străine şi chiar neprimitoare. Înaltul prelat şi-a exprimat chiar temerea că în lunga călătorie de peste patru mii cinci sute de kilometri până în inima Africii, cei expediaţi spre inventariere vor suferi noi tratamente brutale.

Un prim acord de aplicare a noului plan a fost semnat la Kigali, capitala Ruandei, pentru o perioadă de cinci ani. Costul iniţial suportat din finanţele publice ale Marii Britanii a fost estimat la o sută douăzeci de milioane de lire sterline, în care nu intră şi preţul unui nou centru din Yorkshire de primire tranzitorie a azilanţilor.

Chiar dacă Naţiunile Unite au acceptat în urmă cu patru ani o propunere ipocrită de includere a migrării – legale sau ilegale –, între drepturile fundamentale ale omului, reacţia Înaltului Comisariat ONU pentru Refugiaţi (UNHCR) a fost lipsită de entuziasm. Grillian Triggs, asistenta înaltului comisar, îşi exprima temerea că aranjamentele de acest fel nu reprezintă soluţii pentru drama azilanţilor. „Expedierea [în străinătate] a câtorva sute de persoane în fiecare an face întreaga operaţiune extrem de costisitoare, ilegală şi discriminatorie.” (twitter.com/GillianTriggs/ 1514680602603278343?ref_src=twsrc%5Etfw, accesat 3 mai 2022)

Mult mai pragmatici, câţiva politicieni au analizat raportul costuri-beneficii. Andrew Mitchell, parlamentar conservator, i-a cerut ministrului de Interne, în timpul dezbaterilor din Camera Comunelor, să comunice costul unei curse de avion pe ruta Londra – Kigali şi retur, pe o distanţă de 14 mii patru sute de kilometri. „Pur şi simplu, soluţia nu este practică, este condamnată de biserică şi de societatea civilă. Este imorală şi, mai presus de orice, este costisitoare.” (andrew-mitchell-mp.co.uk/ parliament/andrew-mitchel-raises-concerns-migration-policy-deal-rwanda-will-not-work, accesat 3 mai 2022)

Asociaţii caritabile, precum Refugee Council, s-au declarat şocate de decizia pe care au considerat-o obraznică şi crudă a guvernului, în timp ce opoziţia laburistă a considerat că mişcarea conservatorilor, conştienţi de posibilul scandal, a creat o diversiune înaintea alegerilor locale ca să deturneze atenţia electoratului de la comportamentul ipocrit şi abuziv al premierului Johnson, pus pe chermeze şi petreceri în timpul restricţiilor pe care tot el le aprobase pe timpul pandemiei.

În noul Maelström, tot mai mulţi migranţi blocaţi în Franţa se grăbesc pe ajungă pe coastele britanice înainte să înceapă să fie aplicate prevederile noii legi. În primele zile ale lui aprilie, cel puţin două sute de ilegali au eşuat pe plajele estice ale arhipelagului în fiecare zi. Majoritatea celor ajunşi deja în Regat au declarat că mai curând mor decât să fie expediaţi în lagărele din Ruanda. Chiar unii dintre miniştrii conservatori au încercat să descurajeze punerea în practică a proiectului şi au argumentat că numai bugetul iniţial de o sută douăzeci de milioane de lire sterline nu ar reprezenta decât un strop de apă într-un ocean, din punctul de vedere al cheltuielilor britanice, în comparaţie cu costurile actuale de găzduire a migranţilor ilegali, costuri care depăşesc în total patru milioane şapte sute de mii de lire sterline pe zi. La banii ăştia, remarca Andrew Mitchell, citat anterior, mai bine i-am caza la Hotel Ritz şi tot ne-ar scoate mai ieftin!

Pentru preşedintele ruandez Paul Kagame, acordul cu Marea Britanie revigorează campania sa surprinzător de eficientă de proiectare în Occident a imaginii sale de lider african proactiv, care oferă soluţii radicale pentru probleme interne şi externe spinoase. Poate fi unul dintre motivele pentru care „soluţia” actuală riscă să rămână doar o manevră cosmetică, cu o viaţă scurtă.

Financial Times amintea că, în 2008, Israelul a încercat un aranjament similar când a expediat migranţi indezirabili – majoritatea eritreeni şi sudanezi, care fugeau din calea unor regimuri represive – în Ruanda şi Uganda. După ce li s-au luat paşapoartele la sosire, migranţii au fost lăsaţi să se descurce pe cont propriu. Reacţia fermă a publicului a determinat Israelul să abandoneze proiectul. (ft.com/ content/387124cO-a280-4fcd-a309-17aecf8fd4a5, accesat 3 mai 2022)

Membri ai opoziţiei ruandeze au criticat acordul. Victoire Ingabire Umuhoza le-a cerut liderilor locali să rezolve problemele politice şi sociale care i-au determinat pe mulţi ruandezi să solicite azil în ţări vecine sau europene. Partidul Verde Democrat din Ruanda (PVDR) a declarat că Marea Britanie nu are dreptul să-şi transfere obligaţiile faţă de migranţi numai pentru că dispune de bani, influenţă şi poate să-şi impună propria voinţă. „Ruanda are o populaţie numeroasă… deja pământul arabil nu ajunge pentru toţi, au apărut conflicte şi concurenţă pentru resursele naturale. Preluarea unor migranţi din Regatul Unit va creşte povara lipsei de teren agricol şi provocările supravieţuirii.” (theguardian.com/world/2022/apr/14/ rwandan-opposition-cirticises-deal-to-accept-uks-asylum-seekers, accesat 3 mai 2022.)

Nimic nu s-ar potrivi mai bine situaţiei existente, care combină suferinţa umană cu ipocrizia guvernamentală, decât concluzia eseistului afro-american Teju Cole, care remarca faptul că „salvatorul” european alb sprijină politici brutale dimineaţa, descoperă acţiuni umanitare la prânz şi primeşte premii şi recompense seara. (Teju Cole, *Known and Strange Things. Essays,* Random House, New York, 2016) Pentru Marea Britanie, practica exportului unor infracţiuni interne cât mai departe în lume are o tradiţie bogată. De la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în prima jumătate a celui următor câteva mii de infractori au fost culeşi de prin închisorile majestăţii sale şi trimişi la antipozi, în Pacific, unde, treptat, de-a lungul câtorva generaţii, cu efort şi inventivitate, dar şi cu sacrificarea sângeroasă a populaţiei aborigene, a luat naştere naţiunea australiană, viguroasă, aliată importantă în momente de restrişte pentru fosta metropolă.

Să fi fost acest altcineva îngerul înveşmântat pe care comisarul l-a simţit locuindu-l încă din copilărie? El însă trece acum prin infernul închisorilor comuniste, iar în 26 iulie 1953 este eliberat subit de comandantul închisorii, care nu-l găseşte vinovat. Scenele devin cumplite, Ugu este vânzător la o tutungerie pentru a fi supravegheat şi în cele din urmă linşat, este lovit zdravăn în cap de o echipă de securişti, aruncat într-un tren şi la trecerea peste un pod în zona Dunării legat într-un sac şi aruncat din tren. Unul din oamenii Brigăzii Fulger îl supraveghea însă şi el pe comisarul-şef, i-a urmărit pe agresori, a urcat în acelaşi tren din care a sărit la timp pentru a-l salva. Deşi rănit grav, după trei săptămâni de îngrijiri, personajul principal îşi revine şi credinciosul lui tovarăş din cei care şi-au jurat frăţie sub stejarul din curtea şcolii din Slatina îl poartă pe culmile munţilor, de la Vaideeni în sus, spre a-l ascunde în stâna unui unchi cioban. Spre toamna anului 1967, îngerul înveşmântat, protectorul lui Genu şi alt laitmotiv al cărţii îi dă imbold să coboare spre Slatina natală, unde în grădina Schitului Sopot se vor aduna din nou cei patru bărbaţi cu tâmplele cărunte, adolescenţii de acum patruzeci de ani. Dar drumul lui Genu este înapoi în Bucureşti, unde Damian îi rezolva o identitate falsă, securitatea îi întocmise în 1958 act de deces în condiţii neelucidate. Până în martie 1977 va lucra angajat muncitor la Malaxa. Finalul neobişnuit al cărţii ne surprinde, cei doi fraţi vor muri îmbrăţişaţi sub dărâmăturile casei florăresei la cumplitul cutremur. Această îmbrăţişare finală pune în lumină motivul dublului, atât de frecvent în literatura fantastică.

Cartea probează puterea epică a acestui prozator, excelenta cunoaştere a istoriei pe care o modelează şi o transformă în prezent (vezi paginile dominate de figura Mareşalului). Ar mai fi de subliniat uşurinţa folosirii cuvintelor din toate registrele limbii, de la metaforă şi lirism la argoul mahalalelor pe care-l manevrează cu uşurinţă, păstrând distanţa şi o ironie superioară – de exemplu, la pag 577, după incitante dialoguri în limbaj colorat, urmează replica autorului: „Dulcegării de mahala”. Atât.

Ce propoziţie simplă, nici predicat nu are. Şi ce mult spune!

La pas prin satul global

Din Uppsala, cu drag

Corina VLAD DIACONESCU

În ultimii ani am stat mai mult timp în Suedia, la Uppsala. Am descoperit Uppsala treptat, prin plimbări, vizite la muzee şi citind despre istoria sa. Este al patrulea centru ca mărime din ţară, situat la şaptezeci km de Stockholm.

Nu voi începe cu evocarea Uppsalei academice, istorice şi culturale, ci voi face o mărturisire. Când mă aflu aici, sensibilitatea mea pentru muzică mă face să resimt o bucurie permanentă, întrucât, de dimineaţa până seara, iarnă sau vară, tot oraşul îmi pare o scenă imensă, de unde răzbat triluri încântătoare de păsări, dintre cele mai variate.

În jurul clădirilor cresc copaci, iar din loc în loc, păduri de mici dimensiuni oferă cadrul ideal pentru zeci de păsări cântătoare. Am recunoscut mierla şi cinteza neagră.

Este un lucru rar şi o mare binefacere pentru viaţa cotidiană să auzi asemenea triluri într-un oraş contemporan. Mă întreb dacă cei care locuiesc aici permanent realizează cât sunt de norocoşi să trăiască într-o asemenea ambianţă.

Oraşul a fost gândit din punct de vedere urbanistic astfel încât în orice direcţie ai vrea să mergi, traversezi parcuri, păduri şi spaţii naturale, însoţit peste tot de cântul vioi al păsărilor.

În al doilea rând, mă impresionează personalitatea suedezilor, seriozitatea lor, în sensul atitudinii permanente de respect faţă de ceilalţi şi faţă de mediul înconjurător. Acestea sunt deprinderi din copilărie. Ei par foarte sobri. Cred că sobrietatea reiese dintr-o discreţie înnăscută. Acest lucru nu înseamnă că suedezii nu sunt capabili de a comunica şi cu cei pe care nu-i cunosc.

Eu personal sunt nevoită uneori să adresez întrebări în magazin, în staţia de autobuz şi chiar pe stradă în diferite situaţii. Toţi îmi răspund cu bunăvoinţă. De curând am avut o scurtă discuţie care mi-a făcut plăcere. Căutând centrul de informare turistică, mutat în alt loc de puţin timp, am ajuns în holul imens al Primăriei din Uppsala. Prima funcţionară pe care am abordat-o nu a putut să mă lămurească şi a chemat o altă colegă, la fel de amabilă. La cuvintele mele de mulţumire şi de scuze că le-am deranjat, am avut parte de un răspuns neaşteptat, care mi-a făcut toată ziua frumoasă: „Cum să nu vă răspundem, dacă aţi venit la noi cu un asemenea zâmbet!"

Tabloul oraşului trebuie însă completat cu importanţa sa academică, istorică şi culturală. Este celebru pentru cea mai veche Universitate din Scandinavia, fondată în 1477. A rămas şi acum un centru universitar cu mii de studenţi din toate colţurile pământului.

Numele oraşului s-a transformat în renume, datorită istoriei sale, dar şi a numeroaselor personalităţi remarcabile, din diferite domenii, care au trăit aici.

Prima despre care ţi se vorbeşte se cheamă Carl Nilsson Linnaeus (1707-1778), care nu este altul decât cunoscutul naturalist despre care am învăţat şi eu în anii de liceu, dar cu numele de Charles Linné. El a trăit o mare parte a vieţii la Uppsala şi este considerat fiu al oraşului. Medic, botanist, zoolog, pedagog, Linné este părintele taxonomiei. Tratatul său, *Sistema naturae, Sistematica naturii,* porneşte de la ideea sa potrivit căreia „studierea naturii dezvăluie ordinea divină a creaţiei, iar misiunea naturalistului este să construiască o clasificare menită să descopere această ordine în univers".

Metoda sa de sistematizare a plantelor este valabilă şi astăzi.

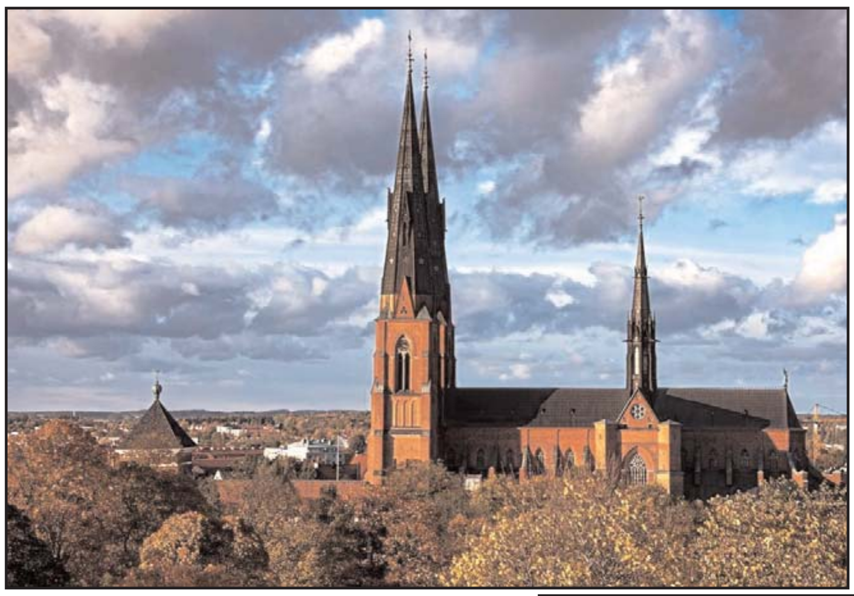
Am aflat şi povestea numelui său, interesantă pentru noi, azi. Tânărul Nils a început studiile la Universitatea din Lund în perioada în care în Suedia se putea alege un nume de familie. Viitorul savant a optat pentru un cuvânt latinizat, *linnaeus,* care desemna teiul uriaş, *lind* în suedeză, din curtea casei. Ulterior, a folosit şi forma Carl von Linné, după primirea titlului nobiliar. A mai semnat şi Karl Linné, Carolus Linnaeus şi, desigur, Charles Linné.

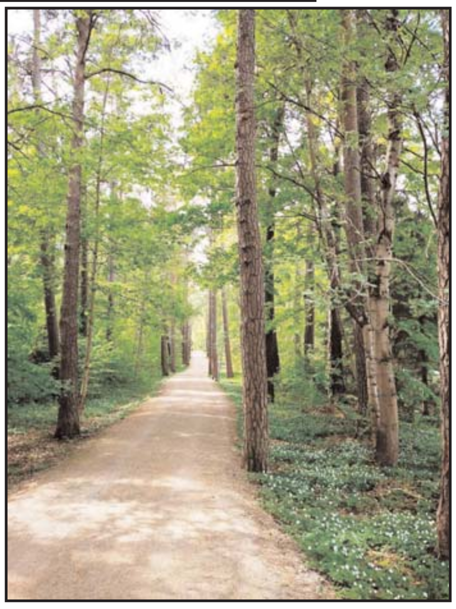
Astăzi, reşedinţa sa din Uppsala este muzeu, iar în jurul casei se află cea mai veche grădină botanică din Suedia, care alcătuieşte un complex cu peste 1300 de variante de plante.

De la savantul suedez au rămas denumiri de plante, precum şi un prenume feminin foarte îndrăgit în Suedia, Linnea.

La Uppsala au trăit şi alţi cercetători renumiţi şi oameni de cultură, precum Jacob Berzelius, fondator al chimiei moderne, astronomul Anders Celsius, Svante Arrhenius, laureat al Premiului Nobel pentru chimie în 1903, regizorul de film Ingmar Bergman şi mulţi alţii.

Universitatea din Uppsala îşi datorează faima şi acestor nume ale căror contribuţii la ştiinţa şi cultura umanităţii sunt şi astăzi deosebit de valoroase. Astfel se explică numărul mare de studenţi, masteranzi şi doctoranzi, precum şi numeroasele institute de cercetare pentru domenii de vârf ale ştiinţei şi tehnologiei.

În cadrul Universităţii, la biblioteca ce poartă numele *Carolina Rediviva,* cea mai mare din Suedia, alături de volumele care pot fi consultate se află expusă o carte preţioasă, unul dintre cele mai celebre manuscrise din lume, *Codex Argenteus, Biblia lui Ulfilas,* traducere a Evangheliilor realizată în sec. al IV-lea. Lucrarea îi aparţine episcopului Ulfilas. Din cele 336 pagini, la Uppsala se păstrează 187, scrise pe un pergament subţire, violet, cu cerneală de praf de argint, frumos ornamentate. Se pot spune multe despre acest codex, dar mă opresc doar la explicaţiile prof. Lars Munkhammar, istoric la Universitatea din Uppsala, care arată că Ulfilas a trăit şi a păstorit în Dacia, iar pe la mijlocul sec. al IV-lea a întreprins traducerea *Bibliei* în limba goţilor folosind un alfabet pe care l-a creat în acest scop.

Când te apropii de Uppsala, din oricare parte ai veni, zăreşti profilate pe cerul albastru turnurile ascuţite ale Catedralei evanghelice luterane în stil gotic, cea mai înaltă din Europa de Nord. Silueta sa impunătoare impresionează la fel de mult ca şi ceea ce găseşti în interior: lespezile sub care odihnesc regele Gustav I Vassa, Carl von Linné şi alte personalităţi.

Uppsala contemporană, cu clădirile noi ce adăpostesc locuinţe, institute de cercetare, campusuri studenţeşti, trăieşte în perfectă armonie cu trecutul său ale cărui urme se văd şi astăzi. Distruse de incendii devastatoare de-a lungul secolelor, castelul din centrul oraşului, *Uppsala Slot,* Catedrala, precum şi multe alte edificii au fost refăcute şi recondiţionate, astfel încât, vizitându-le, imaginaţia fiecăruia e liberă să se plimbe între adevărul istoric şi legendă. *Noaptea Valpurgiei,* sărbătoare studenţească din 30 aprilie, marcând venirea primăverii, sau legendele despre zeii vikingi, Thor, Odin şi Freyr, sunt lucruri despre care vrei să afli cât mai multe.

În partea de nord se află *Gamla Uppsala – Uppsala Veche,* considerată *leagănul naţiunii suedeze.* Situl arheologic, muzeul şi biserica veche povestesc vizual istoria dinastiei regale suedeze şi a vikingilor.

Renumitele rune, răspândite în jurul Universităţii şi a Catedralei, reprezintă o altă mărturie tăcută, dăltuită în piatră, a evenimentelor petrecute cu multe secole în urmă.

Mă opresc uneori în faţa unei rune şi încerc să descifrez semnele săpate cu greu de cel care s-a străduit să lase dovezi despre faptele importante. Semnele în piatră s-au păstrat peste o mie de ani şi vor rămâne acolo pentru totdeauna. Privind, gândul mă poartă uneori la Ţebea, localitate din Ţara Zarandului, nu departe de Brad, oraşul în care am văzut lumina zilei. De ce la Ţebea? În copilărie, când mergeam la rudele din partea tatălui, în drum spre casa lor ne opream la o răscruce, în faţa unei cruci mari de piatră. Era plină de semne pe care eu nu le înţelegeam. Crucea era una dintre *rugile* lăsate drept mărturie de strămoşi despre fapte şi oameni. Sunt multe *rugi* la Ţebea. Ele au fost căutate şi cercetate şi de prietenul nostru Dan Liviu Mut, moţ din partea locului. Deşi nu sunt la fel de vechi precum runele, inscripţiile cu litere chirilice sau potcoave de pe rugi constituie documente ce durează peste timp şi atestă o tradiţie mult mai veche a oamenilor de aici de a construi un rezervor de memorie colectivă adresat posterităţii.

La Uppsala am întâlnit şi români. Ştiam că există o parohie ortodoxă. Am ajuns acolo în ziua de 30 ianuarie 2022, la slujba de hram, închinată Sfinţilor Trei Ierarhi. Mi-a plăcut tot ceea ce s-a petrecut în acea zi şi m-am simţit bine în atmosfera creată cu multă dăruire de preotul Dan Virgil Păcurar.

Am avut bucuria ca slujba de hram să fie oficiată de Preasfinţia Sa Episcopul Macarie al Europei de Nord.

Incinta capelei, închiriată de la biserica suedeză, a fost plină. Erau români de toate vârstele şi mulţi copii. Slujba s-a desfăşurat alternativ şi cu pasaje în suedeză, astfel am înţeles că erau prezenţi şi suedezi. Unii botezaţi, alţii care doreau să devină ortodocşi.

Cu vorba blândă şi înţeleaptă, după predica ce ne-a mers la suflet, Preasfinţia Sa Episcopul Macarie a acceptat cu bucurie să primească volumul soţului meu, Mihail Diaconescu, *Istoria literaturii dacoromane,* recunoscând pe copertă pictura maestrului Grigore Popescu-Muscel cu chipul Sfântului Dionisius Exiguul. Mi-a oferit cu mare căldură volumul său de memorii *Amintiri la capătul dorului. 10 ani cu mitropolitul meu Bartolomeu Anania*. Mă impresionează şi acum dedicaţia pe care am primit-o. „Uppsala, 30 ianuarie 2022, de Sfinţii Trei Ierarhi, Doamnei profesoare Corina Diaconescu, acest volum de suflet de dragul mitropolitului nostru Bartolomeu."

După slujbă, am stat de vorbă cu câţiva români şi ne-am apropiat sufleteşte de la început, mânaţi parcă de nevoia de solidaritate aici, departe de ţară. Vorbind despre atenţia şi blândeţea preotului Dan Virgil Păcurar, mi-au rămas în minte cuvintele unei mămici cu patru copii: „Fără părintele, am fi fost pierduţi". Am înţeles că stă de vorbă cu fiecare, se sfătuiesc, se ajută cât şi cum pot. Cei care vin duminică la biserică au devenit prieteni şi chiar naşi de botez ai copiilor nou-născuţi.

N-aş putea epuiza toate impresiile despre Uppsala într-o pagină de revistă. Acestea sunt doar câteva dintre gândurile şi trăirile mele.

Din Uppsala, cu drag, la revedere!

La pas prin satul global

Pe urmele lui Darius al lui Istaspe

Mariana NICOLAE

Iranul nu este o destinaţie turistică obişnuită. Probabil că n-aş fi ales să-l vizitez, în ciuda faptului că am foşti studenţi din Iran care mi-au vorbit întotdeauna cu multă pasiune despre ţara lor. Şi totuşi, iată-mă hotărând brusc să-mi ofer un extravagant cadou pentru o aniversare rotundă şi acceptând invitaţia de a mă alătura unui grup de turişti pentru o vizită de 18 zile prin Iran. Invitaţie venită, cum altfel azi, decât pe Facebook! Fiind de la o persoană pe care o cunosc şi o apreciez pentru profesionalism şi seriozitate, am acceptat fără prea mare ezitare, evident, după ce am avut minimul de informaţie privind partea turistică şi cea financiară. Mi s-a părut o investiţie rentabilă în amintirile mele şi iată-mă operaţionalizând decizia luată.

Şi aşa m-am întâlnit într-o dimineaţă pe aeroport cu celelalte şase doamne partenere de aventură. Pentru că orice călătorie este o aventură, mai ales când nu-ţi cunoşti tovarăşii de drum şi te-ndrepţi către o cultură foarte diferită de cea proprie. Cum, suntem şapte femei şi plecăm în Iran fără niciun bărbat cu noi?! Şapte femei explorând o ţară de şapte ori mai mare decât România, care se laudă cu 7000 de ani de istorie, care are 26 de situri înregistrate la UNESCO începând cu anul 1975 [1], o ţară despre care se ştiu lucruri relativ puţine şi destul de controversate, oricum, o ţară islamică strictă, unde femeile trebuie să se îmbrace modest şi să-şi acopere părul cu un hijab, adică un văl sau şal, într-adevăr de orice culoare, formă sau ţesătură doresc?!

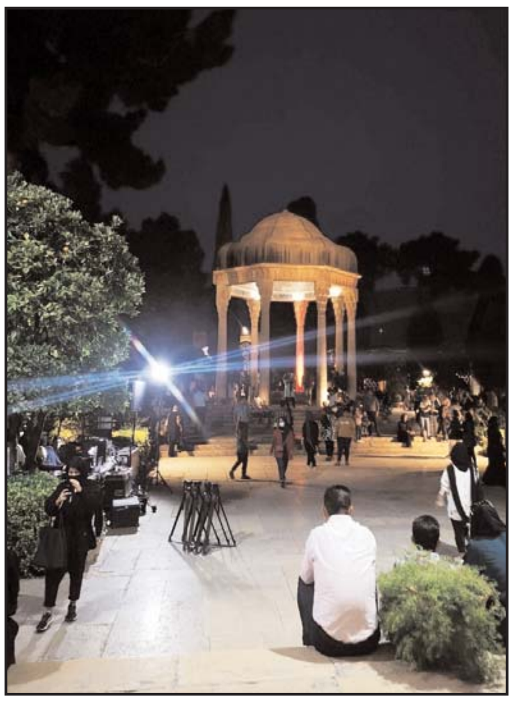
Da, ghida noastră, călătoarea şefă cum se autointitulează, ne-a asigurat că nu este cazul să ne facem griji. „Iranul este cea mai sigură ţară pe care am vizitat-o, explorat-o, adesea singură" – ne-a spus ea. „Sigur că trebuie respectate obiceiurile şi normele de conduită locale. Este o chestiune de politeţe elementară." Ne-a botezat grupul de WhatsApp prin care comunicam mai uşor *Nomazii Iranului 2022*, deşi poate ar fi fost mai corect *nomadele*, iar descrierea lui ne informa că „Plecăm pe urmele lui Zoroastru într-o expediţie de 18 zile. Iran aşa cum nu l-ai mai văzut, de la Teheran şi până la Qeshm!" S-a dovedit o descriere foarte corectă din multe puncte de vedere. Sigur că Iranul îl mai văzusem doar în documentare sau presă. Iar presa nu prea mai poate fi, din păcate, credibilă. Dar străbaterea ţării de la nord la sud a fost o aventură culturală şi, adesea, şi un test de rezistenţă fizică. Mă bucur că l-am trecut cu bine, deşi media de vârstă a grupului a crescut prin prezenţa mea.

În acest moment doresc să avertizez cititorii că acest text este unul care-şi asumă subiectivitatea în mod direct şi, ca atare, orice alte opinii cu privire la cele relatate de mine sunt fireşti şi necesare într-o societate care se doreşte deschisă şi democratică. Acest eseu nu are intenţia de a promova o anumită persoană sau organizaţie, şi atunci voi evita nume, ci mai degrabă o stare de spirit şi o mentalitate – deschiderea spre culturi diverse şi, mai ales, o minte doritoare de provocări, de dileme, care vede, îşi propune să înţeleagă, dar nu doreşte să judece şi să dea verdicte. Realităţile lumii sunt diverse şi complexe. Fără o cunoaştere profundă a istoriei unui domeniu sau teritoriu, riscăm să repetăm clişeele mai mult sau mai puţin tendenţioase care umplu spaţiul public. Sunt convinsă că există şi alte versiuni ale spaţiului despre care vorbesc aici, dar eu am cunoscut-o pe aceasta. După cum ştim foarte bine că România nu este doar ţara promovată, destul de ineficient, de turismul naţional, ci, din păcate, este şi locul unde există inegalităţi sociale profunde – ca de altfel în marea majoritate a ţărilor lumii. Sunt, în ambele cazuri, realităţi complementare, nu exclusive.

Revenind la periplul nostru, strict cantitativ am vizitat următoarele localităţi: Teheran, Qeshm, deşertul Kalut, situl UNESCO Meymand, Yazd, Cascada Margoon, Shiraz, Persepolis, Necropolis, Shahrekord – poarta către Munţii Zagros unde am petrecut o noapte cazaţi la localnici, Esfahan, Abhyaneh, Kashan şi înapoi la Teheran, pentru a lua avionul spre casă. În total, câteva mii de kilometri parcurşi într-un microbuz cu aer condiţionat, pe nişte autostrăzi impresionante. De la Teheran la Qeshm am luat avionul şi am ajuns pe cea mai mare insulă din Golful Persic. Zborul mi-a amintit de vremurile când zburam cu TAROM la Iaşi, Cluj sau Sibiu şi pe un zbor de aproximativ 45 de minute primeam un suc şi un sandviş sau un dulce. Pentru a reveni de pe insula Qeshm pe continent am luat feribotul către Bandar Abbas.

Este foarte greu spre imposibil să trec în revistă întreaga călătorie în acest spaţiu. De aceea mă voi opri doar la unele aspecte care m-au impresionat şi mi-au deschis dorinţa de a afla mai multe despre Iran în 2022 şi despre vechea şi complicata istorie persană, dar şi a regiunii despre care ştim atât de puţine şi, deseori, doar lucruri de o anumită factură.

Nu mă aşteptam să ajung într-o ţară atât de vibrantă ca ritm de viaţă. Cu o populaţie de aproximativ 86 de milioane de locuitori cu un grad mare de educaţie, iranienii par să fie într-o mişcare continuă. Maşinile sunt relativ vechi, dar infrastructura este remarcabilă, iar traficul infernal. Am întrebat de ce este atâta circulaţie care intră în Teheran la ora 5 dimineaţa şi răspunsul primit a fost că sunt navetişti care vin la serviciu. Asta într-o ţară în care benzina este mai ieftină decât apa. Şi, sigur, un serviciu bun se găseşte greu şi adesea la mare distanţă de casă.

Punctele de atracţie turistică sunt aglomerate şi iranienii îşi petrec timpul liber vizitând muzee, situri culturale, expoziţii. Sunt deosebit de politicoşi, mai ales cu străinii, dar, cât am putut să observ, şi între ei. În oraşele mari se vorbeşte engleza, mai ales de către cei tineri, dar în locurile mai puţin turistice nu. Şi totuşi toată lumea pare să ştie să spună „Welcome to Iran! Welcome!" Impresionant. Personal cred că este o politică naţională de încurajare a turiştilor şi de educare a celor care lucrează în domenii conexe. Asta mai ales după ce în 2015, ca urmare a încheierii *Planului Comun şi Cuprinzător de Acţiune* [*The Joint Comprehensive Plan of Action* (JCPOA)], care stipula decizia de ridicare a sancţiunilor economice şi financiare legate de programul nuclear al Iranului, ţara a început să se deschidă către lume, un proces nu foarte simplu, care continuă şi astăzi.

N-am să mă refer aici la aspectele politice ale Iranului de azi pentru simplul motiv că nu sunt specialistă nici măcar de ocazie în politică şi, în plus, am vizitat ţara ca turistă interesată de partea culturală şi socială a realităţii iraniene. Sigur că, aşa cum spun istoricii şi analiştii politici, nu poţi înţelege Iranul de azi şi opţiunile sale politice fără o cunoaştere a istoriei iraniene. Cum spunea regretatul diplomat şi istoric britanic Michael Axworthy în introducerea la cartea sa *Iran – Ceea ce toată lumea trebuie să ştie* [2], pentru a înţelege faţetele contradictorii pe care Iranul pare să le arate lumii şi de ce nu pare să adere la ceea ce vestul consideră „normalitate" pentru o ţară democratică, este nevoie de înţelegerea devenirii istorice a ceea ce se numeşte azi Iran. Desigur că istoria este constant esenţială în înţelegerea evenimentelor prezentului. Cu atât mai mult cu cât istoria despre care vorbim are câteva mii de ani. Pentru iranieni istoria proprie este extrem de importantă şi rămâi fascinat de sinceritatea şi pasiunea cu care îţi vorbesc despre ea, tineri şi mai puţin tineri, cu detalii, şi convinşi că tu, străin care te-ai dus să le vizitezi ţara, ştii toate amănuntele ca şi ei. Nu-şi pot imagina că oameni consideraţi educaţi din occident ştiu atât de puţine lucruri despre ţara lor, ca să nu mai vorbim că încă destulă lume îi asimilează civilizaţiei arabe. O gafă culturală totală, pentru care persanii se simt foarte jigniţi, deşi, politicoşi fiind, probabil nu vă vor arăta!

Ce vezi ca turistă comodă sau doar ca persoană atentă cu timpul propriu şi doritoare să meargă la fix, fără a se pierde printr-o lume fascinantă, dar pentru care n-ai prea multe repere, nici măcar lingvistice? Turistă condusă de către ghizi la punctele de atracţie turistică, dar şi la restaurante, magazine, bazare. Vezi multe şi, mai ales, dacă eşti suficient de deschisă şi dispusă la „şuete", afli şi mai multe.

Alcoolul este interzis, dar restaurantele sunt pline şi la prânz şi seara de oameni care iau masa în familie sau cu prietenii, oameni de afaceri, tineri şi tinere care sunt mai des vizibili seara, preferând de obicei să mănânce pe un fel de canapele acoperite de covoare, evident, persane. Este, se pare, o modalitate modernă de a continua tradiţia mâncatului pe jos. Pe canapelele respective se stă ca pe jos, dar ele sunt la aproximativ acelaşi nivel cu mesele clasice care se găsesc şi ele, desigur, la toate restaurantele – în funcţie de gusturile clienţilor. Nu se bea alcool sub nicio formă, după cum nu se mănâncă nici porc, cel puţin nu în spaţiile publice, dar se pare că este o politică înţeleaptă. Într-o ţară cu temperaturi care adesea pot depăşi 30 – 35 grade Celsius, iar în deşert pot ajunge ocazional la 45 – 50, deşi în oraşe sau pe autostrăzi adesea uiţi asta datorită sistemelor de irigaţie care permit existenţa unor spaţii verzi minunate, constant îngrijite şi proaspete, ar fi periculos să laşi alcoolul la discreţia consumatorilor, chiar a celor musulmani, care, majoritar, nu beau din convingere. N-am văzut pe nimeni să sufere de lipsa alcoolului, poate cu excepţia noastră, care ne-am fi dorit adesea o bere adevărată, rece, mai ales seara. Sigur că există peste tot diverse tipuri de bere nealcoolică la discreţie, dar mi-am propus să experimentez adaptarea la condiţiile locale şi am supravieţuit. Aş putea chiar spune că mâncarea lor este mai sănătoasă, cel puţin la suprafaţă: n-am văzut prea multă obezitate pe străzi. Deşi despre mâncare... hrana unuia poate fi otrava altuia, ca să adaptez o zicere anglo-saxonă preluată cândva de la Lucretius. Şi, pentru a fi obiectivă, înţeleg că cei sau cele care sunt mai aventuroşi/aventuroase şi dornici/dornice de senzaţii tari pot frecventa locuri, restaurante neoficiale, cunoscute doar iniţiaţilor, descoperite pe cale orală, adică tot prin şuete, unde sigur se pot delecta cu lucrurile, altfel, interzise [3]. N-am fost curioasă.

Cei care doresc o trecere în revistă rapidă a anotimpurilor iraniene, dar şi o frumoasă perspectivă asupra diversităţii peisajelor şi reliefului acestei ţări imense pot găsi un filmuleţ de aproximativ 3 minute, intitulat *Seasons in Iran* (*Anotimpuri în Iran*) pe youtube. Adresa exactă, la nota [4].

Înainte de a-l căuta pe Darius al lui Istaspe menţionat de Eminescu în *Scrisoarea III* pe filieră, evident, europeană, respectiv grecească, ceea ce explică, se pare, unele prejudecăţi, este interesant să ne lămurim de ce folosim două nume pentru aceeaşi ţară? Cu alte cuvinte care este diferenţa, dacă există, între Iran şi Persia?

Michael Axworthy ne spune în cartea deja amintită că percepţia europeană despre perşi a fost influenţată de războaiele dintre Darius I şi greci. Grecii i-au prezentat pe perşi ca decadenţi, tiranici şi plini de cruzime, spre deosebire de tradiţia biblică în care perşii, prin Cirus cel Mare care i-a eliberat pe evrei când a cucerit Babilonul, erau consideraţi generoşi şi toleranţi. Ceea ce subliniază Axworthy este că istoria Ahemenizilor a ajuns la noi prin surse occidentale, nu prin tradiţia istorică iraniană. Datorită faptului că dinastia Ahemenidă provenea din provincia Persia, grecii au denumit persani toţi locuitorii imperiului, deşi aceştia erau de diverse etnicităţi.

→

Ars longa...

(Urmare din pag. 32)

În ce priveşte anul exact când icoana ar fi lăcrimat, există încă destule controverse. Argumente hotărâtoare conduc către data de 28 martie 1699, când Conventul iezuit al Sfintei Fecioare Maria, din Cluj, a întocmit, pentru Societatea iezuită din Cluj, două Scrisori de cercetare, ce confirmă întrutotul faptele, stabilind, sub prestare de jurământ, că întreaga comunitate a Niculei a fost martoră a minunii lăcrimării şi că la mijloc nu e vorba de o „magie”, superstiţie, sau contrafacere, totul fiind rezultatul *semnului* („degetului”) lui Dumnezeu. Faptele, consemnate ca atare de la un număr însemnat de martori şi întărite cu sigiliul Episcopului de Esztergom, sunt redate în lucrarea *Historia Thaumaturgicae Virginis Claudiopolitanae* (editată la Cluj în 1736 şi tradusă în româneşte, cu titlul *Istoria Fecioarei Lăcrimânde*, Cluj, 1819), baza viitoarelor studii şi cercetări de specialitate.

Odată minunea recunoscută, contele local Sigismund Korniş din Benediug (azi comuna Mănăstirea), a încercat să-şi însuşească icoana şi s-o ducă, cu mult alai şi „pioşenii creştine”, în capela sa personală, dar, la presiunea sătenilor, lezaţi de dreptul de a se bucura de o asemenea preţioasă comoară, a restituit-o curând bisericii din Nicula (la 24 martie 1699, în ziua „altoirii pomilor”, cum spun cronicile), plasând-o sub pază militară. Tot ca un fapt deosebit, semnalăm şi intenţia principelui moldovean Antioh Cantemir de a cumpăra icoana „cu mult mai multe mii de taleri” (v. *Monumente istorice şi de artă religioasă din Arhiepiscopia Clujului, Vadului şi Feleacului,* Cluj-Napoca, 1982, p. 200).

Între 1712-1782 icoana a fost îngropată „din cauza pericolului străin” (cum spune Adrian Pătruţ în cartea sa *De la normal la paranormal,* vol. II, Ed. Sincron, 1992, p. 202), ulterior reapărând şi continuând să săvârşească „minuni”, până în 1948, când, prin lege, a fost desfiinţat cultul greco-catolic, iar icoana a fost ascunsă de săteanul Vasile Chezan, zis Moşuţu, din Lunca Bonţului, în geamul casei sale, fiind ulterior predată, în ianuarie 1964, fostului stareţ al Mănăstirii Nicula, Serafim Măciucă. După alte peripeţii şi o restaurare „nu prea inspirată”, la 24 martie 1992, icoana a părăsit Clujul, reluându-şi locul iniţial, din Sfânta Biserică cu Hramul Adormirii Maicii Domnului de la Nicula, după un pelerinaj de aproape 300 de ani.

Potrivit mărturiilor şi documentelor de epocă, „gherlenii” sau „gherlanii”, cum mai erau denumiţi românii din satele şi cătunele din jurul Gherlei, inclusiv locuitorii din cătunul Nicula, erau renumiţi cărăuşi, dar mai cu seamă zugravi şi negustori de icoane, pe care le confecţionau ei înşişi, în atelierele „familiale”. Folcloristul Ion Muşlea (1899-1966) estimează că, la 1891, Nicula încă mai avea peste 50 de iconari care, după pilda vecinilor lor armeni, străbăteau satele transilvane, uneori trecând şi hotarul spre Moldova sau Ţara Românească, spre a-şi vinde preţioasa marfă (v. *Icoanele pe sticlă la românii din Ardeal,* în *Revista Şezătoarea*, an XXIV, 1928, pp. 143-146).

Adeseori, constrânşi de persecuţiile religioase, mulţi iconari preferau să se stabilească definitiv dincolo de graniţă, alţii alegeau traiul nomad, schimbând icoanele pe bani, postav sau făină. În cartea sa, *Poveştile uncheaşului sfătos* (ed. I, 1907, vol. II, p. 138), folcloristul Petre Ispirescu se plângea că ţara e străbătută de iconari ruşi sau bulgari „care îşi vând chipurile lor” şi se întreba, pe bună dreptate: „Unde sunt ai noştri?”, făcând referire la iconarii din Ardeal, în special la niculeni, care ofereau spre vânzare nu doar icoane pe sticlă, dar şi prapori, icoane pe lemn, alte cărţi sau obiecte religioase provenite de pe Valea Sebeşului, din Mărginimea Sibiului sau din zona Făgăraşului. Consideraţi „schismatici”, persecutaţi în Ardeal, iconarii niculeni au ajuns şi la Bucureşti, cea mai vestită mărturie fiind acuarela *Târgul Moşilor,* executată, probabil, între 1868-69, de pictorul maltez Amedeo Prezziosi (1816-1882), ce reprezintă un negustor/călugăr ce oferă spre vânzare litografii/gravuri religioase, în vreme ce o ţărancă tânără se uită cu multă atenţie la ele. În fundal, apare şi o stivă de cruci, frumos sculptate, pregătite pentru vânzare. La fel, pictorul Carol Popp de Szatmari (1812-1888) a pictat tabloul *Târg la Câmpulung Muscel,* unde este zugrăvit un negustor ce poartă la spinare o prăjină, de care sunt atârnate numeroase iconiţe. Fugitiv, una din iconiţe surprinde o imagine a Maicii Domnului, aşa cum apare ea în icoanele niculene.

Problema fundamentală pe care şi-au pus-o încă de timpuriu intelectualii vremii este în ce măsură icoanele niculene au o valoare estetică şi dacă ele corespund canonului ortodox. Astfel, încă din 1853, într-un articol publicat în *Telegraful Român,* de la *Sibiu, autorul poeziei Un răsunet/Deşteaptă-te, române*, Andrei Mureşanu, se întreba: „La ce folosesc icoanele cele monstruoase, care sparie pruncii cei mici, ce se vând de-a lungul şi de-a latul ţării, nu doar în Principatul Transilvan, dar şi în Moldova şi în România?” Întrebarea nu era fără sens, câtă vreme creaţiile meşterilor populari „anonimi” nu respectau nici regulile minimale estetice, dar, în mare măsură, nici canoanele religioase. „În pictură, ca şi în poezie şi muzică, e nevoie, pe lângă talent şi fantezie, şi de o deplină cultură ştiinţifică, dar şi de o experienţă rară, cultivată”, spunea Andrei Mureşanu. (*Publicistica*, I, *Articole culturale,* Cluj-Napoca, Ed. Eikon, 2006, p. 98) La rândul său, nici Episcopul Calinic al Râmnicului şi Noului Severin, cunoscut şi sub numele de Sfântul Calinic de la Cernica (prăznuit la 11 aprilie), nu agrea icoanele niculene, considerându-le „lucrate prost”, mai degrabă nişte „caricaturi” ce aduc „necinste sfinţilor şi sminteală poporului, împuţinând evlavia cântecelor bisericeşti”. În consecinţă, Sfântul Calinic îndemna autorităţile locale să zădărnicească vânzarea acestor produse „indecente”, ce nu respectă nici tradiţia liturgică, nici pe cea iconografică.

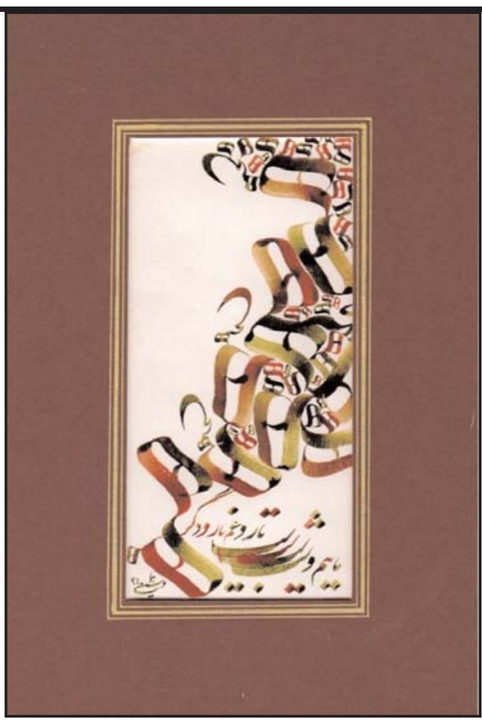
Astfel de exerciţii de „orientare”/de cultivare a gustului estetic comun sunt, după cum observă şi părintele-profesor Ioan Bizău, obişnuite în spaţiul eclesiastic, dar nepotrivite în cel public. Or, cum observa Tudor Vianu, „bunul gust estetic este un dar divin” şi nu este de mirare că, adesea, ceea ce place poporului nu se ridică la nivelul de exigenţă al intelectualilor. De altfel, nici Eminescu nu agrea icoanele niculene (fabricate la Gherla, specifica el), pe motiv că sunt „primitive”, fiind creaţia unor oameni simpli şi naivi, adesea fără nicio cultură artistică. „Nu ne-ar mira, spunea Eminescu, dacă femeile aflate în stare pre-puerală ar naşte, văzând asemenea icoane, tipuri monstruoase”. (*Opere* XIII, *Publicistică*, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 1985, p. 327)

Asemenea opinii au proliferat pe măsură ce iconarii niculeni, epuizând izvorul creativ iniţial, au continuat să invadeze „piaţa” cu produse contrafăcute, în general cu cromo-litografii/icoane pe hârtie, de proastă calitate, ce au „ucis” treptat icoana românească.

→

Denumirea de Persia, persani şi prejudecăţile pe care grecii le aveau împotriva persanilor, au fost preluate de romani şi ulterior de tradiţia istorică occidentală. Dar în tot acest timp istoric iranienii şi-au numit ţara Iran. De abia în 1935 Şahul Reza Pahlavi a cerut tuturor ambasadelor prezente în ţară să folosească denumirea de Iran în corespondenţa oficială, probabil atât din motive naţionaliste, cât şi pentru a se distinge de dinastia Qajar pe care a detronat-o. Cu toate acestea, chiar şi azi iranienii îşi denumesc limba *farsi,* adică persană, datorită faptului că limba vorbită în provincia Fars, ulterior Pars sau Persis, a fost dominantă din punct de vedere cultural.

Şi, pentru că vorbim de limbă, este cazul să amintim că persana este o limbă indo-europeană, cu totul diferită de arabă, care este o limbă semitică. Persana din Iran foloseşte scrierea arabă cursivă deosebit de ornamentală. Iranienii au ridicat arta caligrafiei pe culmi de rafinament, iar pasiunea lor pentru literatură, în special pentru poezie, a menţinut limba persană relativ neschimbată. Ferdowsi, Omar Khayyam, Saadi, Rumi, Şabestari, Hafez sunt dintre cei mai cunoscuţi şi veneraţi poeţi persani. Este impresionant să constaţi că poezia clasică medievală este citită, recitită şi citată în mod curent şi în prezent. Poezia persană clasică a avut o influenţă incontestabilă asupra literaturilor lumii, atât formal, cât şi prin conţinut şi tematică. Dar să vezi în 2022, într-o seară obişnuită, fără semnificaţii istorice sau literare, o mulţime de oameni de toate vârstele la mormântul lui Hafez este fără îndoială semnificativ. Şi sigur că mormântul este în centrul unei frumoase grădini de unde nu lipsesc magazine cu tot felul de lucruri pe care ajungi să ţi le doreşti, o scenă înconjurată de scaune pe care în seara vizitei noastre nu stăteau decât cei obosiţi sau dornici de un taifas sau poate de o discuţie literară, şi o librărie cu ediţii de toate formele şi mărimile nu doar ale operei lui Hafez, dar şi ale multor albume despre Iran, istorie şi artă. Preţul este, ca majoritatea lucrurilor din Iran, accesibil. Dar hârtia atârnă greu şi există limită de greutate pe avion. N-am rezistat însă să nu cumpăr ca amintire, în afară de cărţi de poezie, câteva miniaturi. În imagine este o miniatură, cerneală pe hârtie, intitulată *Nimic* şi realizată în 2011 de caligrafa Homa Vasiee după poezia lui Orfi Shirazi, poet care a trăit în a doua jumătate a secolului XVI.

Revelaţia Iranului a fost pentru mine în armonie cu redescoperirea Asiei. Trăim doar în ceea ce tot mai mulţi analişti recunosc că este secolul asiatic. Dar cât de bine cunoaştem Asia, dincolo de stereotipuri şi clişee de toate felurile? Sigur că geografiile şi ideologiile legate de ele sunt extrem de fluide şi puternic influenţate de resurse şi dezvoltarea economică locală. Aşa cum spunea în februarie ambasadorul Iranului la Bucureşti, Excelenţa Sa domnul Sadat Meidani, „Republica Islamică Iran are voinţa şi este pregătită să dezvolte relaţiile bilaterale cu România” [5], relaţii bazate pe 120 de ani de legături bilaterale profitabile. Domnia sa a spus că în pofida unor scăderi regretabile ale schimburilor comerciale, volumul comerţului dintre Iran şi România a crescut în 2021, ajungând la aproape 400 de milioane de dolari în primele 11 luni din 2021.

Când am plecat spre Iran nu m-am gândit la contextul mai larg al relaţiilor dintre România şi Iran. Sigur că am trăit perioada în care aceste relaţii erau extrem de înfloritoare şi România reprezenta pentru Iran un partener de afaceri semnificativ. Dar lucrurile se schimbă. Şi iată că acum, când citesc tot mai mult şi mai divers despre acest spaţiu, descopăr că în luna iulie 2022 se va sărbători cea de-a 120-a aniversare a relaţiilor diplomatice Iran-România. Descopăr o întreagă comunitate de români interesaţi de Iran, de cultura clasică iraniană, de turismul în zonă şi chiar de studii într-o ţară care preţuieşte educaţia şi investeşte masiv în ea. Ştiţi cum se spune – trebuie să călătoreşti departe pentru a descoperi lucrurile bune din apropierea ta. Aşa am aflat într-o seară la Esfahan după vizita la mormântul lui Hafez şi căutând pe internet Divanul persian despre existenţa paginii de internet www.iranul.ro, administrată de doctorul în istorie Mihai Cernătescu din Piteşti. Ce mică e lumea – cât un sat!

Note

[1] https://ro.wikipedia.org/wiki/Siturile_din_Iran_%C3%AEnscrise_% C3%AEn_ lista_Patrimoniului_Mondial.

[2] Michael Axworthy, *IRAN: What Everybody Needs to Know*, 2017, OUP.

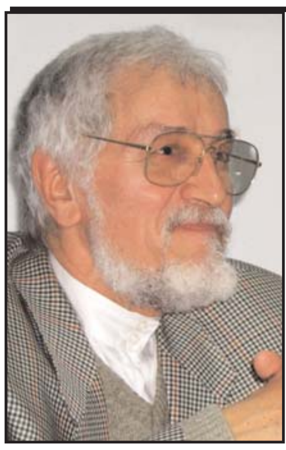
[3] https://observers.france24.com/en/20150427-iran-underground-restaurants-pork-wine-freedom.

[4] *Seasons in Iran,* https://www.youtube.com/ watch?v= vhQtqPgJBT8&t= 137s.

[5] https://www.bursa.ro/ambasadorul-iranului-la-bucuresti-sadat-meidani-suntem-pregatiti-sa-dezvoltam-relatiile-bilaterale-cu-romania-61846548, februarie 2022.

Ars longa...

Aşa i-am cunoscut

Ion Aurel GÂRJOABĂ

Era în toamna anului 1968, în prima jumătate a lunii septembrie.

Aveam 29 de ani, eram un tânăr absolvent al Facultăţii de Arte şi lucram ca metodist la Palatul Culturii din Drobeta-Turnu Severin. Am fost delegat din partea Comitetului Judeţean de Cultură să reprezint cultura mehedinţeană la redeschiderea Universităţii Populare de Vară „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte – Prahova. [Universitatea a fost înfiinţată de Nicolae Iorga în 1908, a fost închisă imediat după Al Doilea Război Mondial, a funcţionat din nou, cu greutăţi, între 1968 şi 1978, a fost redeschisă în 1990 şi de atunci funcţionează fără întrerupere – n. red.]

Participam delegaţi din toate judeţele. Din Argeş a fost prezent regretatul profesor Constantin Voiculescu.

Aveam ca lectori personalităţi marcante ale culturii naţionale din acea vreme, profesori universitari, doctori docenţi, academicieni.

Printre numele care-mi erau mai cunoscute se numărau Şerban Cioculescu, Grigore C. Moisil şi Miron Radu Paraschivescu. Şerban Cioculescu a vorbit despre „Clasicism în literatura română” şi l-a prezentat pe Lucian Blaga. Îmi amintesc şi că Alexandru Balaci a vorbit despre „Valori româneşti în literatura universală”.

Într-o excursie la Ploieşti (în 4 septembrie) l-am cunoscut pe fondatorul Muzeului Ceasului, prof. Nicolae Simache, o figură foarte expresivă, care ne-a povestit cum a apărut satul şi, mai târziu, oraşul Ploieşti.

În afară de cei menţionaţi, trebuie să-i mai amintesc pe acad. Henri Stahl, acad. Ştefan Milcu, Mircea Lepădătescu, Mihai Ghelmegeanu, matematicianul Ştefan Paulian, ziaristul Emil Iordăchescu, Ion Stanciu, Mihai Bordei.

Aproape tuturor le-am schiţat portretul – din păcate, nu şi lui Grigore C. Moisil…

[O parte dintre aceste portrete sunt reproduse în grupaje, de-a lungul revistei, la paginile 3, 7, 13, 16, 20, 22, 26, numele celor portretizaţi fiind scrise pe desene, reluate din caietul de însemnări oferit participanţilor de organizatori şi pe care artistul plastic Ion Aurel Gârjoabă a avut inspiraţia să-l păstreze şi bunăvoinţa de a ni-l pune la dispoziţie – n. red.]

Este meritul generaţiei interbelice, în special al lui Constantin Rădulescu-Motru, Dimitrie Gusti, Alexandru Tzigara-Samurcaş şi Henry H. Stahl, de a redefini, odată cu conceptul de *etnic românesc* şi creaţia tradiţională a iconarilor de la Nicula. La rândul lor, pictorii au redescoperit acest izvor de inspiraţie: „Am în faţa mea o icoană veche ardelenească, scria Nicolae Tonitza, în 1927. Naivitatea desenului, frăgezimea câmpenească a vopselelor şi ingeniozitatea încuscririi elementelor decorative ne conduc spre un pitoresc nou, superior celebrelor vitralii străine” (citat preluat din articolul lui Ion Muşlea, referitor la o icoană pictată de „un umil clăcaş”, *op. cit.*, p. 145).

Din fericire, arta meşterilor niculeni nu s-a epuizat cu totul. După îndelunga „glaciaţiune comunistă”, în care şi destinul Mănăstirii Nicula a fost pe cale să se stingă, o nouă generaţie de zugravi, în frunte cu părintele arhidiacon Ilarion (Ioan Mureşan pe numele său mirean) au reînceput să scrie „pe luciul glajei” nu doar imagini ale sfinţeniei creştine, dar şi frânturi ale sufletului acestor ţărani credincioşi. Respectând canoanele vechi, păstrând intacte culorile tradiţionale, noii iconari au reinventat fenomenul iconografiei pe sticlă, continuând să scrie cu „albastrul de Nicula” cum spunea poetul Ioan Alexandru, istoria acestui sat transilvan: *Acolo-n cuibul berzelor dintâi/ Căzut în veac şi/ Răstignit în sine; de vei/ Rămâne treaz vei auzi, albastrul/ Iconarilor de unde vine* (*Imnele Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Ed. Renaşterea, 2015, p. 213).

Când „stângăcia” a devenit artă.

În contextul frământărilor inter-confesionale survenite ca urmare a *unirii* ortodoxiei cu Biserica de la Roma, fenomen desăvârşit la 4 septembrie 1700, când mitropolitul Teofil de Alba Iulia, laolaltă cu 38 de protopopi, a semnat aşa-zisul Act al Unirii, document cvasi de negăsit azi, dar semnalat ca atare de Nicolae Densuşianu în cartea sa *Independenţa bisericească a Mitropoliei Române de Alba Iulia* (Braşov, 1893), fenomenul artistic al iconografiei pe sticlă (şi indirect al xilogravurii cu subiect religios) s-a asociat aproape exclusiv cu prezenţa, la Nicula, a icoanei „miraculoase” a Maicii Domnului, constituindu-se ceea ce, inspirat, scriitorul Horia Bădescu a numit „O veritabilă *Academie de pictură rurală*, o Academie a oamenilor umili, dar nu umiliţi, săraci de bunuri lumeşti, dar bogaţi în spirit” (*Ochiul iconarului,* în *Tribuna*, nr. 126, dec. 2007, p. 29).

Fundamental, icoanele pe sticlă lucrate la Nicula în perioada de înflorire a acestei arte ţărăneşti, prelungită mai bine de două secole şi renăscută azi prin grija părintelui arhidiacon Ilarion Mureşan, îndeplinesc integral condiţiile pentru a fi încadrate în sfera artei autentice, remarcându-se prin simplitatea/„stângăcia” desenului, frumuseţea rustică, ornamentaţia de inspiraţie populară, intensitatea cromatică şi, nu în ultimul rând, prin sinceritatea şi fervoarea credinţei ortodoxe. Din păcate, vitregia vremurilor şi chiar, de ce să n-o spunem?, rapacitatea unor aşa-zişi „colecţionari”, au făcut ca doar o mică parte din miile de icoane originale să ajungă până la noi, starea lor actuală făcând practic imposibilă atât datarea, cât şi (eventual) identificarea autorilor lor. Ce surprinde însă la aceste puţine mostre de artă autentică aflate azi în câteva colecţii private este neverosimila lor armonie cromatică, comparată de unii critici de artă cu frumuseţea vitraliilor medievale, fenomen încadrat pe deplin în curentul „primitivismului” artistic. Create în stilul şi sub influenţa „şcolilor” iconografice din Moldova şi Muntenia, icoanele niculene rămân în eternitate drept „cea mai autentică expresie a spiritualităţii româneşti” (Pr. Ioan Bizău, *Tradiţie şi continuitate artistică la Nicula*, Cluj-Napoca, Ed. Renaşterea, 2020, p. 62).

Tehnic, icoanele originale (ca de altfel şi majoritatea „replicilor” contemporane, mai mult sau mai puţin inspirate) sunt de dimensiuni mici (25-30 x 18-30 cm), asta şi pentru că, în epocă, sticla/„glaja” era relativ scumpă, identificându-se printr-o cromatică specifică (locală, am spune), culorile dominante (de origine vegetală) fiind o combinaţie între roşu-cărămiziu („cugeac” şi „ţinabru” le numeau zugravii bătrâni), dar şi oliv, albastru şi auriu. De regulă, meşterii lucrau după modele/„izvoade” de inspiraţie bizantină, fiecare familie având propriile „foi de glajă”, pe care le aplicau, „în serie”, direct pe sticlă, după ce „urzeau” modelul cu tuşe fine de culoare, în negru şi roşu. Urma, apoi, aplicarea culorilor, prin suprapunere, fără ştersături şi reveniri. Practic, fiecare icoană e unică, în sensul că orice accident cromatic este irepetabil. Înscrisurile cu litere slavone (concret, denumirile sfinţilor), prezente pe unele icoane, erau tratate mai degrabă ca ornamente, majoritatea meşterilor fiind analfabeţi şi, oricum, nu cunoşteau literele chirilice de pe izvoadele originale. De aceea, „greşelile” sunt curente şi adesea stânjenitoare. La fel, lipsiţi de cunoştinţe „estetice” fundamentale, meşterii aplicau culorile „după ureche”, preferând nuanţele *aprinse*, capabile „să fure ochiul”. Laolaltă cu desenul „stângaci”, cu perspectiva naivă şi compoziţia simplificată, icoanele originale „iradiază” de un lirism interior unic, comunicând „o melancolie profundă”, însoţită de un veritabil sentiment de comuniune religioasă. Este ceea ce Lucian Blaga numea, în *Spaţiul mioritic,* „stângăcia ridicată la rang de noimă”.

În zilele noastre, e foarte greu să faci distincţia între o icoană „autentică”, creată în stil niculean, şi producţia „de serie”, ce abundă în aşa-zisele „târguri de artă populară”, ori în magazinele de colportaj bisericesc, deschise prin diverse mănăstiri şi centre eparhiale. Ceea ce caracterizează fundamental icoana de calitate de avatarurile ei comerciale (chiar atunci când autorii sunt absolvenţi ai Secţiilor de Artă ai Facultăţilor de Teologie) este respectarea desenului original (a „stângăciei” native), gama coloristică utilizată (nu mai mult decât culorile „fundamentale” – albul, verdele, albastrul, negrul, griul, auriul şi brunul) şi, foarte important, calitatea pigmenţilor vegetali, dar şi a ramei (obligatoriu vopsită în nuanţele icoanei). Laolaltă, aceste elemente dau eleganţă şi prestanţă unei icoane moderne, reconstituită „în stil tradiţional”.

În ce priveşte conţinutul, întâietatea o au seriile *Maicii Domnului cu Pruncul,* inspirate după icoana *Hodighitrei* (Povăţuitoarea sau Îndrumătoarea). Majoritatea icoanelor „originale” din această serie prezintă, ca element distinctiv, *brâul* (funia sau torsada răsucită) ce alcătuieşte o ramă interioară (element de decor specific „Şcolii niculene” de pictură pe sticlă). Pe lângă „funie”, se mai observă *decorul floral,* foarte elaborat, cu flori de grădină. Recunoaştem, distinct, pe acoperământul de pe cap (maforion, în greceşte) al Maicii Domnului, în zona frunţii şi pe umeri, steluţe decorative ce trimit spre tradiţia biblică a reprezentării Maicii Domnului sub denumirea de „Cea plină de har” sau „Pururea Fecioară”. Pruncul Iisus e reprezentat în haine de culoare deschisă, adesea de culoare aurie (semn al Dumnezeirii sale!), iar în unele icoane face semnul rugăciunii sau al binecuvântării.

Alte reprezentări sunt ale lui *Iisus Hristos Învăţătorul.* Decorul acestor icoane este alcătuit din semicercuri, sau coloane, colorate roşu-cărămiziu sau verde deschis (uneori chiar careuri cu flori!), toate reprezentând cerul. În aceste icoane Mântuitorul are o atitudine majestuoasă, dominatoare, iar ochii, bine conturaţi, element specific iconografiei bizantine, au o expresie hieratică. În acest tip de icoane, în fundal, din culori şi din elemente de decor, se distinge Crucea, omniprezentă şi dominantă.

Tot în categoria icoanelor de tip niculean, mai semnalăm ciclurile *Adam şi Eva, Buna Vestire, Sfinţii Constantin şi Elena, Sfânta Paraschiva, Sfântul Nicolae, Intrarea Maicii Domnului în Biserică, Răstignirea, Naşterea Domnului* etc. Ca elemente decorative, suplimentar faţă de brâul floral, de torsadă şi de compoziţia abstractă din fundal, ce reprezintă Crucea, mai întâlnim decorul de culoare albastră (aşa-numitul „albastru de Nicula”), dar şi reprezentarea ciorchinilor de struguri (ca în icoana *Iisus Hristos – Viţa cea adevărată*), unde fundalul are şi o semnificaţie euharistică, în sensul că Potirul/sau Paharul cu sângele Domnului este prezent fizic.

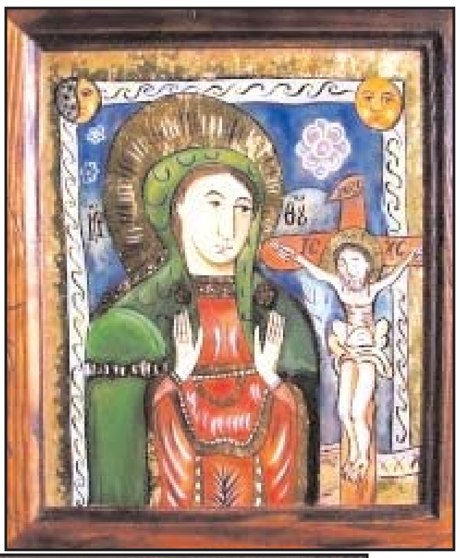
Ars longa...

Renaşterea unei tradiţii: arta iconarilor de la Nicula

Marian NENCESCU

Tradiţia spune că pe dealurile ce înconjoară oraşul Gherla de azi (denumirea, se pare, de origine slavo-română, fiind folosită preponderent de populaţia majoritară românească, în vreme ce vechiul nume al localităţii, Candia, se păstrează doar local, fiind azi numele unui cartier) s-ar fi stabilit, în veacul al XIII-lea, un călugăr sihastru, pe nume Nicolae, care ar fi construit aici un schit ce i-a purtat numele: Nicula. Cea mai veche atestare documentară a oraşului datează însă din 1539, când aici funcţiona Cetatea lui Martinuzzi, după numele întemeietorului ei, George/Jurj Martinuzzi, zis şi „fratele Gyorgy", cardinal, guvernator, consilier regal şi „judecător suprem", rămas mai degrabă în istorie drept un spoliator fără scrupule al ţinutului („Moşia Gherlei"), ce, împreună cu Sâmbăta de Jos, alcătuia, la vremea respectivă, Episcopia românilor uniţi cu Roma. Două secole mai târziu, în 1753, ţinutul, cu tot cu vechea cetate, devenită Carcer Magnus Principatus, adică Închisoare imperială, destinaţie de tristă amintire, din păcate păstrată până în zilele noastre, a fost cumpărată „pe veci" de comunitatea armeană, refugiată aici din Moldova, după 1672, contra sumei de „8.000 de florini", odată cu satele româneşti dimprejur, constituind un Târg privilegiat, în limbajul vremii, *Oppidum privilegiatum* sau *Oppido Armenorum,* statut foarte râvnit în epocă şi de care au beneficiat la maxim cele aproximativ 200 de familii de negustori armeni, reuniţi în cea mai profitabilă asociaţie ce deţinea monopolul comerţului cu vite în întreaga Transilvanie.

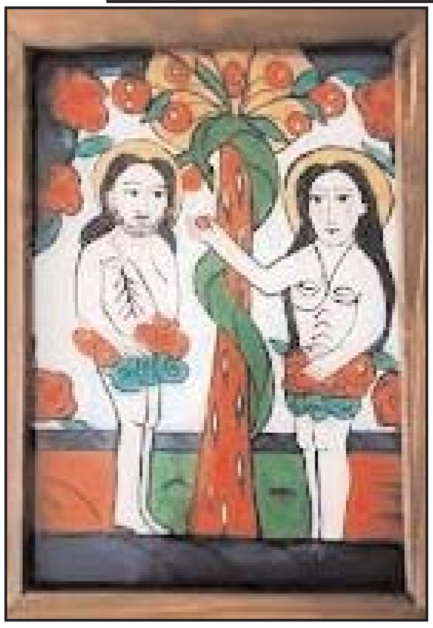

În paralel cu dezvoltarea fără precedent a Gherlei, la Nicula a luat fiinţă una dintre cele mai vechi aşezări monahale din spaţiul românesc, constituită în jurul unei Biserici de lemn, cu hramul Sfânta Treime, ridicată în 1552 şi reînnoită între 1712-1714 (va arde în întregime în 1973, fiind înlocuită cu actuala Biserică, de piatră), ce va deveni, după 1659, Şcoală împărătească, unde copii din Nicula şi din satele vecine luau lecţii de la călugării deveniţi dascăli săteşti. În anul 1699, Mănăstirea Nicula iese definitiv din anonimat, prin mijlocirea Icoanei sale făcătoare de minuni, ce a generat unul dintre cele mai renumite şi mai durabile pelerinaje creştin-ortodoxe din Transilvania medievală şi a deschis calea unui fenomen artistic de o uimitoare frumuseţe: iconografia pe sticlă. În cartea sa *Tradiţie şi continuitate artistică la Nicula* (Cluj Napoca, Ed. Renaşterea, 2020), părintele-profesor Ioan Bizău numea icoanele pe sticlă pictate la Nicula drept „cel mai expresiv document plastic ce reflectă orizontul spiritual al ţăranului român", menţionând că, „asemenea doinei, colindei şi a straielor lucrate în casă, icoanele niculene reprezintă spiritualitatea satului românesc din Ardeal, ce şi-a împlinit destinul până la sfârşitul Primului Război Mondial" (p. 31).

Prăznuită la 15 august, sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului este un prilej pentru credincioşi de a se ruga pentru alinarea suferinţelor şi curăţarea păcatelor. Anual, mii/zeci de mii de credincioşi din satele ardelene (şi nu numai) vin la Nicula ca să înconjoare, pe coate şi în genunchi, biserica şi să cânte pricesne vechi: *Am venit Măicuţă, să ne mai vedem/ Să-ţi spunem necazul care-l mai avem.* Icoana făcătoare de minuni a Hodighitriei (Povăţuitoarea sau Maica Domnului cu Pruncul), aflată azi pe catapeteasma Bisericii de la Nicula, are dimensiunea de 86/65 cm, fiind zugrăvită pe o scândură de brad, încleiată din două bucăţi şi întărită, pe dos, cu două „cingători", tot de brad. Faţa Maicii Domnului, de culoarea spicului de grâu, e uşor alungită, senină, iar ochii negri, expresivi, parcă te privesc cu milă şi cu dragoste. Capul îi este aplecat uşor spre stânga, către Dumnezeiescul Prunc Iisus, ce are o înfăţişare strălucitoare, cu capul descoperit şi cu părul negru. Cu mâna stângă Maica Domnului îşi sprijină Fiul, iar dreapta o ţine pe piept.

În colţurile de deasupra icoanei sunt reprezentaţi, de o parte şi de alta, doi îngeri şi Sfântul Evanghelist Luca, după tradiţie, primul dintre apostoli care l-a zugrăvit pe Mântuitor după chipul original. Pictată, se pare, pe la 1681 de preotul român Luca, din Iclodu Mare, cumpărată de un nobil local, cu numele de Ioan Cupşa (patronimul Cupşa poate fi întâlnit şi azi la Nicula, ne asigură părintele Ioan Bizău), icoana a fost dăruită parohiei Nicula, fiind adăpostită în Biserica de pe dealul „Vergheleu", având hramul Sfintei Paraschiva, fiind admirată şi cinstită de toţi credincioşii din satele din jurul Gherlei. Curând, în 1699 (sau 1694, după alte surse), icoana va ieşi definitiv din anonimat după ce un grup de ofiţeri şi soldaţi ai Regimentului Regal Vasas, ce aveau tabăra la Nicula, vizitând biserica, au constatat că icoana „plânge". Vestea s-a răspândit curând prin satele româneşti, minunea lăcrimării fiind pusă pe seama prevestirii unor evenimente tragice, derulate, într-adevăr, în jurul anului 1700, când întreaga ortodoxie din Transilvania, şi cu deosebire viaţa monahală, au fost serios zdruncinate de acţiunile anti-creştine ale generalului austriac Adolf Bukow, care a demolat, a bombardat sau a ars peste 200 de biserici şi mănăstiri ortodoxe, în încercarea de a impune noua credinţă, greco-catolicismul.

(Continuare la pag. 30)

Semnează în acest număr